

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

MENOTYROS KATEDRA

Laura Kupčinskienė

**VILKAVIŠKIO RAJONO DVARŲ SODYBŲ PAVELDAS: KULTŪRINĖ
VERTĖ IR PANAUDOS GALIMYBĖS**

Magistro baigiamasis darbas

Kultūros paveldo ir turizmo studijų programa, valstybinis kodas 621V72002

Menotyros kryptis / Paveldo studijų kryptis

Vadovas(-ė): Prof. habil. dr. Vytautas Levandauskas
(Mokslinis ir pedagoginis laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta: Menų fakulteto dekanas(-ė) doc. dr. Ina Pukelytė
(Mokslinis ir pedagoginis laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2013

TURINYS

Santrauka / 4

Summary/ 7

ĮVADAS / 10

1. BUV. DVARŲ SODYBŲ IŠLIKIMO PROBLEMATIKA; VILKAVIŠKIO RAJONO
BUV. DVARŲ SODYBŲ IR FRAGMENTŲ ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ / 13

2. VERTINGIAUSIA VILKAVIŠKIO RAJ. – PAEŽERIŲ DVARO SODYBA / 24

2.1. Paežerių dvaro istorija / 24

2.1.1. Paežerių dvaro kūrimosi prielaidos / 24

2.1.2. Paežerių dvaras nuo XVII a. vid. iki II pasaulinio karo pabaigos / 25

2.1.3. Paežerių dvaro likimas po II pasaulinio karo / 28

2.1.4. Paežerių dvaras atgavus Lietuvos Nepriklausomybę / 32

2.2. Paežerių dvaro architektūrinė analizė / 32

2.2.1. Paežerių dvaro ansamblis / 32

2.2.2. Paežerių dvaro ansamblio reprezentacinės dalies architektūriniai elementai / 34

2.2.2.1. Dvaro rūmų / 34

2.2.2.2. Vakarinė oficina ir Belvederio bokštas / 37

2.2.2.3. Rytinės oficinės rūšiai / 38

2.3. Paežerių dvaro ansamblio ūkinė dalies architektūriniai elementai / 39

2.3.1. Magazinas – arklidė / 39

2.3.2. Karvidė / 40

2.3.3. Sandėlis / 40

2.3.4. Spirito varykla / 40

2.3.5. Ledainė / 41

2.3.6. Kiaulidė / 43

2.4. Paežerių dvaro parkas ir jame esantys architektūriniai elementai / 43

2.4.1. Buv. Oranžerija / 44

3. KITOS VILKAVIŠKIO RAJONO BUV. DVARŲ SODYBOS / 46

3.1. Alvito buv. dvaro sodyba / 46

3.2. Bartninkų buv. dvaro sodyba / 47

3.3. Didvyžių buv. dvaro sodyba / 47

3.4. Dirvonų (Švitro) buv. dvaro sodyba / 49

3.5. Gižų buv. dvaro sodyba / 49

3.6. Karklinių buv. dvaro sodyba / 50

3.7. Kataučiznos buv. dvaro sodyba /	50
3.8. Kaukakalnio buv. dvaro sodyba /	52
3.9. Klampučių buv. dvaro sodyba /	52
3.10. Liubiškio buv. dvaro sodyba /	53
3.11. Mierčių buv. dvaro sodyba /	53
3.12. Pagernavės buv. dvaro sodyba /	53
3.13. Patilčių buv. dvaro sodyba /	54
3.14. Piliakalnių buv. dvaro sodyba /	55
3.15. Puniškos buv. dvaro sodyba /	55
3.16. Putinų buv. dvaro sodyba /	56
3.17. Rasių buv. dvaro sodyba /	57
3.18. Rementiškių buv. dvaro sodyba /	58
3.19. Rumokų buv. dvaro sodyba /	59
3.20. Simanėliškių buv. dvaro sodyba /	60
3.21. Šapalų buv. dvaro sodyba /	60
3.22. Šiaudiniškių buv. dvaro sodyba /	61
3.23. Šūklių buv. dvaro sodyba /	61
3.24. Vembrių buv. dvaro sodyba /	62
3.25. Versnupių buv. dvaro sodyba /	63
3.26. Vilkupių buv. dvaro sodyba /	63
3.27. Vinkšnupių buv. dvaro sodybos elementai /	64
4. TURIZMO PLĖTROS PRIELAIDOS VILKAVIŠKIO RAJONE /	65
4.1. Vilkaviškio rajono gamtiniai ir kultūriniai turizmo ištekliai /	65
3.3. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų pritaikymo galimybės turizmui /	69
IŠVADOS /	79
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS /	82
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS /	89
ILIUSTRACIJOS /	99

SANTRAUKA

Kiekviename Lietuvos rajone yra buv. dvarų sodybų, išsaugojusių bent dalį bajorijos kultūros. Jos dažnai apleistos, apgriuvusios, tačiau dar menančios tautos istorijos įvykius, žymius asmenis. Dvarų kultūros paveldas Lietuvoje iki šiol yra tinkamai neišnaudotas, dvasinę, kultūrinę, socialinę bei ekonominę reikšmę turintis, šaltinis.

Didžiausią Lietuvos dvarų sodybų paveldo dalį sudaro XIX a. įkurti dvarai ir jų parkai. Viena tokių galima įvardinti Paežerių dvaro sodybą, kurios architektūriniuose statiniuose atsispindi klasicizmo, romantizmo, istorizmo stiliai. Senieji parkai yra neatsiejama ir itin vertinga Lietuvos nacionalinio kraštovaizdžio, dvarų sodybų dalis. Juose buvo puoselėjamos ne tik introdukuotos, bet ir vietinės, nacionalinės medžių rūšys. Lietuvoje šiuo metu suskaičiuojama daugiau kaip 200 dvarų parkų. Juose iki šių dienų auga apie 350 rūšių ir formų introdukuotų medžių bei krūmų. Pagal parkų išplanavimo stilių dvarų parkai skirstomi į mišriuosius, geometrinius, peizažinius.

1995 metų pradžioje Lietuvos Respublikos kultūros paveldo valstybinėje apskaitoje buvo 823 dvarų ir palivarkų sodybos, tačiau per dešimtmetį jų skaičius labai sumažėjo. Iš valstybinės kultūros paveldo apskaitos buvo išbraukta daugiau kaip 230 dvarų sodybų. Kultūros ministerijos 2008 metų duomenimis Kultūros vertybių registre yra 582 dvarų sodybos. Tik apie 100 iš Kultūros paveldo apskaitoje esamų dvarų yra laikomi „gyvaisiais“, t. y. tokiais dvarais, kurie naudojami, nes yra pritaikyti muziejams, parodų salėms, mokymo ir gydymo įstaigoms, bibliotekoms, gyvenamajai paskirčiai, viešbučiams ar panašioms funkcijoms. Visi kiti yra blogos arba avarinės būklės.

Šiame darbe nagrinėjamos buvusių dvarų sodybos ir jų fragmentai, pradėję savo buvusią reikšmę bei funkcijas. Neigiamas požiūris į dvarus ir jų kultūrą išryškėjo dar Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, kuomet valstybės pradmenis ir tikrąjį lietuviškumą buvo stengiamasi sieti su etniniu, valstietiškuoju pradu, atsisakant sulenkėjusios „svetimos“ bajorijos. Ypač tai pasireiškė sovietmečiu, kai buvo masiškai naikinami vertingi šių dvarų sodybų architektūriniai, kompoziciniai elementai. Tie dvarai, kurie pajėgė „išgyventi“ sovietmetį, negailestingai buvo nuniokoti nepriklausomybės pradžioje (po 1990 metų), kuomet, žlugus kolūkiams ir bendrovėms, pastatai buvo išparduodami už pajus. Tuomet masiškai nugriauti ir išsidalinti po plytą ne tik buv. dvarų statiniai, bet ir kolūkių fermos ir kontoros. O tai ko nepavyko išnešti, liko stovėti apleisti, niekieno neprižiūrimi, nenaudingi.

Dvarams atgimti padeda valstybei, savivaldybėms priklausančiuose buv. dvarų pastatuose įsikūrusios įstaigos, pvz. kultūros centrai, muziejai. Jie rašo projektus į Europos

Sąjungos fondus, prašydami paramos atnaujinti, restauruoti, rekonstruoti šiuos paveldo objektus. Pastarąjį dešimtmetį nemaža dalis tokių projektų buvo įgyvendinta labai sėkmingai, taip užtikrinant nors fragmentišką dvarų kultūros paveldo išsaugojimą. Vilkaviškio rajone vienas tokių dvarų, kuriame šiuo metu vykdomi restauravimo darbai, finansuojami iš Europos Sąjungos lėšų yra Paežerių dvaro rūmai. Tačiau tenka apgailestauti, kad tai vienintelis dvaras rajone sulaukęs tokios paramos, kadangi dauguma kitų dvarų yra privatizuoti, besavininkiai arba tiesiog jau nebėra ko gelbėti.

Gana didelė dalis dvarų sodybų ansamblių, jų fragmentų nuo 1980 iki 1998 m. buvo nuolat įtraukiami į kultūros vertybių registrą kaip naujai išaiškinti kultūros paminklai, turintys laikinąją teisinę apsaugą, tačiau per šį laikotarpį tik menka dvarų kompleksų dalimi buvo iš tikro pasirūpinta. Tai puikiai atspindi mano atlikta Vilkaviškio rajono dvarų apžvalga. Iki 2008 metų Vilkaviškio rajono nekilnojamųjų kultūros vertybių sąrašė buvo įtrauktos 23 dvarų sodybos arba jų fragmentai.

Po 1983 – 1987 metais Vilkaviškio rajone vykdytų buv. dvarų sodybų tyrimų, buvo pasiūlytos rekomendacijos, kurios, deja, didžiąja dalimi atvejų nebuvo įgyvendintos.

Atlikusi Vilkaviškio rajono buvusių dvarų sodybų natūros tyrimus galiu teigti išvadą, kad iš 55 tuomet (1983-1987m.) R. Stulpino įvardintų išlikusiomis, šiandien išlikę jau tik 38 buv. dvarų sodybos ar jų fragmentai. Dvarų sodybų sunykimas per dvidešimt šešerius metus Vilkaviškio rajone padidėjo 24%.

Pastebėta tokia tendencija, jog buv. dvarų sodybų vietose dažniausiai buvo įkurtos mokyklos arba gamybiniai centrai, kontoros. To pasekoje sunaikinti parkai, teritorija apstatyta menkaverčiais sovietiniais statiniais, kurie, iširus kolūkiams, liko stovėti kaip vaiduokliai, bjaurojantys, užstojančios kultūrinę, meninę ir architektūrinę prasmę vertingus buv. dvarų statinius.

R. Stulpinas apie buv. dvarų sodybų nykimą jau kalbėjo 1987 m., tačiau iki šių dienų vis konstatuojami tik nykimo faktai, realiai nesiimama jokių sprendimų. Vilkaviškio rajone daugiau kaip 60% buv. dvarų sodybų yra privačių fizinių asmenų nuosavybė. Galbūt tai ir įtakoja jų nuoseklų nykimą, nes privatūs savininkai, įsigiję dvaro sodybą ar pastatus, yra nepajėgūs savo lėšomis rekonstruoti, atstatyti ir pritaikyti naudojimui vertingų statinių.

Nors Vilkaviškio rajonas nėra priskiriamas prioritetiniams Lietuvos turizmo plėtros regionams, tačiau dėl daugelio priežasčių jis turi neabejotinas galimybes plėtoti turizmą. Pirmiausia, Vilkaviškio rajonas turizmo plėtros atžvilgiu yra palankioje geografinėje padėtyje, nes ribojasi su dviem užsienio šalimis – Lenkija ir Rusija (Kaliningrado sritimi), taigi turi

potencialą plėtoti tarptautinį turizmą. Kitas veiksnys, turintis didelės reikšmės turizmo plėtrai, tai gamtinių, kultūrinių bei socialinių išteklių gausa ir būklė rajone.

Nors Suvalkija yra lygumų kraštas, tačiau Vilkaviškio rajonui būdinga reljefo įvairovė: šiaurinėje dalyje lygumos, pietvakarinėje dalyje aukštumos. Vilkaviškio rajone yra gamtinių išteklių aspektu, turizmo plėtrai palankios atskiros zonos bei jose susiformavę landšaftiniai kompleksai – miškai, parkai, upės, ežerai, vaizdingos vietovės.

Paežerių dvaro sodyba – unikaliausias Sūduvos krašto dvarų kultūros paveldo objektas. Jis vertinamas kaip vienas raiškiausių ankstyvojo klasicizmo su baroko bruožais dvarų sodybinių ansamblių Lietuvoje. Tad šis ansamblis turi visas svarias galimybes būti Vilkaviškio rajono turizmo maršrutų ašimi.

Kitose buv. dvarų sodybose kurti, apgalvoti galimas pritaikymo turizmui galimybes trukdo tai, kad jų pastatai dažniausiai yra gamybinių centrų apsuptyje ir priklauso ne vienam asmeniui. Tad negalima vieninga nuomonė, nes pastatai naudojami ūkinėms reikmėms (kaip sandėliai, garažai ir pan.).

Rajone būtina daugiau kalbėti, skelbti informacijos apie buv. dvarų sodybų išsaugojimą, jų kultūrinę vertę ir indėlį į Lietuvos istoriją, nes ne visi šeimininkai įsigiję buv. dvarų sodybų pastatus suvokia, kad jiems priklauso kultūros paveldo vertybė, saugoma valstybės. Dažnai dėl nežinojimo ar nenoro žinoti nesaugomi ir nevertinami paveldo objektai galiausiai atsiduria tokioje padėtyje, kad nebelieka ką išsaugoti kitoms kartoms, perduoti gyvąjį artefaktą.

SUMMARY

Each area of Lithuania has its former estates, retaining at least part of the nobility culture. They are often neglected and dilapidated, but still reminding people of history and famous people. The cultural heritage of the estates in Lithuania is still properly unexploited source having spiritual, cultural, social and economic meaning.

The largest part of the Lithuanian manors' heritage contains the estates and their parks of the nineteenth century. One of these can be identified Paežeriai Manor, which architectural structures reflect the styles of classicism, romanticism, historicism. The old parks are an integral and highly valuable part of Lithuanian national landscape and the manors. There were cherished not only introduced but also local, national tree species. Currently in Lithuania there are more than 200 estates parks. About 350 species and forms of introduced trees and shrubs grow there. According to the park layout style manor parks are divided into mixed, geometric, and landscape.

In early 1995 there were 823 small estates mansions and houses in the Lithuanian cultural heritage state records, but within a decade their numbers have fallen dramatically. More than 230 estates have been removed from the state's cultural heritage accounting. According to the data of the Ministry of Culture in 2008 there are 582 manors in the Cultural Heritage register. Only about 100 estates existing in the records of the cultural heritage are considered to be "living" i.e. these estates are used as museums, exhibition halls, educational and medical institutions, libraries, for residential uses, hotels or for similar functions. All others are poor or of emergency condition.

This paper deals with the former manors and their fragments that have lost its former meaning and function. The negative attitude to estates and their culture emerged during the First Republic of Lithuania, where the state and the real basics of the Lithuanian national effort has been made to relate to ethnicity, peasantry explication but refusing polonized "foreign" nobility. In particular, this occurred during the Soviet period, when there was a massive destruction of the valuable architectural, compositional elements of the manors. Those estates, who were able to "survive" in the Soviet era, were destroyed at the beginning of independence (after 1990), when, after the collapse of collective farms and businesses, the buildings have been sold-out for the shares issued. Then, not only the former manors but also collective farms and firms were demolished and parceled out brick by brick. Unfortunately, everything what had been left stood abandoned, without any care and useless.

Manors revive with the help of the Cultural centers and museums belonging to the state or the municipalities established in the manors. These institutions write projects to the

European Union funds, asking for assistance to upgrade and renovate, reconstruct these heritage objects. Over the past decade, many of these projects have been implemented with great success, thus ensuring at least fragmented preservation of the estates of cultural heritage. Paežeriai palace is one of the estates, which is currently carrying out restoration work, funded by the European Union. However, it is regrettable that this is the only manor which gets such support, as most of the other estates are privatized, have no owners or simply there is nothing to save.

Quite a large part of the manors ensembles' fragments from 1980 to 1998 has been continuously involved in the register of cultural values as new cultural monuments, with temporary legal protection, but during this period, only a small part of the manor complexes was really taken care of. This is perfectly reflected in my review of Vilkaviškis district estates. By 2008, 23 manors or their fragments had been included in the list of cultural properties of Vilkaviškis district.

After the research of Vilkaviškis former manors implemented in 1983–1987, some recommendations have been proposed, which, unfortunately, in most cases have not been implemented.

After the research of the nature of Vilkaviškis former estates, a decision can be made that in 1983 - 1987 R. Stulpinas' named former manors or their fragments only 38 of 55 have survived till today. The disappearance of manors within twenty-six years has increased up to 24% in Vilkaviškis area.

The tendency is observed that schools, production centers and offices were usually set up in the place of former manors. As a result, the parks were destroyed, the area around the manors was built up with shoddy Soviet buildings, which after the dissolution of collective farms, were left to stand like ghosts, disfiguring, overhanging the former estate buildings that were valuable in cultural, artistic and architectural sense.

R. Stulpinas already spoke about the loss of former manors in 1987, but up to this day only facts about their loss have been found, and no decisions have actually been taken. More than 60% of the former manors in Vilkaviškis area are a property of private persons. Perhaps this situation affects their consistent decline. Actually, private owners having purchased the manor and farm buildings are incapable of using their own funds to reconstruct, rebuild and adapt valuable buildings for the use of the society.

Although Vilkaviškis region is not among the priority Lithuanian tourism development regions, but for many reasons it has a definite possibility for the development of tourism. First of all, Vilkaviškis district is in a favorable geographical position for the development of tourism as borders two foreign countries - Poland and Russia (Kaliningrad),

and therefore has the potential to develop international tourism. Another factor that has a significant impact on the development of tourism is the abundance of natural, cultural and social resources and the condition of the area.

Although Suvalkija is the land of plains, the Vilkaviškis district is characterized by the variety of relief: the plains – in the northern part of it, the highlands – in the southwest part. In Vilkaviškis region there are a lot of natural resources, separate areas are friendly to the development of tourism and Landscape complexes, such as forests, parks, rivers, and lakes, scenic locations have formed there.

Paežeriai manor is the most unique object of the estates heritage of Sūduva land. It is regarded as one of the most remarkable transitions of manor homestead from baroque to classicism in Lithuania. So, this ensemble has all the opportunities to be the axis of Vilkaviškis district tourism routes.

The obstacles to work and to create the possibilities for tourism occur in other former manors. That is because their buildings are surrounded by industrial centers usually does not belong to one person. In such a case common opinion is almost impossible because the buildings are used for their own purposes (such as warehouses, garages and so on).

It is strongly recommended for municipalities and communities to talk more about the possibilities to preserve the former manors and about their cultural value and contribution to the history of Lithuania. Not all the owners who have bought the former manor houses are aware of the fact that they possess a part of Lithuanian cultural heritage which is protected by the state. It often happens that because of the unawareness or unwillingness to know how to protect the objects of national heritage, they are not properly valued and end up in a position when there is nothing left to preserve for future generations and to pass as a living artifact.

IVADAS

Kiekviena šalis savo istorinės raidos tėkmėje yra sukūrusi įvairių materialinių ir dvasinių vertybių. Tad vertybės, išlikusios iki šių dienų, atskleidžia šalių tautinę, kultūrinę, istorinę raidą, laimėjimus bei praradimus. Lengviausiai atpažįstamos ir suprantamos išsaugotos materialinės vertybės – tai įvairūs materialūs objektai ir su jais susijusios vietos, turintys istorinę, architektūrinę, etnokultūrinę, mitologinę, memorialinę, religinę, architektūrinę, urbanistinę, meninę ir mokslinę vertę. Materialinės kultūros paveldas skirstomas į kilnojamąjį ir nekilnojamąjį. Nekilnojamąjį kultūros paveldą sudaro objektai, jų grupės ir ansambliai bei su šiais objektais susijusios vietos, turintys archeologinę, etnologinę, mitologinę, memorialinę, religinę, architektūrinę, techninę, urbanistinę, istorinę, meninę ir mokslinę vertę. Kaip statiniai viena iš šių nekilnojamojo kultūros paveldo sričių yra išskiriami rūmai ir dvarų sodybos, kurios bus plačiau nagrinėjamos šiame darbe.¹

Dvarai ir jų parkai yra ypatingos vertės objektai, atspindintys turtingą bajorijos kultūrą Lietuvoje. Dvaras – suvokiamas kaip kultūros židiny, ūkinis ir net kaip politinis ar buvęs administracinis vienetas. O dvaro sodybą galime įvardinti kaip architektūrinį kūrinį. Dvarų kultūros paveldas apima istorinių dvarų fizinę, funkcines, teritorines struktūras, fragmentus, elementus, kilnojamąsias, dvasines, socialines vertybes. *Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijoje* (2002 m. rugsėjo 13 d.) dvaras yra apibūdinamas kaip materializuota žemės valdymo ir disponavimo ja santykių išraiška, atsiradusi dar iki Lietuvos valstybės sukūrimo ir suklestėjimo. Istorinis dvaras buvo pagrindinė ir stabiliausia mums žinoma Lietuvos kaimui būdinga teritorinė - erdvinė struktūra, turėjusi aiškių polifunkcinių bruožų. Pagal nuosavybės formą dvarai buvo: valstybiniai (karaliaus, Lietuvos Didžiojo kunigaikščio, Valstybės, okupacinės valdžios institucijų), bažnyčios, bajorų (ponų) ir įvairios kilmės savininkų nuosavybė. Ilgainiui, dvarų raidoje, keitėsi jų dydis, bendra planinė - erdvinė sandara, žemėnaudos ir žemėvaldos struktūros. Įvairiais raidos tarpsniais dvarą sudarė: dvaro sodyba (-os), dvaro žemė, palivarkai, kaimo gyvenvietės, miesteliai, net miestai ar jų dalys, upės, ežerai ir miškai, pievos, pramonės kompleksai, pakelės namai, kelių ir keliukų tinklas, hidrologiniai įrenginiai ir kiti jo struktūros funkciniai dėmenys. Dvarų valdomos žemės, žemėnaudos plotai, jų konfigūracija, palivarkų, kaimo gyvenviečių, o kai kada ir miestelių, skaičius bei kiti pagrindiniai struktūros

¹ Glemža, Jonas Rimantas. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.

parametrai dažniausiai buvo skirtingi. Skyrėsi ne tik jų infrastruktūra ir kultūrinė aplinka, ekonominis pajėgumas, bet ir socialinė struktūra.²

Daugelis Lietuvos dvarų nukentėjo per karus, nyko ar buvo niokojami vėlesniais laikais. Tačiau, nepaisant to, kad nemaža jų dalis yra įrašyti į nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, neprižiūrimi nyksta ir toliau. Tad būtina imtis atitinkamų priemonių, kad dvarų kultūros paveldas būtų išsaugotas ateinančioms kartoms.

Šio darbo objektas – Vilkaviškio rajono dvarų sodybų paveldas: kultūrinė vertė ir panaudojimo galimybės. Žinoma, kad Vilkaviškio rajone būta apie 75 dvarų sodybų, iš kurių iki šių dienų išlikusi tik dalis ir jos toliau nepaliaujamai nyksta.

Vienas vertingiausių - Paežerių dvaro sodyba. Ji formavosi XVIII a. pabaigoje, 1795 m. Zabeloms pastačius rezidentinius rūmus, kuriuos suprojektavo žinomas klasicizmo pradininkas Martynas Knakfusas.

Iš kitų šio laikotarpio dvarų sodybų Paežerių dvaras išsiskiria tarpusavyje derančiais klasicizmo ir baroko architektūriniais elementais, stilistinių formų elementų gausa. Kuriamas stilistiškai vientisas, harmoningas, kompozicijos principais pagrįstas ansamblis. Pastatų architektūra atspindi dvaro sodybos daugiau kaip 100 metų vystimosi raidą. Ansamblio pastatams taip pat būdingi romantinės eklektikos bruožai (romantizmo ir istorizmo formų darna, liaudiškos mūrinės architektūros tradicija). Panašiu laikotarpiu, kaip ir dvaro rūmai, suprojektuotas mišraus tipo parkas, tad autorystė taip pat priskiriama Martynui Knakfusui.

Darbo tikslas – ištirti buv. dvarų sodybų būklę, architektūrinę vertę ir pritaikymą turizmui. Vilkaviškio rajono dvarai paskutinį kartą kartografuoti Ričardo Stulpino 1983 – 1987 metais. Tuomet pagal kartografavimo metu surinktą medžiagą buvo išskiriami vertingiausi (menine, architektūrine, istorine prasme) dvarų sodybų kompleksai, kurie įtraukti į laikinąją kultūros vertybių apsaugos sąrašą. Dabar, praėjus beveik 30 metų nuo šių tyrimų, tik nedidelė dalis dvarų, buvusių šiame sąrašė, yra saugomi valstybės. Kiti, netinkamai prižiūrimi, palaipsniui sunyko ir prarado savo vertingąsias savybes, todėl buvo išbraukti. Tyrimo metu išryškės, kurių dvarų sodybų vertės labiausia pakito.

Taip pat darbe bus išnagrinėta Paežerių dvaro raida pabrėžiant architektūrinius savitumus, esamą funkciją, problematiką bei galimybę pritaikyti turizmo reikmėms.

² Lietuvos respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija. In: *Infoplex* [žiūrėta 2012 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.infoplex.lt/lite/ta/24022>

Darbo uždaviniai:

- Išnagrinėti Vilkaviškio rajono dvarų sodybų sklaidą ir būklę;
- Nustatyti dvarų sodybų kultūrinę vertę;
- Surinkti ikonografinę medžiagą apie buvusias Vilkaviškio rajono dvarų sodybas;
- Ištirti objektus natūroje, atliekant lyginamąją analizę su R. Stulpino atliktais tyrimais;
- Išanalizuoti Paežerių dvaro architektūrą;
- Išryškinti Paežerių dvaro architektūrinį ansamblį;
- Išanalizuoti Paežerių dvaro sodybos galimybes pritaikyti turizmo reikmėms.

Vilkaviškio rajono dvarų sodybų paveldas: kultūrinė vertė ir panaudojimo galimybių tema nagrinėta pasitelkiant istorinės, stilistinės, lyginamosios analizės metodus. Remiantis įvairiais literatūros šaltiniais gilintasi į Vilkaviškio rajono dvarų kūrimosi prielaidas, savininkų kaitą, kitusias pastatų funkcijas, meninės, architektūrinės vėrių nykimą/išsaugojimą. Atlikta lyginamoji analizė su mano 2012 m. rugsėjo – gruodžio mėn. Vilkaviškio rajono dvarų tyrimais natūroje ir Ričardo Stulpino atliktais tyrimais 1983 – 1987 metais.

Paežerių dvaro raidos ir savitumų tema nagrinėta pasitelkiant istorinės ir stilistinės analizės metodus. Remiantis įvairiais literatūros šaltiniais gilintasi į Paežerių dvaro kūrimosi prielaidas, savininkų kaitą. Atlikta architektūrinė dvaro ansamblio analizė.

1. BUV. DVARŲ SODYBŲ IŠLIKIMO PROBLEMATIKA; VILKAVIŠKIO RAJONO BUV. DVARŲ SODYBŲ IR FRAGMENTŲ ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ

Kiekviename Lietuvos rajone yra buv. dvarų sodybų išsaugojusios bent dalį bajorijos kultūros. Jos dažnai apleistos, apgriuvusios, tačiau dar menančios tautos istorijos įvykius, žymius asmenis. Dvarų kultūros paveldas Lietuvoje iki šiol yra tinkamai neišnaudotas dvasinę, kultūrinę, socialinę bei ekonominę reikšmę turintis, šaltinis. Pastarąjį dešimtmetį susidomėjimas dvarų kultūra nuolat auga, žmonės nori pažinti ten gyvenusius žymius asmenis, sukauptas kolekcijas, susipažinti su tuo metu buvusiu buitimi bei garsių architektų sukurtais architektūriniais šedevrais.

Dvarų sodybos – istoriniai objektai, pergyvenę įvairius istorinės raidos etapus.³ Išlikusiuose dvarų ansambliuose ar jų fragmentuose tiesiogiai atsispindi meninės stilistikos kaita architektūroje, jos tarpusavio derinimas ir t.t. Tad reikia vertinti visa tai, kas pasiekė mus iš dvarų kultūros gyvavimo laikų ir stengtis tai išsaugoti ateinančioms kartoms.

Didžiausią Lietuvos dvarų sodybų paveldo dalį sudaro XIX a. įkurti dvarai ir jų parkai. Viena tokių galima įvardinti Paežerių dvaro sodybą, kurios architektūriniuose statiniuose atsispindi klasicizmo, romantizmo, istorizmo stiliai.

Pagal gyventojų surašymo duomenis 1923 m. Lietuvoje (be Klaipėdos ir Vilniaus kraštų) buvo 3508 dvarai ir palivarkai. 1964 metų oficialiuose mokslo leidiniuose Lietuvos teritorijoje buvo nurodyta daugiau kaip 4000 buvusių dvarų sodybų. Iš jų apie 500 stambių, 1500 vidutinio dydžio ir apie 2000 mažesnių.⁴ Sovietmečiu sudarytuose istorijos ir kultūros paminklų sąrašuose buvo tik 125 dvarų sodybos, jų fragmentai ir elementai. Prasidėjus žemės reformai ir privatizavimui, vėl iškilo grėsmė visų išlikusių dvarų likimui. 1983 – 1987 m. buvo parengta perspektyvinė Lietuvos dvarų išsaugojimo programa, nustatytos apsauginės zonos ir parengta inventorizacinė medžiaga. Į šią programą buvo įtraukta apie 3,5 tūkst. dvarų. Tačiau 1990 m. pabaigoje (iš šio skaičiaus) apie tūkstantis dvarų jau buvo visiškai išnykę, o 175-iose buvo išlikę tik atskirų pastatų fragmentai, keletas medžių. 1989 m. tik 90 dvarų sodybų buvo laikoma architektūros paminklais ir 120 parkų – gamtos paminklais.

1995 metų pradžioje Lietuvos Respublikos kultūros paveldo valstybinėje apskaitoje buvo 823 dvarų ir palivarkų sodybos. Tačiau per pastarąjį dešimtmetį jų skaičius buvo labai sumažintas - iš valstybinės kultūros paveldo apskaitos buvo išbraukta daugiau kaip 230 dvarų

³Indrės Kačinskaitės straipsnis „Sūduvos krašto dvarų sodybos Lietuvos dvarų paveldo kontekste“. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

⁴Pranešimas „Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos“ 2008-09-26. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2012 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1

sodybų.⁵ Kultūros ministerijos 2008 metų duomenimis Kultūros vertybių registre yra 582 dvarų sodybos, iš kurių 132 yra saugomos valstybės, 29 iš jų yra įtrauktos į kultūros paminklų sąrašą. Tik apie 100 iš Kultūros paveldo apskaitoje esamų dvarų yra laikomi „gyvaisiais“, t. y. tokiais dvarais, kurie naudojami, nes yra pritaikyti muziejams, parodų salėms, mokymo ir gydymo įstaigoms, bibliotekoms, gyvenamajai paskirčiai, viešbučiams ar panašioms funkcijoms, visi kiti yra blogos arba avarinės būklės.

20 % iš kultūros vertybių registre esančių dvarų sodybų yra valstybės ir savivaldybių nuosavybė, 42 % - mišrios nuosavybės, kuomet dalis komplekso priklauso valstybei, dalis privačiam asmeniui, 38 % - privati nuosavybė.

Nustatyta, jog Lietuvos dvarų paveldo būklė yra bloga, ypač tų dvarų, kurie neturi šeimininko. Pastarieji sudaro 10 % visų kultūros paveldo registre esančių dvarų. Apie 70 – 80 % minėtoje apskaitoje įrašytų dvarų sodybų yra blogos fizinės būklės. Didžioji privačių dvarų sodybų dalis yra blogos būklės, kadangi savininkai nėra pajėgūs sutvarkyti ir prižiūrėti. Dvaro įsigijimas tesudaro 10 % visos reikalingos sumos dvaro atstatymui. Ypač bloga padėtis yra tuose dvaruose, kurie turi kelis savininkus.⁶

Tais atvejais, kuomet imamasi dvarą prikelti naujam gyvenimui, prioritetu tampa dvaro rūmų ir jį supančių pastatų restauravimas, atstatymas ir pritaikymas lankymui ar apgyvendinimui, o dvaro parkas su savo želdynais lieka antrame plane. Šiandieninė istorinių dvarų parkų būklė yra kelianti nerimą. Geros būklės šiuo metu yra tik 14 parkų, kas tesudaro 7 % visų parkų (pvz., Palangos, Alantos, Antazavės, Birštono, Biržų pilies, Burbiškio, Likėnų, Paežerių, Plikšių, Renavo, Rokiškio ir kt.). Prie pakankamai gerai prižiūrimų ir tvarkomų parkų galima priskirti 32 parkus (15,9 % visų parkų), patenkinamos būklės – 78 (38,8 %), blogos būklės – 77 (38,3 %). Pagrindinė jų nepriežiūros priežastis, kaip minėta, yra nuosavybės klausimas.⁷

Lietuvos Respublikos Seimui buvo siūloma nustatyti grąžinimo, privatizavimo ir žemės reformos vykdymo dvaruose tvarką, įteisinant vieną sodybos savininką, grąžinant ar suteikiant jam žemę aplink jį. Vis dėlto jokio nutarimo šiuo klausimu taip ir nebuvo priimta. 1922 m. Lietuvos Respublikos žemės reforma, kuri leido „išparceliuoti“ dvarų žemes, vis dėlto paliko dvaro sodybą kaip ūkinį-ekonominį vienetą, o dabartinė – pasmerkė dvarus pražūčiai. Senosios bajorų sodybos yra privatizuojamos atskirais pastatais, kaip ir jų parkai – dalimis ar dalinami sklypais (pvz., Paežerių, Kataučiznos, Puniškos dvarų teritorijos,

⁵ Ibid.

⁶ Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos. Pranešimas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2012 m. spalio 25 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1

⁷ Januškevičius, Laimutis. *Geriausiai tvarkomi šalies dvarų parkai – dendrologinis ir kraštovaizdinis įvertinimas*. 2005.

pastatai), nekreipiant dėmesio į viso pastatų ir juos supančių žaliųjų zonų komplekso ansamblišumą ir ilgus šimtmečius apėmusią dvarų tvarkymo patirtį, kas sudaro kliūtis dvaro ir jį supančios aplinkos atgaivinimui.⁸

Dvarvietės kraštovaizdyje pasiskirstę netolygiai: prie miestų - tankiau, atokesnėse vietose – rečiau. Iki XX a. šeštojo dešimtmečio dvarų kultūra nebuvo išsamiai tyrinėta. Gilesni tyrimai pradėti tik rengiant pasiūlymus istorijos ir kultūros paminklų sąrašo sudarymui.⁹ Tad šiuo laikotarpiu prarasta nemažai vertingų duomenų apie anuomet gyvavusią dvarų kultūrą.

Iš Sūduvos krašto į sovietmečiu sudarytą istorijos ir kultūros paminklų sąrašą pateko keturios dvarų sodybos: Vilkaviškio r. - Paežerių dvaro sodyba, Šakių r. – Kidulių dvaro sodyba, Gelgaudiškio dvaro sodyba bei Zyplių dvaro sodyba. Šiuo laikotarpiu taip pat vykdyta ir parkų inventorizacija, kurią atlikus, į paminklų sąrašą buvo įtraukta 194 parkai. 90% jų sudarė dvarų parkai.¹⁰ Tačiau šie sudaryti kultūros paminklų ir parkų – gamtos paminklų sąrašai stokojo išsamių vertinimo ir įrašymo į sąrašus kriterijų, aiškos metodikos. Tik nedidelė Sūduvos krašto dvarų paveldo dalis buvo pažinta ir įrašyta į sąrašus. Kiti dvarai liko plačiau netyrinėti, užmiršti, sovietmečiu tapo ūkių kontoromis, gamybiniais centrais ar tiesiog gyvenamu plotu.

Nuo 1969 m. žemėtvarkos projektavimo instituto¹¹ Kauno kartografijos skyriuje, remiantis XIX a. pab. – XX a. pr. Rusijos, Lenkijos ir Vokietijos sudarytais žemėlapiais bei Lietuvos Respublikos žemės ūkio reformos dvarų parceliacijos medžiaga, buvo parengti rajoniniai dvarų ir palivarkų sąrašai bei kartografinės schemos. Sūduvos krašto žemėlapis buvo suskirstytas į tris regionus: Kapsuko¹² r., kuriame nurodytas 41 vertingas objektas; Šakių r. – 41 objektas; Vilkaviškio r. – 76 objektai.¹³

1985 -1993 m. Projektavimo ir restauravimo instituto¹⁴ vykdyta „Sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema“ (autorius R. Stulpinas), kurios tikslas – įvertinti sodybinių ansamblių visumą, numatyti jų išsaugojimo perspektyvas. Tačiau prasidėjus

⁸ Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos. Pranešimas. In: Lietuvos Respublikos Seimas [žiūrėta 2012 spalio 25 d.]. prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1

⁹ Pranešimas „Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos“ 2008-09-26. In: Lietuvos Respublikos Seimas [žiūrėta 2012 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1

¹⁰ I. Kačinskaitės straipsnis „Sūduvos krašto dvarų sodybos Lietuvos dvarų paveldo kontekste“. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

¹¹ toliau RŽPI.

¹² dabar Marijampolės rajonas.

¹³ I. Kačinskaitės straipsnis „Sūduvos krašto dvarų sodybos Lietuvos dvarų paveldo kontekste“. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

¹⁴ Toliau PRI

Nepriklausomybės laikotarpiui, pasikeitus šalies politinėms, ekonominėms sąlygoms ši programa nebuvo baigta. Ričiarđo Stulpino vadovaujamos programos metu atrinktos 789 dvarų sodybos įrašytos į naują istorijos ir kultūros paminklų sąrašą (*Lietuvos valstybės saugomų kultūros paminklų sąrašas*): Marijampolės r. – 14 dvarų sodybų; Šakių r. – 12 dvarų sodybų; Vilkaviškio r. – 22 dvarų sodybos¹⁵ ir jų fragmentai. Tarp jų 1992 m. buvo įrašytas ir Paežerių dvaro rūmų ansamblis. Didelė dalis PRI pateiktų rekomendacijų Paežerių dvaro ansamblio išsaugojimo ir restauravimo atžvilgiu, deja, atkūrus nepriklausomybę liko neįgyvendintos, kaip ir didieji darbai, susiję su dvarų kultūros išsaugojimu visoje respublikoje.

Šiuo metu Lietuvoje esama apie 600 valstybės saugomų išlikusių dvarų sodybų bei jų fragmentų. Didžiausias kiekis Lietuvoje išlikusių dvarų sodybų yra susiformavę XIX amžiuje. Tai klasicizmo¹⁶, romantizmo¹⁷, istorizmo¹⁸ stilių ansambliai ar jų dalys.

Ryškiausiems išlikusiems Lietuvos dvarų sodybų ansambliams būdinga ašinė kompozicija. Gausiausias yra klasicistinės ašinės kompozicijos dvarų sodybų, kurtų XVIII a. pab. – XIX a. vid., palikimas. Tuomet dominavo taisyklingos formos, simetriškos kompozicijos. Siekta meninės raiškos vientisumo tiek ansamblių pastatų architektūroje, tiek ir jų planavime. Klasikines didikų ir stambių žemvaldžių rezidencijas lietuviai dvarininkai projektuoti kvietėsi žymiausius to meto architektus (pvz. M. Knakfusas – Paežerius). Šių architektų darbai turėjo didelę įtaką didžiosios dalies vidutinių bei smulkiųjų dvarų sodybų kūrimui, nes savininkai norėjo kopijuoti ir imituoti stilistines architektūrines mūrinių rezidencijų detales.

Sūduvos krašte ryškiausiai ašinės kompozicijos ansambliais galime įvardinti nacionalinėmis vertybėmis pripažintas rezidencijas: Paežerių, Gelgaudiškio, Zyplių dvarų sodybas.

Šiame darbe nagrinėjamos buvusios dvarų sodybos ir jų fragmentai, praradę savo buvusią reikšmę bei funkcijas.

Neigiamas požiūris į dvarus ir jų kultūrą išryškėjo dar Pirmosios Lietuvos respublikos laikotarpiu, kuomet valstybės pradmenis ir tikrąjį lietuviškumą buvo stengiamasi sieti su etniniu, valstietiškuoju pradū, atsisakant sulenkėjusios „svetimos“ bajorijos. Buvo stengtasi sumenkinti Lietuvos istorijos laikmetį siejamą su iškilia, stipria ir svarbia bajorijos

¹⁵ I. Kačinskaitės straipsnis „Sūduvos krašto dvarų sodybos Lietuvos dvarų paveldo kontekste“. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

¹⁶ Verkiai, Pakruojis, Paežeriai, Raguvėle, Joniškėlis, Renavas.

¹⁷ Astravas, Baisogala, Belvederis, Pagrižuvis, Šeduvos, Raudondvaris, Šiaulėnai, Mitriniai.

¹⁸ Palanga, Kretinga, Švėkšna, Plungė, Žagarė, Plikšiai, Lentvaris, Užutrakis, Trakų Vokė, Lančiūnava, Apytalaukis, Beržėnai.

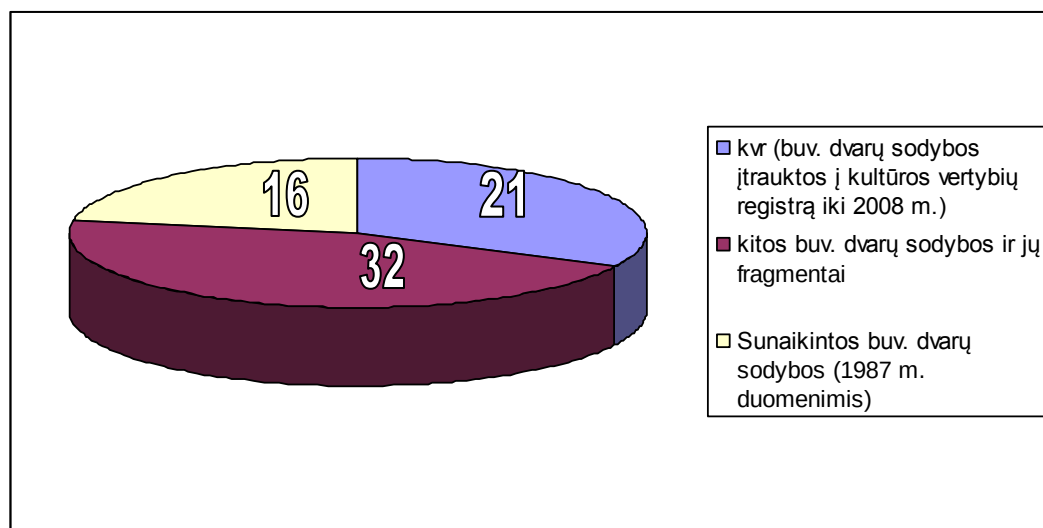
kultūra. Kai kurių nusavintų dvarų žemės išdalintos savanoriams bei kitiems Lietuvos respublikai nusipelnusiems asmenims, sumenkinat dvaro kaip kultūrinio, ūkinio vieneto vertę, pajėgumą. Ypač tai pasireiškė sovietmečiu, kai buvo masiškai naikinami vertingi šių dvarų sodybų architektūriniai, kompoziciniai elementai. Tie dvarai, kurie pajėgė „išgyventi“, sovietmetį, negailestingai buvo nuniokoti nepriklausomybės pradžioje (po 1990 metų), kuomet, žlugus kolūkiams ir bendrovėms, pastatai buvo išparduodami už pajas. Tuomet masiškai nugriauti ir išsidalinti po plytą ne tik buv. dvarų statiniai, bet ir kolūkių fermos ir kontoros. O tai ko nepavyko išnešti, liko stovėti apleisti, niekieno neprižiūrimi, nenaudingi.

Didesniojoje vyresniosios Lietuvos žmonių kartos dalyje supratimas apie išlikusių dvarų sodybų fragmentus kaip kultūros paveldo vertybes yra labai menkas. Vyrauja nuomonė (gal būt tai sovietinės ideologijos palikimas), kad dvarai nėra vertybė. Jie labiau vertinami kaip geros statybinės medžiagos potencialas. Bet toks bendruomenės požiūris paskutiniuoju dešimtmečiu palengva kinta, galbūt, dėl dažniau spaudoje ir kitose žiniasklaidos priemonėse platinamos informacijos, susijusios su buv. dvarų kultūra ir išlikusiu palikimu. Atsiranda entuziastų, kurie savo pačių pastangomis ir lėšomis stengiasi išsaugoti dvarų kultūros paveldą ateities kartoms. Vienas tokių Vilkaviškio rajone yra Šiaudiniškių dvaro savininkas. Jis gyvena idėja išsaugoti išlikusius dvaro sodybos fragmentus (nors kartais, dėl žinių trūkumo, netinkamai), neatmesdamas galimybės čia lankytis turistams. Taip pat dvarams atgimti padeda valstybei, savivaldybėms priklausančiuose buv. dvarų pastatuose įsikūrusios įstaigos, pvz. kultūros centrai, muziejai. Jie rašo projektus į Europos Sąjungos fondus, prašydami paramos atnaujinti, restauruoti, rekonstruoti šiuos paveldo objektus. Pastarąjį dešimtmetį nemaža dalis tokių projektų buvo įgyvendinta labai sėkmingai, taip užtikrinant nors fragmentišką dvarų kultūros paveldo išsaugojimą. Vilkaviškio rajone vienas tokių dvarų, kuriame šiuo metu vykdomi restauravimo darbai finansuojami iš Europos Sąjungos lėšų yra Paežerių dvaro rūmai. Tačiau tenka apgailestauti, kad tai vienintelis dvaras rajone sulaukęs tokios paramos, kadangi dauguma kitų dvarų yra privatizuoti, besavinkiai arba tiesiog jau nebėra ko gelbėti.

Dvarų sodybos deformuotos - jų erdvinė ir planinė struktūros pakitusios, rekonstruoti architektūriniai statiniai, tačiau vietinių gyventojų atmintyje iki šių dienų išliko kaip tuometinės gyvensenos simboliai.

Gana didelė dalis dvarų sodybų ansamblių, jų fragmentų nuo 1980 iki 1998 m. buvo nuolat įtraukiami į kultūros vertybių registrą kaip naujai išaiškinti kultūros paminklai, turintys laikinąją teisinę apsaugą. Tačiau per šį laikotarpį tik menka dvarų kompleksų dalimi buvo iš tikro pasirūpinta. Tai puikiai atspindi mano atlikta Vilkaviškio rajono dvarų apžvalga. Iki

2008 metų Vilkaviškio rajono nekilnojamųjų kultūros vertybių sąrašė buvo įtrauktos 23 dvarų sodybos arba jų fragmentai¹⁹.

1. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų įtrauktų į vertybių registrą kiekybinio pasiskirstymo diagrama (iki 2008 metų).

Dvi iš jų - valstybės saugomi kultūros paveldo objektai. Tai buv. Alvito dvaro spirito varykla ir Paežerių dvaro sodyba.

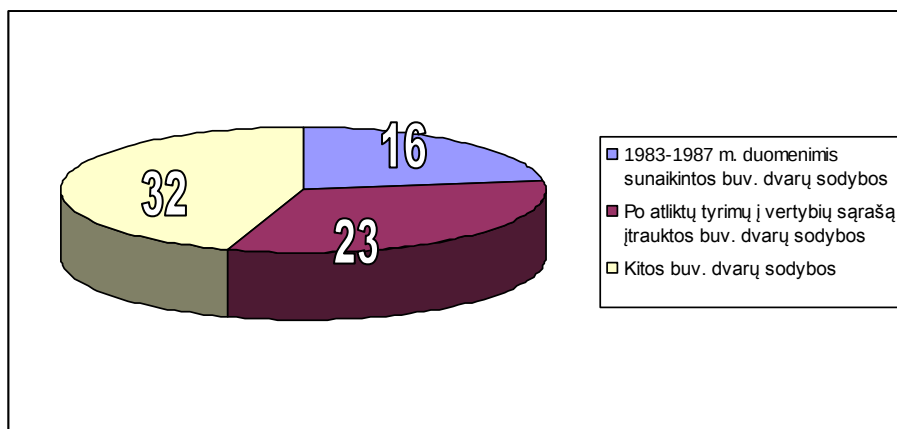
Šiandien iš kultūros vertybių sąrašo jau išbrauktos aštuonios Vilkaviškio rajone esančios buv. dvarų sodybos – tai Mierčių buv. dvaro sodybos fragmentai, Šapalų buv. dvaro sodyba, Vilkupių buv. dvaro sodybos fragmentai, Versnupių (Dailučių) buv. dvaro sodybos fragmentai, Šiaudiniškių buv. dvaro sodybos fragmentai, Simanėliškių buv. dvaro sodybos fragmentai, Vembrių (Lakštučių) buv. dvaro sodybos fragmentai, Piliakalnių buv. dvaro sodybos fragmentai. Jos išbrauktos praradus vertingąsias savybes (sunykus pastatams, sodybvietėms ir pan.).

Išbrauktosios buv. dvarų sodybos ilgą laiką buvo nenaudojamos arba naudojamos netinkamai. Dėl to sumenko jų architektūrinė, meninė vertė. Sovietmečiu pristačius menkaverčių ūkinės paskirties pastatų buvo sugriauta bendros stilistikos, užstatymo harmonija.

¹⁹ 1) Alvito spirito varykla; 2) Bartininkų buv. dvaro sodybos fragmentai; 3) Didvyžių (Geišterų) buv. dvaro sodyba; 4) Gižų buv. dvaro sodybos fragmentai; 5) Kataučiznos buv. dvaro sodyba; 6) Klampučių buv. dvaro sodybos fragmentai; 7) Mierčių buv. dvaro sodybos fragmentai; 8) Paežerių buv. dvaro sodyba; 9) Patilčių buv. dvaro sodybos fragmentai; 10) Piliakalnių buv. dvaro sodybos fragmentai; 11) Puniškos buv. dvaro sodybos fragmentai; 12) Putinų buv. dvaro sodybos fragmentai; 13) Rasių buv. dvaro sodyba; 14) Rumokų buv. dvaro sodybos fragmentai; 15) Simanėliškių buv. dvaro sodybos fragmentai; 16) Šapalų buv. dvaro sodyba; 17) Šiaudiniškių buv. dvaro sodybos fragmentai; 18) Šūklių buv. dvaro sodybos fragmentai; 19) Vembrių (Lakštučių) buv. dvaro sodybos fragmentai; 20) Versnupių (Dailučių) buv. dvaro sodybos fragmentai; 21) Vilkaviškio buv. dvaro sodybos fragmentai; 22) Vilkupių buv. dvaro sodybos fragmentai; 23) Vinkšnupių buv. dvaro sodybos fragmentai;

2012 metais yra pareikštas savininko prašymas iš kultūros vertybių sąrašo išbraukti ir Puniškos buv. dvaro sodybos ponų gyvenamąjį namą.²⁰

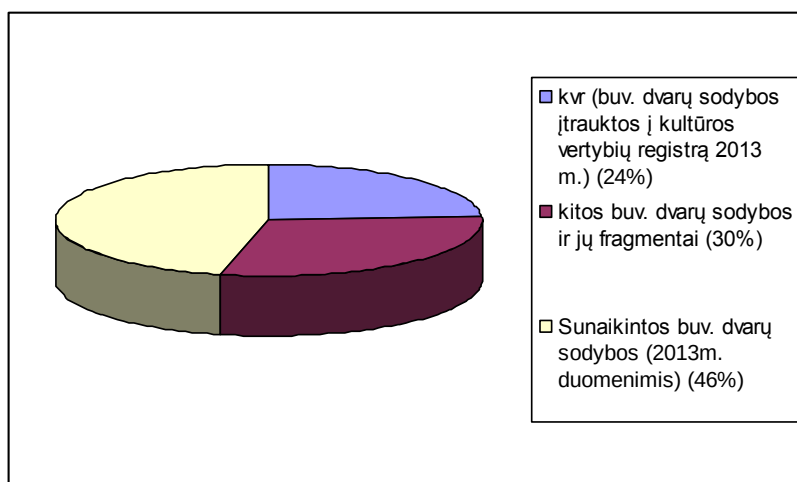
Sulyginus 1983 – 1987 metais Vilkaviškio rajone vykdytų buv. dvarų sodybų kartografavimo rezultatus su mano atliktais žvalgomaisiais tyrimais, galima teigti, kad tuo metu pasiūlytos rekomendacijos didžiąja dalimi atvejų nebuvo įgyvendintos. Žinoma, kad Vilkaviškio rajone būta 71 dvaro sodybos. Ričardo Stulpino vykdytų kartografavimo tyrimų (1983-1987 m.) duomenimis jau buvo sunaikinta 16 buv. dvarų sodybų. Po atliktų tyrimų, kuomet buvo vertinamos vertingosios buv. dvarų sodybų savybės, į vertybių sąrašą įtrauktos 23 Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybos.

2. Buv. dvarų sodybų kiekybinis pasiskirstymas po 1983-1987 m. R. Stulpino kartografavimo.

Atlikusi Vilkaviškio rajono buvusių dvarų sodybų natūros tyrimus galiu teigti išvadą, kad iš 55 tuomet (1983-1987m.) R. Stulpino įvardintų išlikusiomis, šiandien jau tik 38 buv. dvarų sodybos ar jų fragmentai. (3-205)

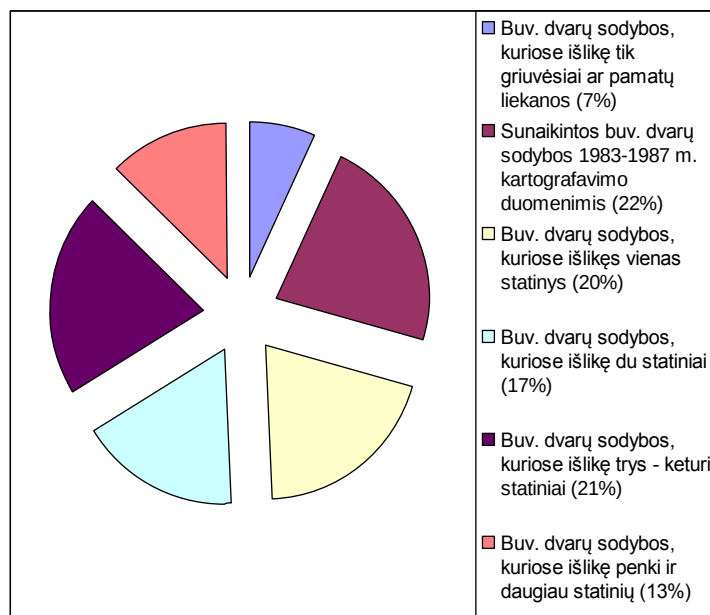
²⁰ Buvęs Puniškos dvaro sodybos gyvenamasis namas, pastatytas apie 1890 metus, vieno aukšto, medinis, pamatai akmens mūro. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu (buvo čerpinis). Šiauriniame fasade sovietmečiu pristatytas prieangis. Šiaurinis fasadas apkaltas horizontaliomis lentomis, dažytas gelsvai. Pokario metais pristatytas mūrinis tinkuotas priestatas vakarinėje pastato dalyje (katilinė), išlaikant bendrą pastato tūrį. Pastatas įtrauktas į vertybių registrą, bet savininkai dėl specialistų pripažintojo nevertingumo siekia jį išbraukti. Pono gyvenamasis namas ne kartą rekonstruotas dar sovietmečiu, iškirstos naujos langų angos, pakeistas vidaus išplanavimas, įėjimai ir pan. Šiuo metu savininkai pietinėje ir rytinėje pusėse sudėjo plastikinius langus, apkalė plastikinėmis lentelėmis fasadus, nevertingame priestate įsirengė garažą (už reikalavimų nesilaikymą gavo 500 litų baudą).

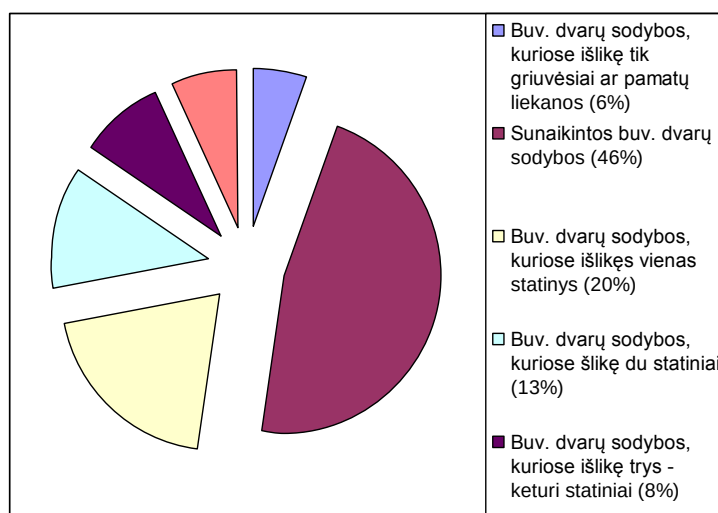
3. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų kiekybinis pasiskirstymas 2013 m.

Keturiuose buv. dvaruose tik griuvėsiai ar pamatų liekanos. Keturiolikoje buv. dvarų sodybų išlikę tik po vieną dvaro laikus menantį pastatą. Devyniose sodybose – išlikę ne daugiau kaip du buv. dvaro sodybų statiniai. Šešiose buv. dvarų sodybose yra išlikę trys, keturi pastatai. Likusiose penkiose sodybose – penki ir daugiau dvaro laikų statinių. Tačiau tose sodybose, kur išlikusių pastatų skaičius didesnis, jų būklė dažniausia yra blogesnė – mažiau autentiškų elementų ir panašiai. Buvusių dvarų sodybų pastatų būklę svyruoja nuo geros iki avarinės ar net griuvėsių liekanų. Bendra pastatų būklė geriausia Paežerių (3 pastatai – geros būklės, 4 – patenkinamos) ir Didvyžių (2 – geros, 5 – patenkinamos, 1 – atstatytas) dvaruose.

Palyginus mano tyrimų medžiagą su R. Stulpino atliktais kartografavimo duomenimis akivaizdžiai matyti, kad dvarų sunykimas per dvidešimt šešerius metus padidėjo 24%. Dvigubai sumažėjo dvarų, kuriuose buvo išlikę trys, keturi bei daugiau nei penki dvaro laikus menantys statiniai. Galime daryti išvadą, kad dvaro sodybos Vilkaviškio rajone sparčiai nyksta. Tam, kad išliktų ši istoriškai svarbi dvarų kultūra ateinančioms kartoms, rajono valdžia ir dvarų savininkai turi pakeisti savo mąstymą ir imtis kardinalių priemonių šio kultūros paveldo išsaugojimo atžvilgiu.

4. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų statinių būklės, nykimo diagrama. 1983 – 1987 metų duomenimis.

5. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų statinių būklės, nykimo diagrama. 2012 – 2013 metų duomenimis.

Pastebėta tokia tendencija, jog buv. dvarų sodybų vietose dažniausia buvo įkurtos mokyklos arba gamybiniai ūkio centrai - kolūkiai. To pasekoje sunaikinti parkai, teritorija apstatyta menkaverčiais sovietiniais statiniais, kurie, iširus kolūkiams, liko stovėti kaip vaiduokliai, bjaurojantys, užstojančys vertingus kultūrinę, meninę ir architektūrinę prasme buv. dvarų statinius. Įrengiant kontorą ar gamybinius centrus didžiojoje dalyje dvarų sodybų buvo naikinami parkai (pvz. Karklinių dvaro parkas) ar bent jų fragmentai (Vilkupių dvaro sodyba) užstatant juos ūkinės, gamybinės paskirties gremėzdiškais statiniais. Tačiau jei buv. dvaro rūmuose buvo įrengiamos mokyklos, parkai daugeliu atvejų buvo išsaugomi ir tvarkomi pačių mokyklų iniciatyva (Šūklių, Bartninkų, Patilčių). Pvz., greta Bartninkų buv. dvaro

rūmuose veikusios mokyklos šiaurės vakarinėje pusėje į pastatą atsirėmusi liepų alėja nebuvo sunaikinta, o ji pritaikyta kaip trumpų distancijų bėgimo takelis.²¹ Tačiau taip buvo tik tol, kol pastatuose veikė mokymo įstaigos. Jas uždarius, kartu su pastatu buvo apleidžiamas ne tik parkas bet ir visa teritorija. Vienas geriausių pavyzdžių butų nebeišlikę klasicistiniai buv. Patilčių dvaro rūmai ir parkas. Dvaro rūmai buvo nugriauti, o jų vietoje pastatyta mokykla vietiniams vaikams, kuri, deja, dėl sumažėjusio mokyklinio amžiaus vaikų skaičiaus gal jau dešimtmetis uždaryta ir nebenaudojama stovi vidurį buvusio gražaus parko, kuris taip pat visiškai praradęs savo pirmines prezentacinio parko savybes: užžėlęs menkaverčiais krūmais, aukšta nešienaujama žole, tvenkiniai nevalomi pelkėja ir t.t.

Remiantis Ričardo Stulpino 1983 -1987 metais surinktais duomenimis, Vilkaviškio rajone suskaičiuota 71 buv. dvarai ir palivarkai (Marijampolės r. - 54). R. Stulpinas, aprašydamas Lietuvos dvarus, juos suskirsto į tris grupes: sodybiniai ansambliai, jų fragmentai ir vietos.

Sodybiniai ansambliai turi visas tris sudėtines komplekso dalis: pastatus, želdinius, vandens sistemas. Ansambliu laikomi objektai, turintys ne mažiau kaip 6-7 pagrindinių (gyvenamųjų, ūkinių, gamybinių) tipų pastatus, želdinius (parkus, sodus) ir bet kurios rūšies vandens sistemą. Tuo metu (1983-1987 m.) visoje Lietuvos teritorijoje buvo užregistruoti tik 175 sodybiniai ansambliai (tai sudarė tik 5% visų objektų). Šiandien Vilkaviškio rajone kaip sodybinį ansamblį galime išskirti tik Paežerių dvaro sodybą (išlikę septyni statiniai, parkas, tvenkinių sistema).

Ansamblio vieta – žinoma buvusio dvaro arba palivarko vieta, kurioje nėra likę jokio buvusios gyvenvietės pėdsako. Vilkaviškio raj. buv. dvarų sodybų vietos sudaro apie 30% visų objektų. Taigi, Vilkaviškio rajone gana didelės dalies materialios dvarų kultūros palikimo iki šių dienų neišliko.

Sodybinių ansamblių fragmentai - kaip išskiria R. Stulpinas - nuo vieno medžio iki pavienių pastatų, želdinių, vandens sistemų junginių. Vilkaviškio rajone daugiausia išlikę buv. dvarų sodybų fragmentai, kurie gana sparčiai ir toliau nyksta.

R. Stulpinas apie buv. dvarų sodybų nykimą jau kalbėjo 1987 m., tačiau iki šių dienų vis konstatuojami tik nykimo faktai, realiai nesiimama jokių sprendimų. Vilkaviškio rajone daugiau kaip 60% buv. dvarų sodybų yra privačių fizinių asmenų nuosavybė. Galbūt tai ir įtakoja jų nuoseklų nykimą, nes privatūs savininkai, įsigiję dvaro sodybą ar pastatus, yra nepajėgūs savo lėšomis rekonstruoti, atstatyti ir pritaikyti naudojimui vertingų statinių. Vienas geriausių pavyzdžių, šiuo atveju, būtų Bartninkų dvaro rūmai, kurie nuolat keičia

²¹ Liudmila Matusevičienė. 1964 m. gyv. Paežerių km., mokėsi buv. Bartninkų dvaro rūmuose įsikūrusioje mokykloje.

šeimininkus, bet būklė ne tik kad negerėja, bet sparčiai blogėja. Tikriausia įsigydami žmonės ne iki galo apsvaisto savo galimybes atstatyti avarinės būklės statinius. Juolab, kad privatūs asmenys ar individualios įmonės negali kreiptis lėšų (jei tai kultūros paveldo objektas) į savivaldybės ar Europos sąjungos paramos fondus. Tokiu atveju savininkai turėtų ieškoti partnerių, rėmėjų stengiantis išsaugoti kultūros vertybes. Tačiau ne visais atvejais tuo suinteresuoti patys savininkai.

2012 metų rugpjūčio mėnesį Vilkaviškio rajono savivaldybė paskelbė sąrašą, statinių siūlomų pripažinti bešeimininkiais. Sąraše yra 131 pastatas. Tai daugiausia buvusių tarybinių ūkių ar kolūkių gamybiniai, ūkiniai, kontorų pastatai. Tarp šių pastatų yra ir Rasių buv. dvaro sodybos statiniai (septyni ūkiniai pastatai) bei buv. Vembrių dvaro rūmų liekanos. Šių pastatų būklė šiandien yra bloga, avarinė, o kai kurių tik griuvėsių liekanos.

Vilkaviškio rajone yra architektūriškai vertingų buv. dvarų sodybų statinių. Tai daugiausia klasicistiniai, plytų stiliaus ir akmens mūro statiniai.

Vertingiausi ir mažiausiai išlikę yra XIX a. I p. romantizmo laikotarpio akmens mūro statiniai. Tokie statiniai sudaro daugumą buv. Rasių dvaro sodybos. Čia yra septyni statiniai. Iš jų vertingiausias – ūkinis pastatas Nr.4, kuris yra akmens mūro su raudonų plytų angų apvadais. Didžiausią dekoratyvumą pastatui suteikia tai, kad mūre tarp stambių akmenų vingiuojančiomis linijomis įkomponuoti smulkesni akmenys. Pats didžiausias tokio pobūdžio statinys yra buv. Gižų dvaro magazinas. Įspūdingas dviejų aukštų pastatas su didžiuliu rūsiu ir mezoniniu aukštu vienareikšmiškai yra Vilkaviškio rajono puošmena. Panašaus stiliaus pastatai yra ir buv. Piliakalnių dvaro sodyboje (trys ūkiniai statiniai), tačiau jų architektūra nėra tokia išraiškinga dėl sovietmečiu atliktų perstatymų. Akmens mūro statinys yra išlikęs ir buv. Karklinių dvaro sodyboje.

Klasicistinio stiliaus bruožai ryškiausi gyvenamojo tipo dvarų statinių architektūroje. Raiškiausi pavyzdžiai yra Paežerių, Didvyžių, Klampučių, Šūklių dvaro rūmai bei dar sovietmečiu nugriauti Patilčių dvaro rūmai.

Vilkaviškio rajone buv. dvarų sodybų architektūroje plačiausiai reiškėsi plytų stilius. Jis atsispindi tiek dvaro rūmų, tiek ūkiniuose statiniuose. Vertingiausi statiniai – Vinkšnupių dvaro rūmai, Alvito spirito varykla, Rumokų buv. dvaro svirnas, Šiaudiniškių buv. dvaro sandėlis, Paežerių buv. dvaro magazinas. Šiuose statiniuose naudojama daugiausia įvairių dekorų elementų, kurie suformuoti iš plytų (rozetės, dantukai, karnizinės juostos, įvairios langų angos (smailėjančios, pusapskritės, biforinės, stačiakampės)). Kiti plytų stiliaus buv. dvarų sodybų statiniai nėra tokie puošnūs ir išraiškingi.

Vertingas medinis ponų gyvenamasis namas išlikęs tik Kataučiznos buv. dvaro sodyboje, tačiau jo būklė vis blogėja, kadangi dalis namo naudojama kaip malkinė, vištidė.

2. VERTINGIAUSIA VILKAVIŠKIO RAJ. – PAEŽERIŲ DVARO SODYBA

2.1. Paežerių dvaro istorija

2.1.1. Paežerių dvaro kūrimosi prielaidos

Tikslių duomenų apie Paežerių dvarvietės kūrimąsi nėra, tačiau žvelgiant į bendrą istorinių įvykių išsidėstymą ir chronologiją galima nuspėti apytikslį įkūrimo laikotarpį. Paežerių dvaro kūrimosi pradžia turėtų siekti seniausių Sūduvos dvarų kūrimosi laikus – XVI – XVII a., kai šis kraštas buvo intensyviai apgyvendinamas. Anuomet čia buvo atmatuotos tik dirbamos žemės, pačių dvaro rūmų dar nebuvo. XIII – XIV a. nepaliaujamų kovų su kryžiuočiais metu šis kraštas buvo gyventojų beveik apleistas, užžėlė gūdžiais miškais ir pelkėmis. Tik po Žalgirio mūšio, sumažėjus kryžiuočių ordino galybei ir sustiprėjus baudžiaviniam Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės ūkiui, prasidėjo intensyvesnis šio krašto ūkinis gyvenimas. XVI – XVII a. pagerėjo kelių tinklas ir žemėnauda (ypač po 1547 m. valakų reformos). Galima teigti, kad tada ir įsikūrė Paežerių dvaras gamtiškai palankioje vietoje, netoli svarbaus kelio į Rytprūsius, kurį nuo Kauno skersai Sūduvos girias prakirto miškų verslininkas Hanus Skopas. Tokį dvaro kūrimosi laikotarpį tarsi patvirtina ir legenda, kad senasis parko ažuolas, kurio amžius – daugiau kaip 400 metų, sodintas dvaro įkūrimo proga.²²

Netiesiogiai apie Paežerių įkūrimą galima spręsti iš Suvalkijos apgyvendinimo raidos. Apgyvendinimas vyko ne chaotiškai, o tam tikra seka pagal seniūnijų ribas. 1561 m. prie Širvintos upės įkuriamas Paširvinčio sodžius su 10 valakų²³ žemės. Šis sodžius, nuo XVII a. 2-os pusės žinomas Alvito vardu, tapo Paširvinčio seniūnijos centru. O jau 1617 m. čia pastatyta bažnyčia. Paširvintis tapo ne tik parapijos, bet ir Vilniaus vyskupijos Užgirinio dekanato centru. Šiai parapijai priklausė ir Paežeriai.²⁴ Vilkaviškio tuo metu dar nebuvo. Šiandieninėje Vilkaviškio teritorijoje kadaise buvo Prienų seniūnijai priklausiusios Birštono girios pakraštys. Jos valdytojas, Prienų seniūnas Steponas Pacas, Didžiojo kunigaikščio raštininkas, nenorėdamas, kad jo žmonės lankytų kitoje seniūnijoje pastatytą bažnyčią,

²² Vilniaus Apskritis Archyvas. F. 1019, ap. 11, b. 3479, 1.

²³ Valakas – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės ploto matavimo vienetas, lygus apie 21 ha.

²⁴ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3479, 1.

Vilkaujos ir Šeimenos upelių santakoje įsikūrusiame Vilkaviškio kaimelyje 1620 m. pastatė naują medinę bažnytelę.

Taigi, Paežerių įkūrimo laikotarpį (bent apytiksliai) galima apibrėžti taip: vėliau nei 1561 m. (Paširvinčio įkūrimas), bet anksčiau kaip 1620 m. (Vilkaviškio parapijos atsiradimas).²⁵

Valdant karaliui Kazimierui Jogailaičiui, XVI a. Paežeriai atiteko Michailui Glinskiui (~1460 – 1534). Jis buvo LDK politinis veikėjas, buvęs rūmų maršalka, ponų tarybos narys, 1508 m. suorganizavęs maištą prieš Didįjį kunigaikštį Žygimantą Senąjį.²⁶ Kas vėliau valdė Paežerius, žinių nerasta.²⁷

2.1.2. Paežerių dvaras nuo XVII a. vid. iki II pasaulinio karo pabaigos

XVII a. viduryje dvarvietė priklausė stambiems magnatams – Raudondvario Zabeloms, kurių giminė Kauno apskrityje minima senuosiuose raštuose nuo XVI amžiaus. Paežerių rezidencija buvo vienas iš keliasdešimties dvarų LDK teritorijoje priklausiusių šiai šeimai, tačiau vienas reikšmingiausių. Priešpaskutinis Raudondvario Zabiela – Antanas (1710-1776 m.)²⁸. Jis turėjo keletą sūnų, kuriems padalijo valdas. Jauniausias, Simonas (1750 – 1824 m.), be kita ko, gavo ir Paežerius (6). Su juo sietina puikių rezidencinių rūmų statyba. 1787 m. Simonas Zabiela gavo aukštą LDK Minsko kašteliono titulą²⁹ iš savo dėdės, bevaikio, taip pat Simono Zabelos, atsisakiusio jo dėl akių ligos. Vėliau Paežerių S. Zabiela pakilo tarnybos rangais iki LDK kariuomenės generolo leitenanto, todėl galima teigti, kad tuomet jis ir nusprendė Paežeriuose įsirengti rezidenciją, kurią suprojektavo architektas Martynas Knakfusas (1740-1821 m.). Manoma, kad tai yra vienas paskutiniųjų jo projektų.

²⁵ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 3479, 1.

²⁶ *Lietuvos dvarai*. Kaunas: Šviesa, 2007, p. 56.

²⁷ Aftanazy Roman. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*. T. III. 1992, p. 111

²⁸ In: [žiūrėta 2012 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw10971>

²⁹ Minsko kaštelionas (lenk. *kasztelan miński*) – antrasis pagal rangą po Minsko vaivados aukščiausias valstybinės valdžios pareigūnas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Minsko vaivadijoje, Didžiojo kunigaikščio pilių vaivadijoje vyriausias valdytojas bei Abiejų Tautų Respublikos Senato pareigūnas.

Minsko kašteliono pareigybė įsteigta 1413 m., kai, pertvarkius Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės administracinį padalijimą, buvo įsteigta ir Minsko vaivadija. Minsko kaštelioną skirdavo Didysis kunigaikštis (karalius) ir jis pareigas eidavo iki gyvos galvos arba iki paskyrimo į aukštesnes pareigas.

Kaštelionas buvo pavaldus Minsko vaivada, taip pat karo atveju jo tiesioginis viršininkas buvo ir Lietuvos didysis etmonas. Kaštelionas atlikdavo pilies administracijos, ūkio reguliavimo, teismo ir karinės administracijos funkcijas. Kaštelionas buvo aukščiausias karinės valdžios pareigūnas vaivadijoje ir Minsko pavieta bajorų vadas, taip pat pavieta bajorų pašauktinių kariuomenės vadas. Kaštelionas buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Ponų tarybos narys, o nuo 1569 m. Abiejų Tautų Respublikos senato nuolatinis narys. Senate Minsko kaštelionas pagal rangą turėjo paskutinę, trisdešimt pirmąją poziciją kaštelionų suole. Pareigybė panaikinta po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m. Šias pareigas Paežerių Simonas Zabiela ėjo nuo 1787 iki 1792 metų.

Simonas Zabiela mirė 1824 metais.³⁰ Po jo mirties dvaras perėjo mažai žinomiems Zabielių giminėms Sperskiams.

Dėl informacijos trūkumo nėra tiksliai aišku, kada ir kaip XIX a. pr. Paežeriai atiteko kapitalizmo epochos dvarininkų Gavronskių giminei, kuri apie XIX a. vidurį palaipsniui įsigijo daugelį Suvalkijos dvarų. Nors Roman Aftanazy knygos „Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej“ 3 tome nurodo, jog Bogumila Sperska Prūsijoje ištekėjo už Maksimilijono Gavronskio ir Paežerius užrašė vyrui. Ši giminė dvarų ūkį tvarkė pramoniniais pagrindais. 1877 m. Paežeriuose veikė vandens malūnas ir plytinė, taip pat buvo žemės ūkio padargų dirbtuvės. Pagrindines pajamas dvaras gaudavo iš spirito vymo ir plytų, kurie buvo eksportuojami į Lenkiją. Kaip papildomas pajamų šaltinis - ežere vykdoma žvejyba. Su visais palivarkais dvaro valda 1887 m. sudarė 2030 margų (~1136,8 ha)³¹, iš kurių 723 margai (~404,88 ha) - patys Paežeriai. Dvare Gavronskiai pastoviai negyveno, atvažiuodavo iš Varšuvos tik vasaroti liepos mėnesį. Po Maksimilijono Gavronskio mirties, XIX a. pradžioje, dvarą paveldėjo jo sūnus Vincentas Gavronskis (7), Lomžos departamento seniūnas nuo 1812 metų, vedęs Aną Wišnevską. Vėliau, XIX a. pirmoje pusėje, valdė jo vyresnysis sūnus Zigmantas Gavronskis (1816-1886)³², kuris 1847 metais susigiminiavo su Oginskių gimine, vedamas kunigaikštę Nataliją Oginskytę (1830-1867) (8). Zigmantas Gavronskis buvo žinomas kaip filantropas, politinis veikėjas, Varšuvos bibliotekos publicistas. XIX a. vid. paveldėjo ir iki XX a. pr. - Pirmo Pasaulinio karo, dvarą ir valdė jį vienintelis sūnus Vladimiras Gavronskis (1849-1914) (9). Po vyro mirties 1919 metais į Paežerius grįžo gyventi Ana Komar – Gavronskienė.³³ Čia ji šeimininkavo iki 1938 metų siekdama atstatyti ūkį. Deja, paskutiniai Gavronskiai vaikų neturėjo, tad nutrūko giminės viešpatavimas Paežerių dvare.³⁴ Paskutinis Gavronskis miręs dar prieš Pirmąjį Pasaulinį karą, palaidotas Gavronskių šeimos koplytėlėje Alvite (dabartinėje parapijos bažnyčioje). 1926 m. vykdant žemės reformą dalis Paežerių dvaro bei Osetijos palivarkų buvo išparceliuoti 54 asmenims.³⁵

Prieš karą Raginėje veikė A. Gavronskienės rūpesčiu įkurta mokykla, kurioje mokytojavo Greimas, klasė buvo šiaurės rytuose esančioje patalpoje. Šiaurės vakarų - salė,

³⁰ Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

³¹ Europos šalių žemės ploto matavimo vienetas, LDK lygus 0,71 ha. Iš pradžių atitiko plotą, kurį vienas žmogus galėjo suarti ar nupjauti nuo ryto iki pietų. Lietuvoje imtas naudoti per Valakų reformą XVI a. viduryje. Mažonoje Lietuvoje margo dydis buvo 0,25-0,56 ha. Užnemunėje nuo 1819 m. paplito lenkiškasis margas - 0,56 ha.

³² Aftanazy Roman. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*. T. III. 1992, p. 111.

³³ Ibid.

³⁴ Gavronskių giminės medis. Sudarė Sigita Gasparavicienė 2007 07 15. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

³⁵ Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.

pietryčių pusėje esančioje patalpoje gyveno Greimas, o pietvakarių - Moroza ir Galinskas. Užraginės buvo tvartukai.³⁶

1938 m. iš Anos (Onos) Gavronskienės Paežerių dvarą dukters vardu nupirko bankininkas, Nepriklausomybės akto signataras Jonas Vailokaitis (1889 – 1944) (10). Senoji dvarininkė išvyko gyventi į Lenkiją, o netrukus, užėjus vokiečiams, buvo jų suimta ir ištremta į Gdansko koncentracijos stovyklą – ten ir mirė.³⁷ Jonas Vailokaitis buvo vedęs fotografę Aleksandrą Jurašaitytę. J. Vailokaičio iniciatyva rūmuose buvo įvestas centrinis šildymas bei nugriauta dalis dekoratyvinių krosnių. 1940 m. gegužės mėn. J. Vailokaičiui teko trauktis iš Lietuvos į vakarus. Jis emigravo į Vokietiją. Kurį laiką gyveno Berlyne, po to persikėlė į Harco kalnų papėdėje esantį Blankenburgą. Visa jo šeima persikėlė į JAV, o jis nusprendė likti arčiau Lietuvos, tikėdamasis į ją sugrįžti. Tėvynės ilgesys, mažos galimybės veikti pakirto Joną Vailokaitį - 1944 m. gruodžio 16 d. jo gyvybė užgeso. Signataras buvo palaidotas Blankenburgio kapinėse.³⁸ (2007 m. Jono Vailokaičio palaikai buvo sugrąžinti į Lietuvą, jis perlaidotas Kauno r. Paštuvos kapinėse). JAV 1957 m. mirė J. Vailokaičio žmona Aleksandra. Liko dvi dukros ir sūnus.

1940 metais dvare įsikūrė Žemės ūkio mokykla. II pasaulinio karo metais (1942 metų pavasarį) mokykla buvo iškeldinta, nes Paežeriuose rezidenciją įsikūrė vokiečiai Teodoras Adrianas Fon Rentelnas (1897 – 1946)³⁹ (11). Nuo 1941 m. liepos 28 d. buvo Lietuvos generalinis komisaras ir čia šeiminingavo iki 1944 metų. A. Rentelnas, pasikvietęs olandų meistrus, ėmėsi pertvarkyti rūmus. Šv. Mergelės Marijos bareljefas buvęs virš rūmų paradinių durų 1943 metais buvo nuimtas. Traukdamasis iš Lietuvos fon Rentelnas iš dvaro pasiėmė visus vertingiausias daiktus, tarp jų, manoma, buvo ir vertingų dailės kūrinių. Senieji Paežerių kaimo gyventojai pasakoja, jog vokiečiai traukdamiesi išlupo ir išsivežė net raudonmedžio laiptus, vedusius į antrąjį aukštą.⁴⁰ Nuo karo veiksmų Paežerių ansamblis, palyginus su kitais Vilkaviškio rajono objektais, mažai nukentėjo.⁴¹

³⁶ Šneiderienė, Jenina (79 metų). Apklausą atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklausėjas L. Kupčinskienė.

³⁷ Užnemunės dvarai mena garsius politikus. In: *Vištytis* [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: http://vistytis.puslapiai.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=1146:-unemuns-dvarai-mena-garsius-politikus-&catid=1:latest-news

³⁸ Daug nusipelnęs, labiausiai apšmeižtas signataras J. Vailokaitis. In: *lrytas.lt* [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12072391151206641233-p10-daug-nusipeln%C4%99s-labiausiai-ap%C5%A1mei%C5%Betas-signataras-j-vailokaitis.htm>

³⁹ 1941 m. liepos 28 d. – 1944 m. – Lietuvos generalinis komisaras. Organizavo Lietuvos kolonizavimą ir germanizavimą, gyventojų vežimą priverčiamajam darbui į Vokietiją ir naikinimą. Pateko į rusų nelaisvę ir 1946 m. sovietų teismo sprendimu buvo pakartas.

⁴⁰ Šneideris, Zenonas (79 metų). 1952 metais susikūrė Marijampolės melioracijos stotis, o į Paežerius persikėlė tik 1953 metų rudenį kuomet, po darbų sezono visą techniką vežė čia (A. Jurkšas tvarkė dokumentus). Pirmasis direktorius - Vitkevičius.

⁴¹ Dvaro rūmus kliudę tik kulkos arba sviedinių skeveldros, kurios didelės žalos nepadarė. Labiausia nukentėjo Belvederio bokštas, kurio šiaurinėje pusėje sviedinys išmušė skylę. Taip pat pasakojama, kad karo metais nukentėjo parko puošmena, ilgaamžis ąžuolas. Jam buvo kliudyta viršūnė.

Vokiečių karių lankymąsi Paežerių dvare liudija ir daiktiniai įrodymai rasti apie 1965 metus. Greta rūmų esančiame gėlyne Šneideris kasdamas rado vokiečių kareivio saga, kurią iki šiol išsaugojo. Kitąmet kasant ten pat rado šautuvo durtuvą (taip pat dalį išsaugojęs, dalis buvo panaudota kaip metalo ruošinys dirbtuvėse).⁴²

2.1.3. Paežerių dvaro likimas po II Pasaulinio karo

1945 – 1947 m. buv. Paežerių dvare veikė Vilkaviškio tarybinis ūkis.⁴³ Pastatai buvo netinkamai naudojami. Antrajame rūmų aukšte buv. valgomajame ir rotundinėje salėje buvo pilami grūdai. Vėliau valgomajame įrengta paukštinė, ko pasekoje sunaikintas svečių valgomojo kambario parketas. Už rūmų veja buvo aptverta aukšta tvora, kad vištos nepabėgtų. Į antrame aukšte esančias patalpas vištos patekdavo lentinėmis kopėčiomis. Valgomajame Šneiderienė (Tarybinio ūkio darbuotoja) atmena buvus tokių pat motyvų tik kvadratais išdėstytą parketą kaip ir rotundinėje salėje. Iki 1947-1948 metų dvaro rūmų antrajame aukšte veikė mokykla (iki karo ji buvo įkurta buv. arklių pašto stotyje – Raginėje, A. Gavronskienės rūpesčiu), kuri vėliau buvo perkelta į oficiną. O tame kambaryje įkurta biblioteka. Mokytoju dirbo ir rūmuose gyveno Greimas su šeima.⁴⁴ Kitose patalpose buvo laikinai apgyvendinamos šeimos,⁴⁵ išdalinus kambarius į atskirus būstus atsirado naujų laikinų pertvarų. Rytinėje rūmų pusėje link tvenkinių į parką vedė laiptai iš smiltainio, kurie iki šių dienų neišliko.

Tarybiniam ūkiui šeiminkaujant Paežerių dvare tvartukyje buvo laikomos kiaulės, ledainėje kraunamas šienas (Šneiderienės teigimu - rūsių jau nebuvo, jie buvo savaime užsilyginę). Tuo metu įėjimas į ledainę buvęs iš šiaurės su priestatu. Kurį laiką tame priestate Tarybinio ūkio ūkvedys Jankauskas laikė karvę.

Greta buv. Paežerių dvaro spirito varyklos esančiame sandėlyje kurį laiką veikė Tarybinio ūkio rūpesčiu padaryta elektrinė, nes mieste buvo labai „silpna“ elektra. Iš Paežerių elektra buvo nuvesta tik į Vilkaviškio Tarybinį ūkį. Tarybinis ūkis prie šiaurinės spirito varyklos sienos pristatė architektūrine prasme menkavertį priestatą, kaminą. Rūmų papėdėje,

⁴² Šneideris, Zenonas (79 metų). Apklausą atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklausėjas L. Kupčinskienė.

⁴³ Tarybinis ūkis viską dirbo arkliais, augino javus, kiaules.

⁴⁴ Dabartinio Vilkaviškio rajono mero Algimanto Antano Greimo tėtis. Šiuose rūmuose pats meras gimė ir praleido vaikystę.

⁴⁵ Rūmų pirmajame aukšte rytinėje pusėje link pagrindinio parterio gyveno Limantas – spirito varyklos direktorius. Jam priklausė keturi kambariai, į juos patekdavo iš rytų pusėje esančio įėjimo. Rytinėje dalyje langai šiaurės link (2 kambariukai) gyveno Jankauskas, vėliau Juodaičiai, dabartinės nišos vietoje buvo durys. Vėliau čia buvo įkurta parduotuvė. Pagrindinio vestibulio kairėje esančioje patalpoje gyveno Valentai. Antrajame aukšte buv. vaikų kambaryje gyveno Skinkiai, vėliau - Gančerovas bei Burinskai. Rytinėje pusėje link pagrindinio parterio esančiame kambaryje gyveno Stumbriai. Vakarinėje pusėje buv. dvaro vežėjų laukiamajame gyveno Sakalauskai. Mezoniniame aukšte į šiaurę viename kambaryje gyveno senolės Lapinskienė ir Skaisgirytė.

link ežero esančioje vejoje buvo pilami bulvių kaupai, kurias atveždavo ūkininkai.⁴⁶ Jos buvo naudojamos spirito varymui⁴⁷. Vėliau kai rūmuose buvo auginamo vištos, o link ežero esanti veja buvo aptverta, bulves pildavo prieš rūmus (dabartinėje automobilių aikštelėje).⁴⁸ Greta spirito varyklos buvusiam kumetyne gyveno spirito varyklos darbininkai.

Tarybiniam ūkiui priklausė 80 ha žemės (sėjo javus, runkelius, sodino bulves)⁴⁹ ir 5 ha sodo. Tarybinis ūkis buv. oranžerijoje įrengė grūdų džiovyklą. Jos rytinė pusėje pastatė pečių – jį kūrendami džiovino grūdus. Į rytus nuo oranžerijos Tarybinis ūkis tarp obelų eilių sodino agurkus, pomidorus, žemines bulves. Liepų alėjų suformuotame trikampiame sode buvo 60 avilių bitynas, kurį prižiūrėjo bitininkas Ambraziūnas – Smetonos laikais baigęs sodininkystės mokslus.⁵⁰ Tarybinis ūkis spirito varyklai kūrenti pjovė parko medžius. Buvo nupjauti labai seni įspūdingo dydžio parko medžiai, vieni iš jų – jovarai. Prie ežero, parko šiaurės rytų pusėje buvęs alksnynas taip pat buvo pjaunamas malkoms. Vėliau ši teritorija buvo aptverta ir paleidžiami lakstyti arkliai.

Tarybinio ūkio karvės buvo laikomos magazino centrinėje dalyje, o vakarinėje – arkliai.

Tarybinio ūkio darbininkams buvo skirtos gyvenamosios patalpos oficinoje. Pirmajame aukšte, greta bokšto, gyveno mokytojas Greimas (prieš iškeliant jį gyventi į rūmus), o bokšte buvo jo sandėliukas. Kitapus koridoriaus – mokykla. Kitose patalpose gyveno Morozai, Petraškiai, Šipailai, Mikelevičius, Suprikienė, Sinkevičius. Koridoriai buvo paversti sandėliukais, užtvartinti. Mediniai laiptai vedė į antrą aukštą. Antrame aukšte buvo gyvenama tik galuose - Žemantauskas, Teberys, Montvila, Lisauskas.⁵¹ Iš dvaro rūmų parduotuvė buvo perkelta į oficiną ir gyvavo iki nepriklausomybės.

Greta rūmų, vakarinėje pusėje, buvo šulinys. Oficinoje vanduo įvestas tik MSMV ir tai neiškart. Prie šulinio buvo senovinis siurblys (plumpas) pumpuojamas su rankena.

Prie kelio Vilkaviškis – Kybartai buv. Raginės pastato mūrinės sienos dar stovėjo po karo buvo - sudegęs tik stogas. Tačiau, trūkdami statybinės medžiagos, žmonės plytas išsinešiojo.⁵²

⁴⁶ Per kastuvą į žemę iškastose duobėse ūkininkai atvežę pylė bulves. Šneiderienė buvo atsakinga jų priėmimą.

⁴⁷ Spiritą gamino iš bulvių. 1 varymui reikėjo 3 tonų bulvių (3 vežimai per dieną) buvo įtaisyta dėžė vežime. Broga šerdavo karves, arklius (akseliu užpiltu broga). Bulves plaudavo „pliuške“, mažiųjų bulvių nepriimdavo, nes visos „išeidavo“ į ežerą. Bulvės buvo plaunamos lovyje su volu, kuris sukosi, vandenį ėmė iš ežero ir atgal išleisdavo. Nuplautos bulves paduodavo į spirito varyklos viršų, kur jas sušutindavo ir gamindavo raugą. II aukšte buvo salyklos (daigydavo salyklo miežius).

⁴⁸ Šneiderienė. Gyv. Paežerių km. Jos mama yra gimusi Paežerių dvaro kumetyne 1915 metais.

⁴⁹ Sėjo arklinėmis sėjamosiomis, viską dirbo arkliais.

⁵⁰ Jis gyveno anapus kastinės, priešais parką, raudonų plytų name.

⁵¹ Vėliau po keleto remontų oficinoje gyveno MSMV darbininkų šeimos – pirmam aukšte gyveno Aleksienė, Kabartavičius, Žemantauskas, Simanavičius; Antrame aukšte – Vasauckas, Petkevičius, Šliukaitis, Juodaitis, Andriulionis, Kėras, Stumbrys, Sabaliauskai.

⁵² Šneiderienė, Jenina (79 metų). Apklausia atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklausėjas L. Kupčinskienė.

1953⁵³ – 1994 m. Paežeriuose buvo įsikūrusi Vilkaviškio melioracijos statybos ir montavimo valdyba (12), kurios direktorius Albinas Kasparaitis rūpinosi dvaro išsaugojimu. 1952 metais susikūrė Marijampolės melioracijos stotis, o į Paežerius persikėlė tik 1953 metų rudenį, kuomet po darbų sezono visą techniką vežė čia (A. Jurkšas tvarkė dokumentus). Pirmasis MSMV direktorius buvo Vaitkevičius.

Atsikėlus MSMV į buv. Paežerių dvarą buvo daug kas remontuojama, pertvarkoma. Didžiąją dalį darbų atliko ir jiems vadovavo melioracijos darbuotojas Šneideris. 1956 metų liepos 9 dieną pradėjusiam dirbti Šneideriui pirmasis paskirtas darbas buvo nugriauti buvusį akmeninį kumetyną, stovėjusį greta spirito varyklos.

Karo metais apšaudytas Gavronskių herbas buvo dalinai atkurtas apie 1960 metus. Kiekviename Dvaro rūmų kambaryje stovėjusios koklinės krosnys buvo išgriautos. Dvi gražiausiais kokliais krosnys buvo antrajame rūmų aukšte - vaikų kambaryje ir greta esančioje patalpoje.⁵⁴ Koklinės krosnys buvo išgriautos MSMV direktoriaus Vaitkevičiaus įsakymu, tačiau atsitiktinai viena krosnis išliko. Kaip pasakoja pats Šneideris, kuriam buvo įsakyta jas nugriauti: „Darėme tai kas buvo pasakyta net negalvodami, o tądien, jei nebūtų pasiuntę dirbti kitų darbų ir paskutinioji krosnis būtų buvusi nugriauta.<...> Kuomet direktoriauti atėjo Kasparaitis (jo požiūris buvo kitoks) skatino viską saugoti, nenaikinti.“

Dešinysis kaminas apie 1975 metus griūdamas buvo įlaužęs stogą. Valant ir tvarkant rastas lygintuvus, kuris buvo įspaustas į molį. Lygintuvus perduotas Vilkaviškio krašto muziejui.⁵⁵

Į rūmus įsikėlus melioracijai šiaurinėje biliardinės salės pusėje dar buvo trejos durys (kaip ir antrajame aukšte), bet, pagal tuometinius poreikius, dvejios buvo užmūrytos ir paliktos tik kaip langų angos. Kuomet dvare gyveno žmonės (melioracijos darbuotojai) šioje salėje buvo koridorine sistema suskirstyti keturi sandėliukai, viename jų gyveno moteris. Šneideris spėja, kad karo metais buvo sušaudyta biliardinės salės medinės lubos, nes, atėjus melioratoriams, teko tvarkyti tris medines buazerijas. Didžioji dalis buvusių autentiškų panelių gyvenant žmonėms, dar prie čia įsikeliant melioratoriams, buvo sukūrenta. Tad MSMV dėka buvo atkurtos trūkstamos buazerijos (filingai).⁵⁶

Melioracijos gyvavimo laikotarpio pradžioje dvaro rūsyje buvo įrengtas civilinės gynybos štabas. Čia buvo laikomos visos tam reikalingos priemonės pvz. dujokaukės ir kt. Dvaro rūsys buvo grįstas akmenimis. Galinės patalpos grindyse buvo dar gilesnis nedidelis, akmenimis grystas, rūsiukas apie 70x70cm, kuriame galėjo būti laikomas vynas ar pan.

⁵³ Šneideris, Zenonas (79 metų). Apklausa atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklausėjas L. Kupčinskienė.

⁵⁴ Šneiderienė, Jenina (79 metų). Apklausa atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklausėjas L. Kupčinskienė.

⁵⁵ Šneiderio vadovaujama brigada kaminą padarė medinį ir apskardino.

⁵⁶ Biliardinėje prie durų esančios lentynėlės už buazerijų išlikę nuo Gavronskių laikų (pasakojusi Greimienė).

MSMV viršininkų įsakymu iš dvaro rūmų rūsio visus akmenis išmetė, o grindinį išbetonavo. Kuomet Vailokaitis dvare įvedė šildymą, rūsyje buvo įrengta katilinė. Nuo Vailokaičių dvarininkavimo lakų buvo išlikęs vienas radiatorius (įėjus pro pagrindines rūmų duris, dešinėje pusėje)⁵⁷, deja po 2012 metais atliktų Europos sąjungos lėšomis remonto - restauravimo darbų, visi senieji radiatoriai pakeisti į naujus.

MSMV daugelyje patalpų atliko remonto darbus pritaikydami patalpas savo reikmėms. Buvo sudėtas naujas parketas. Antro aukšto rotundinėje salėje esantis senasis parketas, nors ir buvo stipriai suniokotas Tarybinio ūkio gyvavimo metu, nebuvo išluptas, bet ant jo užkaltos naujos lentinės grindys. Tai dalinai išsaugojo bent didžiąją dalį unikalaus parketo iki mūsų dienų. Buvo naujai įrengtas apšvietimas, Projektavimo ir restauravimo instituto archyvinėje medžiagoje išlikę užsakytų metalo lydinio šviestuvų brėžiniai. Pats įspūdingiausias MSMV įsigytas gipsinis sietynas kabo rūmų antrojo aukšto rotundinėje salėje. Tuo metu už jį buvo sumokėta 10 000 rublių.

Karo metais Belvederio bokštas buvo nukentėjęs, - šiaurinėje pusėje ties oficinų stogu buvo išmušta nemaža skylė. Ją Šneideris užmūrijo iš kumetyno plytų. Sovietmečiu į Belvederio bokštą užkėlus vandens bokštą kuorai buvo nugriauti, o vėliau atstatyti. Gavronskių valdymo laikais greta bokšto, pietinėje oficinų dalyje buvo rūklenyčia. Dabar įėjimas iš lauko užmūrytas, patalpos paskirtis pakitusi.

1954-1957 m., 1968-1970 m. rūmai iš pagrindų atnaujinti, remontuoti, o 1979-1981 m. restauruoti pagal Romualdo Kazlausko projektą.

1958 metais Paežerių dvaro parkas paskelbtas valstybės saugomu. 1962 m. parkas tvarkytas pagal Paminklų konservavimo instituto parengtą projektą.

Oficina (13) 1975 m. restauruota pagal Algimanto Kiaunės projektą. Iškeltas antrasis aukštas vakarinės pusės centrinėje dalyje, įrengti butai.

Buv. ledainės rūsys buvo užverstas, pastate įrengtas „telferis“ (kranas), variklių remonto dirbtuvės. Buv. magazinas – detalių sandėlis, buv. spirito varykla – betono liejimo centras ir t.t. Teritorijoje pristatytų naujų, architektūrine prasme menkaverčių, statinių – dirbtuvių, sandėlių, garažų ir t.t. MSMV buvusio kaimo teritorijoje pradėjo gyventojams statyti daugiabučius, vaikų daželį, garažus, paskutinysis daugiabutis pastatytas 1988 metais.

1976 m. sudarytas parko tvarkymo projektas (arch. Rasa Vasiliauskienė, Ž. Mačionienė).

MSMV valdybai išsikėlus iš dvaro rūmų, jie liko nenaudojami, neprižiūrimi. Tokio pat likimo sulaukė ir parkas. Parke stovėjusi buv. oranžerija naudota kaip tvartas – kluonas, o buv. rytinės oficinų rūsiuose gyventojai laikė pašarus, daržoves ir kt.

⁵⁷ Šneideris, Zenonas (79 metų). Apklausą atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklausėjas L. Kupčinskienė.

2.1.4. Paežerių dvaras atgavus Lietuvos Nepriklausomybę

1991 m. Jono Vailokaičio dukra Ramutė Vailokaitytė – Becker kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę, prašydama grąžinti jai priklausančią Paežerių dvarą su visais pastatais bei dvare buvusiu kilnojamuoju turtu – baldais, paveikslais, indais. Teismai tęsėsi septynerius metus, bet galiausiai J. Vailokaičio palikuonei buvo sumokėta kompensacija.⁵⁸

1994-1995 m. dvaro pastatai ir parkas priklausė Vilkaviškio rajono savivaldybei. 1994 m. 5 dvaro ansamblio ūkinius pastatus ir 8 ha žemės privatizavo AB „Vilkaviškio melioracija“ (šiuo metu pastatai priklauso UAB „Mevilsta“). Savivaldybė buvo nepajėgi išlaikyti viso objekto, tad 1995 m. dvaro rūmai perduoti Lietuvos dailės muziejui, o 1997 m. įkurta Suvalkijos krašto dailės galerija. Čia buvo rengiamos įvairios profesionalaus meno parodos bei kiti kultūriniai renginiai.

Nuo 1997 m. oficiną, į kurią persikėlė Vilkaviškio krašto muziejus, iš MSMV perėmė Vilkaviškio rajono savivaldybė. Dalyje oficinų buvo įkurdintas muziejus, likusioje dalyje gyveno šeimos. Kitos ekspozicijos buvo įkurdintos dvaro rūmų pirmajame aukšte (223 m²), patalpos panaudos sutartimi buvo nuomojamos. Palaipsniui iš oficinų buvo siekiama iškelti šeimas – savivaldybė mainais nupirko joms būstus kitur.

2004 m. rūmai perduoti Marijampolės apskrčiai, įkurtas Suvalkijos (Sūduvos) regioninis kultūros centras.

2009 m. Vilkaviškio krašto garbės pilietė, dailininkė Magdalena Birutė Stankūnienė muziejui padovanojo 50 000 JAV dolerių. Prie šios aukos prisidėjus savivaldybei, buvo suremontuotas Belvederio bokštas, muziejui pritaikyta oficina.

2010 m. panaikinus apskritis, rūmai perduoti Vilkaviškio rajono savivaldybei. Čia darbą tęsia Vilkaviškio Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centras ir Vilkaviškio krašto muziejus.

2012 m. restauruota buv. dvaro ledainė (restauravimo darbam iš Europos sąjungos lėšų buvo skirta apie 1 mln. litų), pritaikyta Vilkaviškio krašto muziejaus reikmėms įrengiant parodų salę ir kabinetą, išsaugant dalį autentiško rūsių, stogo perdangas, bendrą pastato tūrį.

2.2. Paežerių dvaro architektūrinė analizė

2.2.1. Paežerių dvaro ansamblis

Paežerių dvaro rūmai pastatyti Sūduvos lygumose, netoli Vilkaviškio, prie Paežerių ežero ir Kastinės upelio. Paežerių dvaro rūmus 1795 – 1799 metais projektavo žinomas

⁵⁸ Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

architektas, klasicizmo pradininkas Lietuvoje, Martynas Knakfusas. Dvaro sodybos užstatymas yra koncentruotas grupėmis, formuojamas iš dešimties dvaro laikotarpio išlikusių statinių⁵⁹, želdynų, vandens telkinių. Kompoziciškai dvaro sodybą sudaro dvi, sąlyginai savarankiškos pastatų ir statinių grupės, išsidėsčiusios kompaktiškais vienetais visoje teritorijoje. Kiekviena grupė formuoja atskirą sodybos struktūrinį, kompozicinį, funkcinį derinį.⁶⁰ (14)

Pastatų architektūroje atsispindi visa dvaro sodybos vystymosi raida. Ansambliui būdinga ankstyvojo klasicizmo, romantizmo bei istorizmo laikotarpių formų darna. Dvaro kompozicinė ašis suformuota dar klasicizmo laikotarpiu ir atitinka pagrindinius komponavimo principus.⁶¹ Pagrindinė kompozicinė ašis driekiasi iš pietų į šiaurę: nuo pagrindinio kelio Marijampolė – Kybartai (Karaliaučius) per kaštonų alėją, vedančią iki apvažiuojamosios vejų, kerta rūmų pastatą ir tarsi užsibaigia ežero įlankoje. Dabar pradinė komponavimo ašis šiek tiek pakitus, nelikę kai kurių komponavimo elementų: prieplaukos, 1830 metais statytos vadinamosios „Raginės“ (15-16) (arklių pašto stoties prie pagrindinio kelio į Karaliaučių), į kurią atsiremdavo kaštonų alėja. Dominuojantis kompozicinis dvaro sodybos centras – rūmai siekiant labiau pabrėžti jų reikšmę ar čia gyvenančiųjų svarbą, pastatyti ant kalvelės, juos supa parkas. Į reprezentacinį kiemą veda kaštonų alėja. Reprezentacinis kiemas - kompoziciškai brandžiausia dvaro sodybos dalis, kurios erdvę formuoja rūmai bei ofisinės (kairioji oficina su Belvederio bokštu ir dešinioji oficina, kurios iki šių dienų išlikę tik rūšiai). Prieš rūmus elipsės formos apvažiuojamasis parteris. Į rytus nuo pagrindinės kompozicinės ašies sukomponuotas mišraus tipo parkas su dviem išlikusiais tvenkiniais, obelių sodu. Vakarinėje pusėje, atskirtas nedidele parko dalimi, yra ūkinis sektorius, suformuotas stačiakampis kiemo užstatymas. Čia iki šių dienų išliko arklidės (vadinta „Magazinu“), karvidės, spirito varyklos pastatas, sandėlis. Ūkiniai daliai priskiriame ir kitą pastatų grupę – kiaulides ir ledainę. Rūmų šiaurinėje dalyje, atsiveria vaizdas į ežerą. Mišraus tipo parkas suformuotas didesnėje dvaro sodybos teritorijos dalyje. Želdynais siekiama sukurti ekologinę poilsio zoną. Į parko teritoriją įterptas obelių sodas. Laiko tėkmėje dvaro pastatų paskirtis ir išplanavimas kito. Oficinoje veikė mokykla, vėliau gyveno žmonės, buvo parduotuvė, šiuo metu veikia muziejus. Sovietmečiu prie ledainės ir kiaulidės savavališkai buvo pristatyti priestatai, suardę bendrą jų kompoziciją. Ledainės rūšys

⁵⁹ Dvaro rūmai; oficina; bokštas; „magazinas“; ledainė; kiaulidė; karvidė; spirito varykla; sandėlis; arklidė.

⁶⁰ Buvusių dvarų ir palivarkų sodybos bei jų fragmentai. Žinynas. Sudarė R. Stulpinas. Lietuvos kultūros paveldo mokslinio centro leidykla „Savastis“. 1992m. p. 31

⁶¹ Principinė tokių dvarų sodybų elementų, formuojančių kompozicinę ašį išsidėstymo schema: Statinys – įvažiuojamoji alėja - vartai – vandens telkinys - reprezentacinis kiemas su parteriu - rūmai - sodo (parko) masyvas - vandens telkinys.

užverstas, pastate įrengtas „telferis“ (kranas), variklių remonto dirbtuvės. Arklidėse – mechanizatorių dirbtuvės, karvidėse – sandėlis ir pan.

2.2.2. Paežerių dvaro ansamblio reprezentacinės dalies architektūriniai elementai

2.2.2.1. Dvaro rūmai

Paežerių dvaro rūmų interjere ir eksterjere, sukurtame XIX a. pr. persipina barokinės ir klasicistinės formos, gausu figūrinio ir ornamentinio dekoru⁶². Rūmai yra dviejų aukštų su pusrūsiu ir žemu mezoninu centrinėje fasado dalyje. Banguoti frontonai šoniniuose rizalituose, jų susmulkintos bareljefinės plokštumos bei balkonų ažūrinės metalinės tvorelės suteikia fasadui barokiško dekoratyvumo.⁶³

Pagrindiniame (pietiniame) fasade vyrauja didingas portikas, kurį sudaro keturios stambios jonėninės kolonos vainikuojamos trikampiu frontonu (17). Portikas pabrėžia pagrindinį įėjimą, kuris įkomponuotas dvaro simetrijos ašyje. Virš aukšto antablemento – trikampis frontonas, atkartojantis dvišlaičio stogo siluetą. Timpane įkomponuotas Gavronskių šeimos herbas (18). Durys žymiai aukštesnės nei būtina praktiniu požiūriu – tai rodo didiko socialinį reikšmingumą. Fasadas iš pirmo žvilgsnio atrodo simetriškas, tačiau pažvelgus į planus matyti nežymūs skirtumai (19 - 21). Taigi, galime teigti, kad fasadas disimetriškas (kairioji pastato dalis šiek tiek platesnė). Fasadas skaidomas vertikalėmis ir horizontalėmis. Vertikaliai jį skaido kolonos, rizalitai, o horizontaliai – laiptuoto stogo linija, balkonų ažūrinės tvorelės, kurias tarsi pratęsia bareljefai. Tarp rizalitų ir portiko ritmingai simetriškai išdėstyti sandrikais puošti langai ir balkonų ažūrinių grotelių juostos. Taip pat metriniu tvarka sukomponuotos kolonos, piliastrai. Tokia pastato kompozicija suteikia jam stabilumo, masyvumo. Tai būdinga reprezentaciniams rūmams.

Pirmojo aukšto langai žemesni, puošti karnizais. Antrajame aukšte aukštesni – frontonėliais. Tarp kolonų esantys langai dekoruoti pusapskričiais frontonėliais. Virš pagrindinio įėjimo esančios balkono durys pusapskritės, puoštos lenktu karnizu, - vienintelės tokios pietiniame fasade. Šoniniuose rizalituose esantys pirmojo aukšto langai be karnizo, aukštus skaido figūrinis bareljefas (22-23). Bareljefuose vaizduojamos judrios, žaismingos vaikų figūros. Siekiant išryškinti išsikišusias šonines pastato dalis, virš antrojo aukšto lango įkomponuotas dorėninis frizas, suskaidytas lašeliais puoštais triglifais. Rizalitus užbaigia

⁶² Čerbulėnas Klemensas. Profesoriaus Martyno Knakfuso kūryba // *Lietuvos TSR architektūros klausimai*. T.7. Vilnius, 1981, p.50.

⁶³ Ibid. p.51.

lenkti frontonai su apskritu langeliu. Karnizai puošti dantukais – tai būdinga klasicistinei architektūrai.

Šiaurinis rūmų fasadas be šoninių rizalitų, nors, kaip ir pietinis, išskiriamas keturkampiais piliastrais (24 - 25). Centrinėje fasado dalyje kyla pusapvalė iškyša, užbaigta mezoninu ir dekoratyviai išlenktu frontonu, kuriame įkomponuotas apskritas langelis. Iškyša pabrėžia šio fasado centrinę kompozicijos ašį. Ją supa balkonas, kurį laiko lieknos jonėninės kolonėlės. Balkono tvorelė ažūrinė, puošta tokiais pat motyvais kaip ir pietiniame fasade virš įėjimo esančio mažojo balkonėlio. Į balkoną galima patekti pro trejas aukštas pusapskrites duris, puoštas lenktais karnizais. Mezonine esantys langai stačiakampiai, su banguotais karnizais. Rūmų pastogę juosia klasicistinis karnizas su dantukais, o dorėninis frizas pasikartoja fasadų kampuose.⁶⁴

Šoniniai fasadai turi tokius pat langų apvadus ir sandrikus, kaip ir šiaurinis fasadas.⁶⁵ Rytinio fasado centre yra įėjimas su prieangiu (27). Prie jo šliejasi du langai (dešinėje - žymiai siauresnis). Fasade yra penkios nišos, imituojančios lango buvimo vietą (pirmame aukšte – trys, antrame – dvi). Vakarinis fasadas nuo rytinio skiriasi tuo, kad jame yra du įėjimai (26). Vienas - dešiniajame krašte su prieangiu, kitas - pasislinkęs nuo centrinės ašies į kairę pusę.

Rūmų fasaduose dominuoja achromatinė balta ir šilta gelsva spalvos. Šviesios ir šiltos spalvos objektą optiškai padidina, paryškina plastines jo formas.

Rūmai yra pailgo stačiakampio plano. Patalpų plotas labai įvairus – nuo 2,05 m² iki 48,73 m². Vyrauja stačiakampio plano patalpos, išdėstytos anfilandiškai (19-21).

Pirmojo aukšto vestibulis dekoruotas jonėninio orderio puskolonėmis, plafonas puoštas augaliniu, geometriniu ornamentu.⁶⁶ Aplink šviestuvus suformuota apvali gipsinė rozetė, kurią sudaro stilizuotas gėlės žiedas apsuptas vaisių girlianda. Centrinio šviestuvo rozetė praplečiama iki ovalo formos glaudžiai susijusiais augalinio motyvo elementais (28). Grindys šachmatiškai išklotos juodu ir baltu marmuru (29). Durų ir langų angos puoštos ažuolinėmis, geometrinėmis formomis suskaidytomis buazerijomis.

Vestibiulio dešinėje esančios pereinamos patalpos dengtos skliautais. Didesniosios patalpos šiaurinėje sienoje įmontuota spinta. Tiesiai iš vestibulio galima patekti į pirmo aukšto apvaliąją salę, vadinamą biliardine. Čia lubos, durų ir langų angos puoštos medžio buazerijomis (30-31). Iš salės veda dar trys išėjimai: du – į šonines patalpas ir vienas – į terasą. Lubų ornamente dominuoja ritmiškas geometrinių skaidymas. Dekoruota

⁶⁴ Čerbulėnas Klemensas. Profesoriaus Martyno Knakfuso kūryba // *Lietuvos TSR architektūros klausimai*. T.7. Vilnius, 1981, p.51.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

pasikartojančiu, tarpusavyje persipinančiu palmetės ir akanto lapų motyvu. Lubų pakraštys puoštas ritmiškai sukomponuotu rozečių ir savotiškų mini konsolių ornamentu.

Iš pirmojo aukšto vestibulio dvejais vingiuotais ažuoliniais laiptais (32) patenkama į beletažinį vestibulį antrame aukšte. Jis nuo pirmojo aukšto atskirtas meandru dekoruotu karnizu⁶⁷ ir, tarsi, paremtas dekoratyvia konsole (34). Vestibulio plafonas dekoruotas muzikos ir architektūros simbolių groteskais (33). Langų ir durų angos puoštos gipsiniais karnizais, frontonėliais, apvadais. Vestibulyje įkomponuoti keturi jonėniniai piliastrai. Virš langų esantys karnizai puošti vaisių girliandomis, voliutomis. Virš durų esančiuose frontonėlių timpanuose įkomponuotas Gavronskių herbas, o žemiau esančiuose karnizuose rokailę supa augalinis motyvas (35).

Antrojo aukšto patalpos erdvesnės. Tiesiai iš vestibulio galima patekti į rotundinę kamerinių renginių, šokių salę. Šios salės akcentai – kupolinis skliautas su liunetėmis (36) ir įgaubtas orkestro balkonėlis, paremtas konsolėmis su ažūrine metaline tvorele (37). Skliautai puošti judrių pozų šokėjų figūromis ir augaliniais ornamentais. Skliautą nuo sienos skiria platus dekoratyvus karnizas, kurio apatinėje dalyje įkomponuoti savotiški kesonai, puošti rozetėmis. Virš šoninių durų angų – bareljefai, kuriuose vaizduojamos šokančių jaunuolių grupės, muzikos elementų groteskai (38 - 39). Greta pagrindinio įėjimo yra dvi pusapskritės nišos, puoštos augaliniais motyvais. Rotundinės salės grindys – unikalios, dekoruotos ornamentiniais raštais keletu rūšių medienos intarsijomis (40 - 41). Salės sienos buvo puoštos melsvu dirbtiniu marmuru (restauruojant paliktas zondas) (42).

Vadinamasis vaikų kambarys dekoruotas puošniu karnizu, kuriame vaizduojamos avinėlių galvos. Virš įėjimų - reljefinės lentos, vaizduojančios vaikus – angeliukus, apsuptus gamtos, architektūrinių detalių (44 - 46). Durų ir langų angos puoštos medinėmis buazerijomis (43). Tarp langų įmontuotas veidrodis, virš jo dekoratyvus pano, kuriame vaizduojami tarpusavy besijungiantys augaliniai motyvai, du paukščiukai, stilizuota taurė (47). Sienos iškljuotos žalsvo – samaninio atspalvio šilko tapetais su lelijų ornamentais.⁶⁸ Sienų apatinė dalis dengta medinėmis buazerijomis su guljošo (pynutės) ornamentu⁶⁹. Greta esančio ponų miegamojo pagrindinis dekoratyvinis elementas – dvi jonėninės mėlyno dirbtinio marmuro kolonos ir puskolonės, patalpą dalijančios į dvi dalis (48). Pietinėje kambario pusėje siena šiek tiek įgaubta, kartu su kolonomis pabrėždama lovų zoną. Šiaurinėje sienoje, tarp langų, įmontuotas interjerą pagyvinantis veidrodis šlifuotomis kraštinėmis. Langų ir durų angas bei apatinę sienos dalį dengia medinės buazerijos, puoštos vilnis primenančiu dekoru motyvu. Lubos dekoruotos puošniu karnizu su akanto lapų motyvais,

⁶⁷ Meandras - juostinis ornamentas: taisyklinga, stačiu kampu lūžinėjanti linija.

⁶⁸ Vykdančią restauravimo darbus 2011 metais.

⁶⁹ Giljošas [pranc. *guilloche* – raizytuvai], sudėtingo piešinio linijinis ornamentas.

rozetėmis. Virš durų, vedančių į vaikų kambarį, įkomponuotas bareljefas, vaizduojantis gamtos apsuptyje žaidžiančius vaikus (49).

Šiuo metu Paežerių dvaro rūmai yra restauruojami, keičiamas dalies patalpų išplanavimas (šalinant sovietinio laikotarpio perstatymus), naujai išvedžiojama šildymo sistema, elektros instaliacija. Atliekami kiti restauravimo darbai.

2.2.2.2. Vakarinė oficina ir Belvederio bokštas

Vakarinė oficina pastatyta XIX a. viduryje. Ji yra romantizmo architektūros formų, stačiakampė, asimetriško tūrio (50 - 51). Pagrindinis fasadas - vieno aukšto, vakarinis ir galiniai – dviejų, su kampiniais rizalitais. Stogas dengtas skarda. Oficinos įėjimas pabrėžiamas nedideliu prieangiu, formuojamu dviejų jonėninių kolonų, remiančių pusapvalę arką, kurią dengia dvišlatis stogelis. Rizalitai skiriasi vienas nuo kito pločiu ir eksterjero detalių sukomponavimu. Pietiniame rizalite išryškinama suporuotų pusapskritimių langų, nesudėtingu apvadu – karnizu, forma. Pirmojo ir antrojo aukšto langus jungiantis bendras dekoratyvus frontonas, užbaigiamas trikampių karnizu, tarsi atkartoja prieangio formas (52). Šiauriniame – aukštai atskiriami karnizu, o langai (pirmojo aukšto – pusapskritiminės arkos formos ir antrojo – stačiakampio formos) įrėminti stačiakampiu nesudėtingu apvadu (53). Pietinio fasado rizalituose ir virš prieangio įkomponuoti apskritimo formos langeliai, apšviečiantys palėpes ir antrojo aukšto aikštelę. Fasade įkomponuoti įvairaus dydžio ir formos langai suteikia pastatui dekoratyvumo, sustiprina asimetriją. Vakariniame fasade įėjimas pabrėžiamas tokia pat iškyša kaip ir kampiniai rizalitai (centrinė dalis paaukštinta sovietmečiu). (54 - 55) Čia (kaip ir rytiniame fasade) gausu ritmiškai sukomponuotų įvairių formų langų. Pirmojo aukšto langai aukštesni. Rizalituose sukomponuoti apskriti langeliai. Po dalimi oficinos įrengtas pusrūsis, dengtas kryžminiu skliautu. Galime teigti, kad tai mažiausia perstatinėjimo laikotarpiu pakitusi patalpa oficinoje.

Oficinos vidaus erdvės sovietmečiu ir vėlesniais laikais ne kartą buvo perplanuotos, kito jų paskirtis. Pagal pirminę pastato paskirtį čia buvo skalbykla, virtuvė bei gyveno vyresnieji tarnai. 1919 – 1961 m. laikotarpiu dvaro oficinos pastate veikė mokytojo Jono Greimo iniciatyva įrengta pradžios mokykla.⁷⁰ 1975 metais buvo parengtas oficinos pertvarkymo projektas, pritaikant patalpas MSMV darbuotojų butams (autorius Algimantas Kiaunė)⁷¹ (57, 59). Pertvarkant jas, greta kapitalinių sienų pastatytos krosnys, o stačiakampės patalpos susmulkintos pertvaromis. Dalis patalpų suplanuotos anfilandine tvarka, dalis – pagal

⁷⁰ VAA. F. 1019, ap.11, b. 3478, 1

⁷¹ VAA. F. 2, b. 115-5, 1.

koridorinę sistemą. Vėliau dalyje patalpų buvo parduotuvė, gyveno žmonės. 1997 m. čia perkeltas Vilkaviškio krašto muziejus. 2009 metais oficina ir bokštas suremontuoti muziejaus rėmėjos dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės dėka. Ji paaukojo 50 000 JAV dolerių. Oficinos restauravimo planų projektuotoja – Saulė Mickevičienė. Pritaikant patalpas muziejaus reikmėms, buvo išgriautos visos krosnys, išvedžiotas centrinis šildymas, vėdinimo sistema. Pirmajame aukšte dalis patalpų perplanuota, užmūrintos kai kurios durų angos, iškirstos naujos. Pietinėje dalyje esančios patalpos suskaidytos į smulkesnes, įrengiant tarnybines patalpas, rekuperatorių, WC, saugyklą. Antrajame aukšte taip pat kito patalpų išplanavimas, įrengtos saugyklos. Nėra tikslių duomenų kada buvęs erdvus antrojo aukšto holas užstatytas, manoma, kad XX a. 9 dešimtemetyje. (56, 58)

Greta oficinos XIX a. pab. pristatytas apskrito plano, neogotikinis šešių tarpinių, raudonų plytų Belvederio bokštas.⁷² Kiekvienas bokšto tarpsnis dekoruotas skirtingai. Pirmame ir ketvirtame tarpsnyje įkomponuotos smailiaarkės nišos su langais. Antrasis tarpsnis formuojamas iš plytų sukuriant horizontalias juostas su nedideliais stačiakampiais langeliais. Trečiajame – mažiausia dekorų elementų, tik rombo formos langai. Penktąjį tarpsnį puošia smailiaarkė arkatūra. Šeštasis tarpsnis – užsibaigia dantytu atiku. Tarpsniai atskirti siaura, iškilia, horizontalia juosta – trauka arba karnizu. Sovietmečiu Belvederio bokšte buvo įrengtas vandentiekis, kas be galo apgadino mūrą, skatino irimą. 2009 m., atlikus restauravimo darbus, bokšte įrengti sraigtiniai laiptai su aikštelėmis ir sugrąžinta pirminė jo paskirtis (60 - 61). Oficina ir bokštas iki šių dienų išliko vertingi savo nedeformuotais fasadais ir tūriais.

2.2.2.3. Rytinės oficinos rūšiai

Bendrai saugojamam Paežerių dvaro kompleksui priklauso ir neišlikusios antrosios oficinos rūšiai. Ji buvo vieno aukšto, simetriška pirmajai. Pastato paskirtis nuolat kito, - gėlių oranžerija, dvaro kasa, dvaro staliaus, sodininko būstas. Po gaisro nebeatstatyta. Sovietmečiu dvare gyvenę žmonės rūsius naudojo daržovėms laikyti.

⁷² Belvederis (it. *belvedere* – „gražus vaizdas“) bendrąja prasme reiškia architektūrinę struktūrą, kurios paskirtis yra išnaudoti aplinkos estetinį vaizdą.

2.3. Paežerių dvaro ansamblio ūkinės dalies architektūriniai elementai

Nuo pagrindinio kompozicinio centro, dvaro rūmų, į vakarus, atskirtas aukštais želdiniais, aplink erdvų stačiakampį kiemą išsidėstęs ūkinis – gamybinis sektorius.⁷³ (62). Ūkinių pastatų zonoje išlikę: arklidės - magazinas⁷⁴, priestatais apstatyti – spirito varykla, sandėlis, karvidė, kiaulidė, ledainė. Šie pastatai vertingi išsaugotais tūriais, fasadais, dekoru elementais. XIX a. dvaro teritorijoje statyti ūkiniai trobesiai atspindi tuomet Lietuvos dvaruose paplitusius plytų ir akmenų mūro romantinės eklektikos bruožus. Raudonų plytų ūkiniai pastatai rodo dvaro finansinį pajėgumą statybos metu.

2.3.1. Magazinas – arklidė

Vienas geriausiai išlikusių ūkinio sektoriaus pastatų magazinas – arklidės (63-64) (nors dabar pakitę dėl vėlesnių pristatymų) naudojamas UAB „Mevilsta“ (buvusios MSMV) reikmėms. Čia dar sovietmečiu buvo įrengtos mechanizatorių dirbtuvės. Šiuo metu naudojama tik rytinė pastato dalis, kurioje yra detalių sandėlis. Čia išlikęs gana geros būklės medinis sijų karkasas (65). Vidus tinkuotas grubiu tinku. Kita magazino dalis yra avarinės būklės (sutręšę stogo konstrukcijos). Po rytine dalimi yra rūsys. Jis dalinai užverstas įvairiomis statybinėmis atliekomis. Čia nuolat kaupiasi lietaus vanduo. Rūsio skliautas lėkštas, pažeminto cilindro formos, buvo tinkuotas (matomos tinko liekanos) (66). Pastato bendras tūris (nepaisant vėlesnių pristatymų) ir eksterjeras sąlyginai mažai pakitę. Vakarinėje dalyje esantis raudonų plytų sovietinio laikotarpio priestatas šiek tiek žemesnis už pagrindinę dalį (nagrinėjant pastato dekoru elementus ir kompoziciją jo nebeminėsiu). Arklidės yra raudonų plytų mūro, stačiakampio plano, su dvišlaičiu dengtu šiferiu stogu. Centrinė fasado dalis (pietinė ir šiaurinė) išryškinama iškyša, kurios viršuje įkomponuotas vainikuojamasis karnizas su dantyto silueto atiku (67). Ši pastato dalis piliastrais vertikaliai suskaidyta į tris zonas, kuriose įkomponuotos pusapskritimės arkos. Arkų kraštai puošti dekoratyviu karnizu. Nišose matomi buvusių pusapskritimių langų likučiai. Magazino autentiškų langų angų išlikę nedaug - tik keturios (viena – pietiniame fasade, dvi – rytiniame (68) ir viena – šiauriniame). Sovietmečiu dauguma langų užmūryta arba gerokai išdidinti. Senųjų magazino langų, kurie buvo sugrupuoti po du (šiek tiek primena biforos tipo langus), buvimo vietą rodo išlikę papuošimai. Pastato fasadai puošti iš plytų sukurtais, ritmingai sukomponuotais frizais ir profiliuotomis plytomis. Šoninės magazino dalys karnizu horizontaliai skaidomos į du tarpsnius. Antrajame

⁷³ VAA F.1019, ap.11, b. 3478, 1.

⁷⁴ Magazinais buvo vadinami grūdų sandėliai. Grūdus į magazinus pylė visi aplinkiniai valstiečiai. Atsargos buvo skirtos kolektyviai vaduotis badmečiu. Magazinais atsirado XVIIIa. vid. dvaruose, o labiausiai paplito XIXa.

tarpsnyje įkomponuoti apskritimo formos langai – savotiškos rozetės. Jos centre - iš plytų sukurtas kryžiaus formos ornamentas, kraštai dekoruoti profiliuotomis plytomis.

2.3.2. Karvidė

Taip pat iki šių dienų išliko dalis Paežerių dvaro ansamblio karvidės (69 - 70). Pastatas stačiakampio plano, vieno aukšto, šiferiu dengtu dvišlaičiu stogu. Šiaurinėje pusėje sovietmečiu pristatytas baltų plytų sandėlis (kuriame laikytas cementas), jungiantis karvidę ir puošnų, iš dvaro laikų išlikusį, sandėlio pastatą. Karvidės fasadas vertikalčiai suskaidytas piliastrais, puoštas pasikartojančiu pleištinės arkos motyvu. Kai kurios fasado plokštumos buvo tinkuotos, siekiant išryškinti puošybinius elementus. Kaip ir kituose šio ansamblio pastatuose langų ir durų angos iškirstos naujos, senosios užmūrytos.

2.3.3. Sandėlis

Gausiais puošybiniais elementais puoštas ir vadinamasis sandėlis (71). Jam puošnumo suteikia dekoratyvus frontonėlis ir keturšlaičio stogo kampuose sukomponuoti bokšteliai (72). Frontonėlis - dviejų tarpsnių. Pirmojo tarpsnio centre sukomponuota stačiakampė, šonuose – pusapskritimės nišos. Antrojo tarpsnio banguota linija primena barokines formas. Šio tarpsnio centre – dekoratyvi rozetė, suformuota iš profiliuotų (įgaubtų) plytų. Sovietmečiu čia įrengus betono mazgą (tam, kad tilptų įvažiuoti automobiliai) sandėlio sienos labai išgriautos, sunaikintos autentiškos pusapskritimės angos, įmūrytos naujos sąramos. Kaip ir magazine, sandėlio fasadai puošti iš plytų suformuotais dekoratyviais karnizais.

2.3.4. Spirito varykla

Spirito varykla statyta XIX a. pab. iš raudonų plytų, įterpiant lauko riedulius (73). Kaip ir kiti ūkinio sektoriaus pastatai priklauso liaudiško romantizmo stiliui.⁷⁵ Kai kurie dekoratyviniai elementai pagražinti tinko apvadais. Pastatas stačiakampio plano, dengtas dvišlaičiu stogu. Dalis pastato yra vieno aukšto, kita – dviejų aukštų. Pietinės - vienaaukštė spirito varyklos dalies frontonas neišlikęs (kaip ir dalis sienos, kuri akivaizdžiai permūryta), tad jis suformuotas iš medžio lentų (74). Kampuose sukomponuoti bokšteliai įrėmina frontoną. Rytinė pastato dalis horizontaliai dalijama karnizo į du tarpsnius (75). Antrojo

⁷⁵ In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2012 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?MC=25711&lang=lt>

tarpsnio langų angos išsaugoję pirminę kompoziciją. Šiaurinėje pusėje (nukreiptoje į ežerą) sovietmečiu pristatytas neaukštas priestatas, kuriame buvo įrengti kabinetai (76). Spirito varyklos šiaurinio fasado frontone yra mansardinio aukšto langai, bei trikampių sukomponuoti tinkuoti rozetės tipo dekorų elementai. Frontonas įrėmintas nedideliais bokšteliais. Pastato viduje, medinių perdangų ir pertvarų dėka suformuoti trys aukštai (77), kuriuos jungia metaliniai laipteliai. Medinės sijos sutvirtintos masyviomis metalinėmis sijomis, kurios paremtos špižinėmis toskaniškojo orderio kolonomis (78 - 79). Fasaduose esančios angos išdėdintos arba iškirstos naujos. Langų angos buvo puoštos smailiaarkiu apvadu.

2.3.5. Ledainė

Buvusi Paežerių dvaro sodybos ledainė yra ūkinės zonos sudėtinė dalis, be kurios didelis ūkis negalėjo funkcionuoti. Ledainės buvo statomos ūkiniame dvaro kieme, netoli pagrindinio dvaro pastato, - tai nusako šio ūkinio statinio reikšmę dvaro gyvenime. Ledainių statyba ir įranga buvo tipinė, o architektūrinės formos priklausė nuo statybos laikotarpio bei savininko turtingumo. Statant ledaines svarbu buvo ne tiek architektūrinės formos, kiek izoliacija nuo šilumos. Tai padiktavo tam tikrus architektūrinius bei statybinius sprendimus – mažus langelius, storas sienas, rūsius ir pan. Ledainėse sudėti ledo luitai išbūdavo per vasarą. Ledą kirsdavo ir į ledainę veždavo tik sausio mėnesį. Atvežtą ledą pildavo į duobę ir užpildavo verdančiu vandeniu, kad susidarytų vientisas ledo luitas. Paežerių dvaro ledainės pastatas statytas panašiu metu kaip ir dvaro rūmai (XVIII a. – XIX a. sandūroje). Pagrindinės šio pastato saugomos vertybės – tūris, siluetas, aukštingumas, stogo forma, medžiagiškumas, fasadai, angų išdėstymas. Autentiški rūsių sienų fragmentai.⁷⁶

Buvusi ledainė yra raudonų plytų mūro, stačiakampio plano, tinkuota, dengta valminiu (mansardiniu) stogu (80). Pamatai - akmens mūro, juostiniai, 1,9 m. įgilinti. Šiaurinėje jų pusėje įkomponuoti rūsių langai. Vakariname fasade yra išlikę dvi autentiškos stačiakampio formos langų angos abipus vartų ir pusapvalė - frontone. Dvaro ledainės pastatas nuo pastatymo buvo ne kartą remontuotas, pakeista paskirtis:

- 1920 m. visų Paežerių dvaro pastatų įvertinime rašoma, kad ledainės stogas mansardinis (valminis), dengtas gontais, taip pat minimas medinis priestatas, kurio stogas buvo dengtas toliumi.⁷⁷

⁷⁶ Darbininkas. 1919-1940. In: *ePaveldas* [žiūrėta 2012 m. birželio 20 d.] Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=10052>

⁷⁷ Ibid.

- Dvare įsikūrus tarybiniam ūkiui - ledainėje buvo kraunamas šienas⁷⁸. Įėjimas į ledainę buvęs iš šiaurės, su priestatuku. Kurį laiką tame priestate tarybinio ūkio ūkvedys⁷⁹ laikė karvę.
- 1954 - 1957 m. pakeista stogo konstrukcija, nekeičiant aukščio, permūrytos fasado viršutinės dalys. Po rekonstrukcijos pakito pastato funkcija.
- 1968-1970m. rytinėje pastato dalyje pristatytas priestatas, išlaikant pastato plotį, stogo siluetą. Priestato sienos mūrytos iš molio blokelių, tinkuotos. Vakariniam fasade suardyta (išdidinta) vartų anga, įrengta segmentinė (metalinė) sąrama, išardyta dalis karnizo. Ledainės viduje išmūryti silikatinių plytų stulpai. Rūsysis užverstas, virš jo įrengta gelžbetoninė (g/b) perdanga. Pakeista stogo konstrukcija, dengta asbocementiniais lakštais. Čia įrengiamas „telferis“ (kranas), variklių remonto dirbtuvės.
- 1972 m. jau visas pastatas perdengtas vieningu gontiniu, pusvalminiu stogu (81).
- 2012 m. ledainė restauruota iš Europos sąjungos rėmimo fondo gautomis lėšomis. Nugriautas sovietmečių statytas priestatas, pašalintas telferis (kranas). Esami akmenų pamatai apibetonuoti betono sluoksniu, kuris apsaugos nuo tolesnio irimo. Įrengti 600 mm skersmens gręžiniai. Ant jų įrengtos rostrverkių konstrukcijos, prie kurių pritvirtintos plieninės kolonos sienų sutvirtinimui. Statinio užimamas plotas iki priestato nugriovimo buvo 164 m², o po rekonstrukcijos – 127 m². Pakeistos medinės gegnių konstrukcijos, buvusi stogo danga (šiferis) pakeista „Marselio“ tipo čerpėmis. (82-83) Šiauriniame ir pietiniame fasade paliktos tik nišos, po keturias kiekvienoje pusėje. Sovietmečių pakitus pastato paskirčiai nišų vietoje buvę iškirstos angos, 2012 metų restauravimo metu vėl užmūrytos.

Žemės grunte, kur stovi pastatas, kaupiasi gana gausus požeminis paviršinio tipo vanduo. (Lietingais metų laikotarpiais ir polaidžio metu atmosferinių kritulių vanduo sklype laikosi 0,0 – 0,4 m gylyje.) Ne gana to, dėl sovietmečių pakelto ežero vandens lygio, nutiesus drenažą nuo ledainės, jis visgi liko žemiau ežero lygio. Tad kilo daug diskusijų ar verta atkurti ledainės rūšį, nes jis būtų nuolat semiamas. Nuspręsta palikti nedidelę dalį rūšio, kurią būtų galima apžiūrėti, uždengtą organiniu stiklu. Taip pat įrengtas siurblys sausinimui.

⁷⁸ Šneiderienės teigimu rūšių jau nebuvo, jie buvo savaime užsilyginę.

⁷⁹ Tarybinio ūkio ūkvedys – Jankauskas.

2.3.6. Kiaulidė

Greta ledainės stovi XIX a. pab. statyta romantizmo stiliaus kiaulidė⁸⁰ (84). Kaip ir daugelis ūkinio sektoriaus pastatų, kiaulidė - raudonų plytų mūro. Ji - "T" raidės formos plano, vieno aukšto, dvišlaičiu stogu, dengtu asbocementiniais lakštais (šiferiu). Pietiniame fasade įėjimas išryškintas iškyša su frontonu (85). Frontone įkomponuotas apskritas langelis. Fasadas simetriškas, vertikaliai suskaidytas piliastrais, tarp kurių įkomponuoti pusapskritimiai langai. Dalyje pastato iki dabar laikomi gyvuliai. Kiaulidė sovietiniu laikotarpiu savavališkai apstatyta pagalbiniais statiniais (sandėliukais, garažais) (86). Šiuo metu, vykdant ledainės restauravimo darbus, dalis sandėliukų nugriauta.

2.4. Paežerių dvaro parkas ir jame esantys architektūriniai elementai

Paežerių dvaro parkas įkurtas XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmoje pusėje. Parkas ir sodas užėmė 16 ha plotą, dabar išlikę 12 ha. Šiaurės pusėje jis ribojasi su Paežerių ežeru, rytų pusėje – su Kastinės upeliu (87). Parkas mišraus tipo. Jo pakraščius supa tiesios alėjos, vidus apželdintas laisvai, peizažinio parko principais. Parko reljefas – lyguma su nedideliu nuolydžiu į ežerą. Parke buvo trijų tvenkinių kaskada (88). Šiaurinio tvenkinio saloje buvo įrengta šokių aikštelė, prie žemutinio tvenkinio stovėjo mūrinė daržovių oranžerija. Parke auga daugiausia vietiniai ir keletas introdukuotų medžių. Didžiausia parko puošmena – glaustašakis ąžuolas, kuris, pasak legendos, pasodintas dvarvietės įkūrimo proga daugiau nei prieš 400 metų.

1988 metų vasario 29 dieną LTRS Ministrų taryba priėmė nutarimą „Dėl priemonių parkams – kultūros paminklams išsaugoti ir parkų menui toliau plėtoti“, įpareigojantį šalia kitų priemonių inventorizuoti Respublikos parkus. Respublikinis paminklų restauravimo ir projektavimo institutas, Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas ir valstybinis gamtos apsaugos komitetas inventorizavo kaimo teritorijose esančius Lietuvos parkus - kultūros paminklus. 1988 metų spalio – lapkričio mėnesiais buvo inventorizuoti 43 parkai, tarp jų ir Paežerių dvaro parkas. Vėlesnių inventorizacijų šiame parke nevykdyta. 1988 metų duomenimis parke augo 40 rūšių (18 vietinių, 22 introdukuotų rūšių) medžių bei krūmų. Gausiausiai parke paplitę paprastieji klevai, mažalapės liepos, paprastieji uosiai, paprastieji kaštonai. (89-92)

⁸⁰ In: *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2012 m. gegužės 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=25714>

Parkas yra pakeitęs savo pirminę išvaizdą, nes 1983 m., įrengiant Vilkaviškio miesto pliažą, pakeliamas Paežerių ežero vandens lygis, ko pasekoje dalis parko buvo užtvindyta.⁸¹ Taip sunaikintos pirminės kompozicijos - nebeliko įlankos, su jos krantus rėminančiomis medžių eilėmis priešais šiaurinį parterį; apatinio tvenkinio; lygiagrečios parkui alėjos su baltosiomis tuopomis (paminklais paskelbtos dvi baltosios tuopos nudžiūvo). Taip pat deformuotas, nuardytas „Aukso rago“ pusiasalis, užlietos tarpinės paežerinės pievos. Pakito parko takų sistema. MSMV aptvėrė savo teritoriją tvora, atskirdama dvaro ūkinę dalį nuo bendro komplekso, kiemuose įrengė technikos laikymo aikšteles, pastatė keleta naujų dirbtuvių. Buvo išasfaltuoti keliai. Taip pat neišliko vartai į ūkinę zoną (vartų stulpai su keturiomis kolonėlėmis viršuje, uždengtomis keturšlaičiu stogeliu). Visi šie praradimai vienaip ar kitaip sumažino parko meninę vertę. Parkas nukentėjo ne vien ežerui užliejus, medžiams numirkus, tačiau jo nuskurdimui turėjo įtakos ir karo veiksmai. Medžius ir krūmus apgraužė per evakuaciją genami gyvuliai, su kuriais buvo stovyklaujama parke, o pokario metais dalį medžių žmonės išpjovė malkoms.⁸² Parko įvažiavime neišliko geležiniai kalvių darbo ažūriniai vartai, kurių stulpų viršuje stovėję vazos vasarinėms gėlėms.

Pastaruosius šešerius metus parku rūpinasi Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro parko prižiūrėtojas Arvydas Matusevičius. Jo dėka parkas išvalytas nuo savaiminių užžėlusių krūmų, menkaverčių medžių. Prižiūrima veja, tvenkiniai ir nedidelė pakrantės dalis išvalyta nuo meldų, prižiūrimas ir genimas obelių sodas. Tačiau parko būklė toli gražu nėra ideali. Parke augusių vertingų medžių (skroblų, bukų) sumažėję, pamažu nyksta kaštonai. 2011 - 2012 metų pavasariais, praūžusios audros, nulaužė daug medžių. Vieni vertingiausių – du šimtamečiai bukai, taip pat nukentėjo ilgaamžis – Paežerių dvaro parko pasididžiavimas – 2003 metų Lietuvos respublikos aplinkos ministro įsakymu „Dėl medžių grupių ir pavienių medžių (augančių parkuose), priskirtų augalų nacionaliniams genetiniams ištekliams, sąrašo patvirtinimo“ įtrauktas paprastasis glaustašakis ąžuolas, kurio amžius peržengęs 400 metų ribą⁸³.

2.4.1. Buv. Oranžerija

Dar vienas ansamblui priklausęs pastatas buvo (iki šių dienų neišlikusi) dvaro oranžerija (93-94) (aukštutinio tvenkinio krante), - stilistiškai rūmų nuotakai artimas pastatas. 1984 metais buvo parengtas (B. Kiela) kapitalinis oranžerijos remonto planas,⁸⁴ (95 - 96)

⁸¹ Tauras, A. *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 76.

⁸² Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas. *Lietuvos TSR parkų inventorizacija*. 1989.

⁸³ Taip pat į sąrašą įtrauktas buv. Paežerių dvaro parke augantis paprastasis bukas (*Fagus sylvatica*).

⁸⁴ VAA. F. 2, b. 541-15. Oranžerija. PPD. Konstruktyviniai tyrimai. Atliko B. Kiela.- V., 1984.

tačiau liko neįgyvendintas. Oranžerija buvo orientuota į pietus. Šis fasadas buvo puošniausias. Pastatas buvo stačiakampio plano, vienslaičiu stogu, vieno aukšto, su kampiniais rizalitais. Rizalitai suskirstyti į penkis tarpsnius. Tarpsniai atskirti karnizais. Trečiasis – puoštas dantukais. Pirmame ir antrame tarpsnyje įkomponuoti langai (pusapskričiai, stačiakampiai). Viršutinio karnizo kampuose įkomponuoti bokšteliai. Sovietmečiu centrinė oranžerijos dalis buvo dengta medinėmis lentomis. 1983 metų projekte buvo numatyta įrengti vitriną (galeriją) iš keturkampės formos langų grandinės⁸⁵ (97). Kiti fasadai kuklūs, be puošybinių elementų. Šiuo metu išlikę tik buvusios oranžerijos pamatai. 2005 metų Paežerių dvaro rūmų ir teritorijos rekonstrukcijos, sutvarkymo bei pritaikymo Sūduvos (Suvalkijos) regioninio kultūros centro veiklai galimybių studijoje numatoma atkurti oranžeriją, tačiau siūlomi labai novatoriški, griežtų geometrinių formų projektai gali nederėti prie bendros dvaro ansamblio stilistikos.

⁸⁵ VAA. F. 2, b. 541-14. Oranžerija. PPD. Architektūriniai apmatavimai. Atliko I. Lukša. – V., 1983.

3. KITOS VILKAVIŠKIO RAJONO BUV. DVARŲ SODYBOS

3.1. Alvito buv. dvaro sodyba

Iš šios buvusios dvaro sodybos išlikusių pastatų tik *spirito varykla* (u. k. 1758) įtraukta į kultūros vertybių registrą 1996 metais. (98-104) Tai vertingas plytų stiliaus architektūros pavyzdys. Spirito varykla įgavusi L raidės formos planą,⁸⁶ yra raudonų plytų mūro, dvišlaičiu, čerpėmis dengtu stogu. Pagrindinė pastato dalis – trijų aukštų, priestatas – dviejų. Fasadas horizontaliai skaidomas į keturis tarpsnius dekoratyviais, iš plytų sukurtais, ritmingai sukomponuotais frizais. Antrąjį – ketvirtąjį tarpsnius puošia pusapskritimės nišos (kai kuriose buvę iškirsti langai). Pirmojo tarpsnio langų angos stačiakampės.⁸⁷ Matyti, kad dalis angų permūrytos, iškirstos naujos. Pastato pirmajame aukšte yra viena pusapskritimiais skliautais puošta patalpa. Jos skliautus laiko iš ketaus pagaminta kolona. Keliose spirito varyklos patalpose įrengti Akermano skliautai, būdingi XX a. pr. statyboms. Pastatas priklauso fiziniam asmeniui. Nors pastato būklė patenkinama, patalpos tinkamos pritaikyti kokiai nors kultūrinei veiklai, savininkas to daryti neskuba. Buv. spirito varykla stovi nenaudojama ir apleista jau dešimtmetį.

Ūkinis pastatas (karvidės) stačiakampio plano, vieno aukšto, pamatai akmenų mūro. Sienos – raudonų plytų mūro, tinkuotos. Po visu pastatu yra rūsys. Stogas lėkštas, dvišlaitis, dengtas šiferiu⁸⁸ (105-106). Čia įsikūrusi medienos apdirbimo įmonės kontora, bei „Grou How“ - trąšas pardavinėjanti įmonė. Kumetynas išlaikęs savo pirminį tūrį. Pastatas renovuotas: išdidintos, permūrytos angos, sovietiniu laikotarpiu pristatyti priestatai iš pietų pusės. Autentiškos pusapskritimės angos išsaugotos rytiniame fasade.

Buvę *dvaro rūmai* rekonstruoti apie 1960 metus. Pristatytas dar vienas aukštas, įrengta apie 20 butų, kuriuose ir šiandien gyvena šeimos. Centrinė pastato dalis pabrėžiama, šiek tiek išsikišusi. Senesnioji dvaro dalis – raudonų plytų mūras, tinkuotas. Vėliau pristatyti aukštai yra baltų (silikatinių) plytų, netinkuoti (107-108). Rytiniame fasade dalį namo gyventojai apikalę žalsvomis plastikinėmis lentelėmis. Buv. dvaro rūmų puošyba minimali. Kampai puošti rustika, centrinėje dalyje aukštai atskiriami nesudėtingu karnizu.

Ūkinis pastatas taip pat raudonų plytų mūro, stogas dvišlaitis dengtas čerpėmis (dalis pastato dengta „Marselio“ tipo čerpėmis, kita – „S“ formos tipo). Palei stogo liniją buvo puošta karnizu, išlikę tik fragmentai. Iš rytų ir pietų pusės apstatytas gyventojų naudojamais mediniais sandėliukais. Šiaurinėje pastato dalyje likusi tik rytinė siena (109-110). Dalis

⁸⁶ Vakarinė pastato dalis yra pristatyta vėliau, priestate stengiantis išlaikyti bravorui būdingą dekorą

⁸⁷ Priestato langai – stačiakampiai, žymiai didesni.

⁸⁸ VAA F.1019 Ap.11, B 1362.

pastato nebenaudojama: būklė avarinė, griūva čerpėmis dengtas stogas, sienos. Pietinė pastato dalis naudojama gyventojų gyvuliams laikyti, dalinai prižiūrima.

Ūkinis pastatas – raudonų plytų mūro, buvęs tinkuotas. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Rytinėje ir pietinėje pusėje – raudonų plytų mūras, šiaurinėje ir vakarinėje pusėje pristatytas priestatas iš baltų silikatinių plytų, išlaikant pastato aukštį (111). Būklė: raudonų plytų mūras dūlėja.

3.2. Bartninkų buv. dvaro sodyba

Dvaro rūmai „T“ raidės plano. Pamatai akmens mūro, sienos – plytų, tinkuotos. Stogas dvišlaitis, pusvalminis, buvo dengtas čerpėmis, vėliau perdengtas skiedromis (iki Antro pasaulinio karo), vėliau perdengtas šiferiu.⁸⁹ Aukštų perdangos medinės. Fasadais saikingai puošti traukomis, karnizais, apvadais, rustika. Pastatą pritaikant mokyklai, kai kurios angos užmūrytos, iš dalies pakeistas vidaus išplanavimas (112-116).

Dvaras priklauso fiziniam asmeniui. Nors dvaro savininkai keičiasi pastato būklė vis blogėja. Jo būklė avarinė: sudegę, griūvančios medinės perdangos, nuolat vietinio jaunimo ardamos mūrinės sienos, sugriautos krosnys ir t.t. (117-118) Nors prieš pora mėnesių dvaro šeimininkas buvo užkalęs visas angas, jos vėl atplėštos ir toliau niokojamas dvaro vidus. Pastatui reikalingas kapitalinis remontas.

Išlikęs *parko fragmentas* šliejasi prie rūmų iš vakarų. Čia išlikusi medžių alėja (119). Parkui būdingos lapuočių medžių grupės – kaštonai, klevai, guobos.⁹⁰ Greta dvaro, apie 100 m į pietus, išlikęs plytų – akmens mūro dvaro laikų tiltas per Aistos upelį.⁹¹

3.3. Didvyžių buv. dvaro sodyba

Didvyžių dvaro sodyba yra registruota paveldo vertybė, kurią sudaro: dviaukščiai dvaro rūmai, dvi ofisinės, tvartas, svirnas, ledainė,⁹² kumetynas. Dvare įsikūrę Globos namai tiesiogiai pavaldūs ministerijai (prieš panaikinant apskritis priklausė Marijampolės apskrčiai). Dvaro sodybą supa parkas, kuris iki šių dienų neišliko. Išlikęs landšafto elementas - priešais dvaro rūmus esantis tvenkinys.

⁸⁹ VAA F.1019 ap.11 B.1309

⁹⁰ VAA F.1019 ap.11 B.1309

⁹¹ VAA F.1019 ap.11 B. 963

⁹² Lietuvos dvarai II T. Sudarytoja Ingrida Semeškaitė. 2009, Vilnius „Algimantas“.

Rūmai – stačiakampio plano, dviejų aukštų, raudonų plytų mūro, tinkuoti. Stogas dvišlaitis, valminis, dengtas skarda. Langai stačiakampio ir pusapskritimės arkos formos. Dvaro rūmų pastatas ne kartą rekonstruotas (120-123). 1928 metais, čia įsikūrus globos namams, jis dar buvo su centrine vienaaukšte dalimi bei dviaukščiais kampiniais rizalitais. Vėlesnių perstatymų metu dvaro rūmai prarado savo pirminę kompoziciją. Buvo paaukštinta centrinė dalis, prarasta daug kitų išskirtinių, pabrėžiančių dvaro rūmų reprezentatyvumą, dekorų detalių (nebeliko karnizų, apvadų aplink langus; buvo pakeistas ir vidaus interjeras, bei išplanavimas). Sovietmečiu šiaurinėje pastato pusėje, plečiant globos namų gyvenamasis patalpas, pristatytas priestatas (iš baltų silikatinių plytų) bei priestatas rytinėje dalyje, jungiantis dvaro rūmus ir buvusią oficiną, kur šiuo metu įsikūrusi globos namų administracija.

Oficina I sovietmečiu buvo perstatyta (išdidinta). Ji – ištęsto stačiakampio plano, su rizalitais ir išsikišusia centrine dalimi, dviejų aukštų, tinkuota. Stogas dvišlaitis, valminis, dengtas šiferiu (124). Palei stogo liniją – platus nesudėtingas karnizas. Pastatas neseniai remontuotas, įrengti globos namų gyventojų kambariai.

Gyvenamasis namas – stačiakampio plano, trijų aukštų (buvęs dviejų, trečiasis pristatytas sovietmečiu), tinkuotas, stogas dvišlaitis, valminis, dengtas šiferiu. Šiuo metu nenaudojamas, apleistas. (125)

Oficina II (virtuvė) – stačiakampio plano, raudonų plytų mūro, tinkuota, vieno aukšto, su mansarda. Stogas dvišlaitis, laužtas, pusvalminis, dengtas šiferiu. Fasada puošti rustika, aušktus skiria karnizas, langų angos puoštos nesudėtingu apvadu. Rytinėje pusėje pristatytas baltų silikatinių plytų priestatas. Pastatas nenaudojamas, apleistas (126-127).

Svirnas – *spirito varykla* – *sandėlis*. Sunku nusakyti tikrąją buvusią šio pastato paskirtį, nes šaltiniai pateikia vis naujas buvusias šio pastato funkcijas. Pastatas – stačiakampio plano, vieno aukšto, su rūsiu, stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Autentiški (susiję su dvaro istorija) ir saugotini šiame pastate yra tik rūšiai, pamatai ir įėjimas į rūšį, kadangi likusioji vienaaukštė pastato dalis yra pristatyta sovietmečiu iš raudonų skylėtų plytų, dengta dvišlaičiu šiferio stogu. Šiauriniame fasade kampuose nedideli mediniai priestatai ant polių. Pastatas naudojamas kaip sandėlis (128-129).

Ledainė – artimo kvadrato plano, nedidelė, raudonų plytų mūro, dengta keturšlaičiu skardiniu stogu. Tai nėra tikrasis pastatas, kadangi globos namų bendruomenė jį buvo nugriovusi dėl pastato blogos būklės (130). Tačiau, apie tai sužinojusi, ministerija liepė atstatyti, nes visas Didvyžių dvaro kompleksas yra įrašytas į kultūros vertybių sąrašus.

Karvidė – „T“ raidės plano, 2 aukštų. Pirmasis aukštas – raudonų plytų mūro, antrasis – baltų silikatinių plytų, pristatytas sovietmečiu, tinkuotas. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Stačiakampės langų angos vakariniame ir šiauriniame fasaduose įkomponuotos

simetriškai. Kituose fasaduose – disimetriškai. Nubirusio tinko vietose matyti, jog senosios, autentiškos angos užmūrytos pritaikant patalpas (131-132). Šiuo metu karvidė nenaudojama.

Kumetynas – stačiakampio plano, vieno aukšto, raudonų plytų mūro, tinkuotas. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Langų ir durų angos išdėstytos simetriškai. Pastatas palei stogo liniją puoštas nesudėtingu karnizu (133). Šiuo metu nenaudojamas, globos namų direktoriaus ateities vizijoje - čia galėtų būti gyvenamieji kambariai globos namų gyventojams.

Buvusio parko elementų išlikę labai nedaug: keletas medžių bei tvenkinys priešais dvaro rūmus (134). Parko teritorijoje sovietmečiu buvo įveistas obelių sodas. Buvusio parko teritorija, priklausanti globos namams yra prižiūrima ir tvarkoma.

3.4. Dirvonų (Švitro) buv. dvaro sodyba

Dirvonų buv. dvaro sodyba neįtraukta į jokių kultūros vertybių sąrašus. Sodyboje iki šių dienų išliko tik vienas dvaro laikus menantis statinys. Akmens ir plytų mūro *ūkinis pastatas* yra avarinės būklės, nenaudojamas. (135-137)

3.5. Gižų buv. dvaro sodyba

Oficina - skalbykla dabar rekonstruota į gyvenamąjį namą. Pastatas stačiakampio plano, dviejų aukštų, tinkuotas, dengtas šiferiu. Pastatas visiškai pakeitęs pirminį tūrį bei išvaizdą (140-142).

Sandėlis stačiakampio plano, dviejų aukštų, su rūsiu. Pamatai ir sienos akmenų mūro. Stogas dvišlaitis, dengtas čerpėmis (143-146). Pastato savininkas yra fizinis asmuo, Maksvytis. Neseniai perdengtas stogas sudėti lietvamzdžiai. Savininkas pagal galimybes rūpinasi pastato būkle.

Kumetynas rekonstruotas į gyvenamąjį namą. Jis stačiakampio plano, dviejų aukštų, tinkuotas, dengtas šiferiu. Pastatas visiškai pakeitęs pirminę tūrinę erdvinę kompoziciją. Pastatas priklauso buvusiam Vilkaviškio rajono merui A. Bagušinskui (139).

Molinių *kiaulidžių* likę tik fragmentai: pietinė siena, akmens mūro pamatų perimetras (147). Bet kyla abejonių ar tai dvaro laikų pastas.

Sunaikintų dvaro rūmų ir parko teritorijoje įrengtas vaikų darželis. Išsaugotas vienas tvenkinys, nors ir pakeitęs buvusį siluetą. Jis dvaro laikais buvęs daug didesnis (galima įžiūrėti buvusias tvenkinio ribas). Per tvenkinį veda akmens ir plytų mūro tiltelis (148).

3.6. Karklinių buv. dvaro sodyba

Sandėlis – stačiakampio plano, akmens ir plytų mūro. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu (po šiferiu išlikę gokntai). Tūris ir angos išsaugotos autentiškos. Vakariniame fasade stačiakampės angos įkomponuotos lygiagrečiom dviem eilėm. Centrinėje fasado dalyje – pusapskritimės angos (dvigubos suveriamos durys-vartai). Pastato kampai ir angokraščiai puošti rustika. Sandėlis yra vertingas XIX a. I p. romantizmo laikotarpio statinys. Rytinėje dalyje prie pastato pristatyti menkaverčiai mediniai priestatai (149-151). Priklauso fiziniam asmeniui. Prieš pora metų dar buvo laikomi grūdai, šiuo metu stovi tuščias.

Buv. dvaro rūmai sunaikinti likę tik vietą dar žyminčios mūro liekanos ir laipteliai. (152-154)

3.7. Kataučiznos buv. dvaro sodyba

1992 m. Kataučiznos dvaras (unikalus objekto kodas 864) įtrauktas į laikinąją vertybių apskaitą (413/786) kaip kompleksinis vietinės reikšmės objektas. Kompleksą sudaro: namas (35423); pastatas ([35424](#)); ūkinis pastatas ([35425](#)); liekanos ([35426](#)). 2011 rugsėjo 20 d. kompleksas įtrauktas į registrą kaip kompleksą sudarantis vietinės reikšmės objektas.⁹³ (155)

Medinis buv. *dvarininko gyvenamasis namas* priklauso fiziniam asmeniui – Algirdui Šalaševičiui, kuris avarinės būklės namą už 8000 litų 1998 metais įsigijo iš Kataučiznos žemės ūkio bendrovės. Jo su šeima yra įsirengusi vieną šio namo dalį (mūrinę, pristatytą sovietmečiu), kita, medinė namo, dalis, kuri yra vertingiausia, naudojama kaip malkinė, vištidė. Dvarininko namas, statytas XIX a. II p. valdant Juzefui Zielinskui⁹⁴, dalinai nugriautas po Antrojo pasaulinio karo, o XX a. viduryje iš dalies rekonstruotas. Namas ištęsto stačiakampio plano, vieno aukšto su pastoge, pamatas raudonų plytų mūro (156-161). Šiaurės rytuose prie medinio pastato XX a. vid. pristatytas mūrinis priestatas, išlaikant bendrą pastato tūrį. Kiti, mažesni, priestatai (prieangiai) šiaurės vakaruose (medinis) ir šiaurės rytuose (mūrinis) pastatyti sovietmečiu. Stogas dvišlaitis, su trimis įgilintais stoglangiais pietryčių fasade, dengtas šiferiu. Sienų angos, nišos medinės. Senojoje, medinėje, pastato dalyje angos išdėstytos simetriškai. Fasada puošti keturkampio skerspjuvio, modifikuotų formų mediniais piliastrais su profiliuotais karnizais ir traukomis. Langų angos puoštos mediniais apvadais, sandrikais. Fasada apkalta horizontaliomis medinėmis profiliuotomis lentelėmis. Mūrinis

⁹³ Kultūros vertybių registras. <http://kvr.kpd.lt/heritage/> [žiūrėta 2012 11 11]

⁹⁴ <http://kvr.kpd.lt/heritage/>

priestatas tinkuotas, su plastikiniais langais. (Savininkas nežinojo, jog jam priklausančis pastatas yra registrinis).

Pastatas statytas 1912 metais. Jam būdinga istorizmo stilistika. Manoma, kad tai buvusi dvaro plytinė (162). Pastatas stačiakampio plano, vieno aukšto, su ertikiu⁹⁵ ir rūsiu, raudonų plytų mūro. Šiaurės rytų rūsio priestatas su laiptais pristatytas sovietmečiu. Stogas dvišlaitis, dengtas "Marselio" tipo molio čerpėmis su įspaudu „POPLAWSKI“. Sienų angos ir nišos stačiakampės, kai kurios užmūrytos, išdidintos arba iškirstos naujos. Šiaurės rytų ir pietvakarių fasadų pastogėse įkomponuoti pusapskričiai, apskriti švieslangiai. Fasadai puošti reljefinėmis traukomis, juostomis. Raudonų molio plytų mūro sienos, sutvirtintos metalinėmis templėmis ir „S“ formos inkarais. Pastatas šiuo metu priklauso savivaldybei, naudojamas (gyvena šeima).

Ūkinis pastatas, atspindi istorizmo stilistiką, statytas XIX a. pab. - XX a. pr.⁹⁶ Jis stačiakampio plano, vieno aukšto, su ertikiu, raudonų plytų mūro (pirmas aukštas tinkuotas). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Langų angos stačiakampės, kai kurios užmūrytos arba iškirstos naujos (163). Pietvakariniame frontone įkomponuotas apskritas švieslangis. Fasadai puošti kampu mūrytų raudonų plytų tarpaukštinėmis traukomis. Pastatas naudojamas - gyventojai laiko gyvulius.

Ūkinis pastatas statytas XIX a. II p.⁹⁷ – raudonų plytų mūro (šiaurės vakarų ir pietryčių fasadai permūryti naujomis plytomis), stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu (164). Pietvakarių ir šiaurės rytų fasaduose simetriškai įkomponuotos pusapskritės, segmentinių sąramų, langų ir durų angos (profiluotų plytų). Kai kurios angos užmūrytos, rekonstruotos. Fasadai palei pastogės liniją puošti raudonų plytų mūro karnizu (išlikęs fragmentiškai). Pastatas privatus, naudojamas.

Išlikusi nemaža parko teritorijos dalis, kuri ribojasi su greta tekančia Šešupe. Viename iš jo pakraščių Kataučiznos kaimo bendruomenė įrengusi vaikų žaidimų aikštelę. Parke yra išlikę vertingų medžių, liepų alėjų fragmentų, parko tvenkinys. Parke vyrauja lapuočiai medžiai.

Greta dvaro teritorijos stovintis apie 6 metrų aukščio, obelisko tipo su nukryžiuotuoju viršūnėje, paminklas turi dvi pastatymo istorijas. Viena jų, kad šis paminklas skirtas 1863 m. sukilėliams pagerbti. Pats dvarininkas buvo ištremtas į Sibirą, o sukilime žuvo du dvaro samdiniai. Kita istorija, kad ponas išvykdamas ant palangės paliko žiedą. Tarnaitė, valydama langus, nepastebėjusi žiedo ir jis iškritęs pro langą. Ponas grįžęs pasigedo žiedo ir lupęs tarnaitę, kad ši prisipažintų pavogusi. Bet ji neprisipažino tą padariusi, o ponas ją lupęs

⁹⁵ Ertikis - paaukštinta pastogė.

⁹⁶ <http://kvr.kpd.lt/heritage/>

⁹⁷ Kultūros vertybių registras. [žiūrėta 2012 11 15] <http://kvr.kpd.lt/heritage/>

tol, kol užmušė. Po kurio laiko žiedas atsiradęs ir ponas suprato, kad užmušė nekaltą tarnaitę, toje vietoje pastatė paminklą. Tai vienas iš nedaugelio baudžiavos laikotarpiui skirtų paminklų Lietuvoje.⁹⁸ Paminklas neseniai restauruotas, aplinka prižiūrima.

3.8. Kaukakalnio buv. dvaro sodyba

Arklidės stačiakampio plano, vieno aukšto, akmens ir raudonų plytų mūro. Stogas dvišlaitis (su dvejomis išsikišusiomis palėpės durimis), dengtas šiferiu (165-166). 2005 metais užfiksuotose Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro nuotraukose arklidžių būklė buvo patenkinama. Dabar pastato stogas įgriuvęs, laikančiosios medinės konstrukcijos sulūžę. Akmens ir plytų mūro būklė gan gera (visas mūras vientisas, neišgriuvęs). Šiauriniame fasade įkomponuoti treji segmentiniai vartai, pavieniai ir grupuoti pusapskritimiai langai. Pastatas puoštas plytų stiliui būdingais iš plytų suformuotais karnizais bei kitais elementais. Vakariniame ir pietiniame fasade esančios angos yra segmentinės. Pastatas priklauso fiziniam asmeniui, nenaudojamas.

Ūkinis pastatas stačiakampio plano, vieno aukšto, akmens ir raudonų plytų mūro. Stogas dvišlaitis (su vienu išsikišusiu palėpės durim), dengtas šiferiu (167-168). Rytiniame fasade įkomponuoti dveji vartai (vienis – segmentinio arkos, kiti – pusapskritimio). Šiaurinis fasadas tinkuotos karnizo imitacijos skaidomas į du tarpsnius. Pirmojo tarpsnio angos užmūrytos, antrajame vienas stačiakampis ir du apskriti švieslangiai. Vakariniame ir pietiniame fasaduose dalis angų užmūryta. Pastas priklauso fiziniam asmeniui, naudojamas kaip tvartas.

Išlikęs siauras *tiltas* (169) per Brideikio upelį (Širvintos intaką). Iš plytų ir akmenų išmūryta pusapskritimė atraminė arka. Sovietmečiu tiltas stiprintas geležinėmis sijomis.

3.9. Klampučių buv. dvaro sodyba

Klasicistiniai *dvaro rūmai* stačiakampio plano, vieno aukšto, su dviejų aukštu centrine dalimi (170-175). Pamatai akmens mūro. Sienos plytų mūro, tinkuotos. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu (anksčiau buvo dengtas skarda). Pagrindiniame fasade įėjimas pabrėžiamas dviem kolonom, remiančiom balkonėlį. Fasada puošti rustika, karnizais, sandrikais. Rūmų interjere išlikę virš durų esantys gipsiniai papuošimai, suformuoti iš voliotų, akanto motyvų.

⁹⁸ Lietuvos dvarai I t., Ingrida Semeškaitė. Vilnius 2009 „Algimantas“.

Sandėlis – stačiakampio plano, vieno aukšto, akmens ir plytų mūro, tinkuotas (176). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Dalis pastato naudojama.

3.10. Liubiškio buv. dvaro sodyba

Dvarininko gyvenamasis namas stačiakampio plano, vieno aukšto su mansarda, mūrinis. Stogas dvišlaitis dengtas šiferiu (177-178). Pamatai akmens mūro. Fasada skaidomi nesudėtingo karnizo pagalba į du tarpsnius. Šiauriniam ir pietiniam fasaduose angos išdėstytos simetriškai. Fasada puošti rustika. Vidaus patalpų išplanavimas pakitęs. Pastatas geros būklės, neregistrinis.

Ūkinis pastatas stačiakampio plano, vieno aukšto, akmens mūro su medine pastoge (179-181). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Pietvakarių fasade treji suveriami vartai. Pastatas naudojamas, geros būklės.

3.11. Mierčių buv. dvaro sodyba

Vilkaviškio rajono savivaldybės bendrajame plane 2008 metais Mierčių dvaras dar minimas kaip esantis kultūros vertybių sąraše. Tačiau šiandien jokių duomenų apie jį nebepateikiama nei dvarų duomenų bazėje, nei kultūros vertybių registre. 1983 metais atliktuose kartografiniuose tyrimuose⁹⁹ minimi dviaukščiai rūmai, dvejios arklidės. Iki šių dienų iš dvaro sodybos pastatų išlikusios tik vienos arklidės.

Arklidės stačiakampio plano, vieno aukšto, raudonų plytų mūro (182-183). Stogas dvišlaitis dengtas šiferiu. Pastatas rekonstruotas: dalyje jo įrengtos gyvenamosios patalpos, kitoje - tvartas. Pusapskritimės langų ir durų angos užmūrytos, iškirstos naujos stačiakampės angos, dalis langų mediniai, kiti plastikiniai. Pastatas priklauso seniūnijai, kaip socialinis būstas. Jame gyvena šeima.

3.12. Pagernavės buv. dvaro sodyba

Šioje sodyboje vis dar išlikę tik dvarininko gyvenamojo namo griuvėsiai. Pastatas statytas iš raudonų plytų, tinkuotas. Stogas buvęs dvišlaitis, dengtas šiferiu (po juo skiedrinis stogas). Išlikę tik keletas sienų fragmentų, kurios buvo puoštos rustika. (184-185) Dvaro sodybos teritorija neprižiūrima. Vertingų želdinių čia nebuvo.

⁹⁹ VAA F1019, Ap.11, B.1412

3.13. Patilčių buv. dvaro sodyba

Patilčių buv. dvaro sodybos fragmentai (unikalus kodas 868) 1995-01-31 buvo įrašyta į laikiną apskaitą. Šiuo metu sodyba priklauso fiziniam asmeniui - Kalvarijos savivaldybės teritorijoje kaimo turizmo sodybą turinčiam verslininkui Nerijui Žukauskui. Šiandien išlikę tik trys pastatai: spirito varykla, karvidė, pieninė. Kitų - tik fragmentai, pamatų mūro dalys.

Stačiakampio plano *arklidės* 1956 metais buvo pertvarkytos (rekonstruotos). Ant senųjų akmens mūro pamatų išmūrytos naujos sienos iš baltų silikatinių plytų (186). Pastatas naudotas fermų tvartam.¹⁰⁰ Dabar iš pastato likę tik keletas sienos ir pamatų fragmentų.

Tvartas (karvidės) – stačiakampio plano, vieno aukšto, raudonų plytų mūro. Stogas dengtas šiferiu. (187-189) Pastatas buvo apgadintas karo metais. Tarybiniais metais buvo kolūkio fermos tvartas.¹⁰¹ Greta pastato, iš šiaurinės pusės, pristatytas sovietinio laikotarpio stačiakampis priestatas, jungęs arklidę ir karvidę. Šiauriniame fasade išlikę keletas pusapskritimių angų, pastatas puoštas iš plytų suformuotu, tarsi, piramidę sudarančiu, ornamentu. Dalis šiaurinio fasado išgriauta. XIX amžiaus Patilčių dvaro komplekso ūkiniai pastatai sudomino ilgapiirščius. 2012 metų birželio mėn. paslapčiom imti griauti kultūros paveldo objekto Patilčių dvaro ūkiniai pastatai. Juodojoje rinkoje viena tokia plyta gali kainuoti net tris litus. Šeiminkui už nepriežiūrą gresia administracinė nuobauda.¹⁰²

Viena *spirito varyklos* pastato dalis buvusi dviaukštė. Ten, antrajame aukšte, buvo mechaniko butas. Kita - vieno aukšto, bet sovietmečiu pristatytas antrasis aukštas iš raudonų plytų (190). Kolūkio laikais pristatytas priestatas ir įrengtas grūdų sandėlis.¹⁰³ Spirito varykla - raudonų plytų mūro, stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Kai kurios pastato angos užmūrytos, iškirstos naujos. Senosios angos, nišos - pusapskritimės, naujosios – stačiakampės. Aukštus skiria nesudėtingas karnizas.

Pieninė (skalbykla – svirnas – oficina). Sunku nusakyti buvusią paskirtį, nes skirtinguose dokumentuose vis kitaip įvardijama pastato paskirtis. Pastatas - stačiakampio plano, vieno aukšto, sienos bei pamatai akmens ir plytų mūro, tinkuotas (191). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Rytinėje pusėje - vienšlaitis priestatas. Apie 1983 metus pastate buvo parduotuvė.

Dar 1983 m. buvusio malūno išlikę tik akmens mūro pamatai (192).

¹⁰⁰ VAA F1019 ap.11 B.1309

¹⁰¹ VAA F1019 ap.11 B.1309

¹⁰² Paveldo objektą išnešios po plytą . Autorius: N. Trinkas 2012-06-04. <http://matininkas.blogas.lt/paveldo-objekta-isnesios-po-plyta-8335.html> [žiūrėta 2012 11 05]

¹⁰³ VAA F1019 ap.11 B.1309

Parkas apleistas, netvarkomas. Išlikę du dvaro tvenkiniai, keletas alėjų fragmentų (193). Parke buvo retų medžių pvz. šilkmedžių.¹⁰⁴ Klasicistiniai buv. dvaro rūmai nugriauti dar iki nepriklausomybės. (194)

3.14. Piliakalnių buv. dvaro sodyba

Buvę dvaro rūmai visiškai rekonstruoti, praradę pirminę tūrinę erdvinę kompoziciją (195). Sovietmečiu juose veikė kultūros namai, biblioteka, o antrajame aukšte įkurti butai.¹⁰⁵ Taip pat išlikę trys ūkiniai pastatai priklausantys fiziniams asmenims.

Ūkinis pastatas I stačiakampio plano, vieno aukšto, akmens mūro, kampai išmūryti iš raudonų plytų (šiauriniame fasade permūryta iš baltų silikatinių plytų), su medine pastoge (196-197). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Pastatas naudojamas kaip tvartas. Priklauso fiziniam asmeniui.

Ūkinis pastatas II (arklidės) ištęsto stačiakampio plano, vieno aukšto, akmenų mūro (198). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. XIX a I p. statytame pastate atsispindi romantizmo stiliaus idėjos. Pastatas sovietmečiu naudotas kaip sandėlis, šiuo metu nenaudojamas. Priklauso fiziniam asmeniui.

Ūkinis pastatas III stačiakampio plano, vieno aukšto, akmenų ir plytų mūro. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Vakariname fasade sumūryti akmeniniai kontraforsai (199-200). Pastatas naudojamas kaip malūnas bei grūdų sandėlis. Priklauso dviem fiziniams asmenims.

3.15. Puniškos buv. dvaro sodyba

*Dvarininko gyvenamasis namas*¹⁰⁶ (201-205) – tai buvęs Puniškos dvaro sodybos gyvenamasis namas, pastatytas apie 1890 metus, vieno aukšto, medinis, pamatai akmens mūro. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu (buvo čerpinis). Šiauriniame fasade sovietmečiu pristatytas prieangis. Šiaurinis fasadas apkaltas horizontaliomis lentomis, dažytas gelsvai. Pokario metais pristatytas mūrinis tinkuotas priestatas vakarinėje pastato dalyje (katilinė), išlaikant bendrą pastato tūrį. Pastatas įtrauktas į vertybių registrą, bet savininkai dėl specialistų pripažintojo nevertingumo siekia jį išbraukti. Pono gyvenamasis namas ne kartą rekonstruotas dar sovietmečiu, iškirstos naujos langų angos, pakeistas vidaus išplanavimas, įėjimai ir pan. Šiuo metu savininkai pietinėje ir rytinėje pusėse sudėjo plastikinius langus,

¹⁰⁴ Lietuvos dvarai I Tomas. Sudarytoja Ingrida Semeškaitė. „Algimantas“, Vilnius, 2009. p. 153.

¹⁰⁵ VAA F1019, Ap.11, B.1309.

¹⁰⁶ Virbalis S. Nėries g. 9.

apkalė plastikinėmis lentelėmis fasadus, nevertingame priestate įsirengė garažą (už reikalavimų nesilaikymą gavo 500 litų baudą).

Dvaro gyvavimo laikotarpiu statytas raudonų plytų mūro skliautinis rūsys (206). Savininkai nusprendė rūšį, dėl jo vertingumo, tvarkyti pagal visus paveldosaugininkų reikalavimus, tačiau greitai tuo nusivylė. „Projekto dokumentacija kainavo 4000 litų, o kur dar visi tyrimai ir darbai. Paveldosaugininkai vietoj to, kad konsultuotų ar padėtų, grasina baudomis, jei ką nors ne taip atliksime.“ – sakė Regina Tiškienė.

Buvusio parko teritorija apleista, netvarkoma (207). Priklauso Virbalio miesto savivaldybei. Alėjos sunaikintos, iš senųjų medžių išlikę pavieniai klevai, liepos. Tvenkinys, buvęs parko viduryje taip pat sunaikintas.

3.16. Putinų buv. dvaro sodyba

Dvaro rūmai dviaukščiai, stačiakampio plano, raudonų plytų mūro, tinkuoti. Stogas dvišlaitis, valminis, dengtas šiferiu. Centrinė dalis šiek tiek išsikišusi, balkonėlį laiko trys šešiakampės kolonos, iškyša užbaigiama trikampių frontonu, kuriame įkomponuotas lenktas karnizas. Po juo - herbo fragmentai (208-211). Fasada puošti nesudėtingais karnizais, o antrojo aukšto langai – apvadais. Rūmuose buvo ąžuolinis parketas, koridoriuose marmuro plytelės. Apie 1960 metus remontuojant rūmus ir įrengiant butus, Lengvinienė, persikėlusi tais metais gyventi į dvaro rūmus, atmena, kad ant sienų buvo likę freskos fragmentų, bet gyventojai jas visas pašalino. Durys buvę visur arkinės, gyventojai pertvarkė savaip. Taip pat buvo perdengtas stogas: buvusios čerpės pakeistos šiferiu, perdengiant stogą supaprastintas frontonas. Tuo metu dvaro pastatuose gyveno 20 šeimų, kurios dirbo greta pastatytose fermose. Dabar dvaro rūmuose privatūs butai, būklė gera.

Svirnas 2 aukštų, su rūsiu po visu pastatu, sienos - raudonų plytų mūro, tinkuotas, pamatai akmenų mūro, stogas – dvišlaitis, dengtas čerpėmis (212-214). Šiaurės vakarų fasadas suskaidytas į tris tarpsnius, kuriuos skiria šiek tiek išsikišusi plytų juosta. Šoniniai fasada suskaidyti į du tarpsnius. Stačiakampės angos išdėstytos simetriškai. Prie pietryčių fasado pristatytas medinis priestatas viėšlaičiu stogu, dengtas šiferiu. Įėjimas į svirno rūsius iš pietvakarių pusės, rūšiai - skliautiniai. Svirnas nenaudojamas, apleistas. jo savininkas - fizinis asmuo.

Kumetynas I (kai kur įvardijamas kalvė) – stačiakampio plano, raudonų plytų mūro, su akmens mūro rūsiu, tinkuotas (215). Stogas dvišlaitis, valminis, dengtas šiferiu. Kai kurios angos užmūrytos, kitos – išdidintos. Pastogėje esančios angos – pusapskritimės. Pristatyti du

priestatai (vadinamieji „buteliai“): pietryčių pusėje - medinis, o šiaurės rytų - mūrinis, tinkuotas. Prieš keletą metų gyveno dvi šeimos. Šiuo metu nenaudojamas.

Kumetynas II (buvusi ir užteigėlė) stovėjo prie kelio sankryžos Kudirkos Naumiestis – Griškabūdis – Slabada. Prieš pora metų sudegė, likę tik akmenų mūro pamatai užžėlę krūmais.

Į dvaro sodybą vedė kaštonais apsodintas kelias.¹⁰⁷ Telikę pora senų kaštonų. Apie 1960 -1961 metus dvaro sodas buvo gražiai sutvarkytas, įrengti takai, apsodinti prižiūrimais alyvų krūmais.¹⁰⁸ Buvusioje parko teritorijoje likę tik pavieniai medžiai. (217)

Prie sankryžos, vedančios į dvarą, alėjos pradžioje stovi Mergelės Marijos skulptūra (216). Sovietmečiu buvo įsakyta skulptūrą nugriauti, tačiau, pririšus prie traktoriaus, jis vis užgesdavo. Taip ir liko stovėti šiek tiek apgadinta. Apie 1970 metus ją savo iniciatyva remontavo vietos gyventojas Onutė Būbnaitienė, kuri prižiūrėjo paminklą ir tvarkė aplinką. Taip pat skulptūra buvo tvarkyta apie 1991 -1992 m. Jono Lukšio iniciatyva.¹⁰⁹ 2008 m. kunigo D. Jasulaičio ir vietos tikinčiųjų pastangomis restauruota.

3.17. Rasių buv. dvaro sodyba

Rasių dvaro sodyba į laikinąją apskaitą buvo įtraukta 1995 metais, o 2008 gruodžio 16 d. įrašyta į kultūros vertybių registrą, kaip kompleksą sudarantis objektas, kurį sudarė septyni dvaro laikotarpio pastatai. Šie pastatai neturi nei fizinio nei juridinio savininko. Tad 2012 rugpjūčio 13 d. buvo paskelbta informacija apie siūlymą šiuos pastatus pripažinti neturinčius savininko (bešeimininkiais) ir jų perdavimą valstybės arba savivaldybės žinion.

Ūkinis pastatas Nr.1 Pastatas buvęs stačiakampio plano, vieno aukšto, akmenų mūro, kampai mūryti iš raudonų plytų, tinkuoti. Fasaduose įkomponuotos siauros, stačiakampės šviesangės (218-220). Išlikęs fragmentiškai.

Svirnas (sandėlis) stačiakampio plano, dviejų aukštų. Pirmas aukštas akmenų mūro, su iš raudonų plytų sumūrytais kampais (tinkuoti), puoštas rustika. Antrasis aukštas raudonų plytų mūro, tinkuotas (221-222). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Aukštus skiria nesudėtingas karnizas. Fasaduose įkomponuotos nedidelės stačiakampės angos, dengtos medine užsklanda. Rytiniame fasade iš akmenų sumūrytas kontraforsas. Sovietmečiu pietinėje svirno dalyje primūrytas baltų silikatinių plytų pastatas, vakariniame fasade iškirstos dvi naujos durų angos.

¹⁰⁷ Santaka 1996 m birželio 4 d. Putinų dvaras, A. Serneckas.

¹⁰⁸ Vitalijos Lengvinienės gyvenusios Putinų dvare prisiminimai.

¹⁰⁹ Vitalijos Lengvinienės gyvenusios Putinų dvare prisiminimai.

Ūkinis pastatas Nr.3 ištęsto stačiakampio plano, vieno aukšto, akmenų mūro. Buvo dengtas dvišlaičiu stogu (223). Vakariniėje pusėje sovietmečiu pristatytas baltų silikatinių plytų priestatas. Dalis stogo visiškai nugriuvus. Pastatas apleistas, nenaudojamas, viduje ir išorėje užžėlęs piktžolėmis bei krūmais.

*Ūkinis pastatas Nr.4*¹¹⁰ stačiakampio plano, vieno aukšto su rūsiu, akmenų ir raudonų plytų mūro (kampai ir angokraščiai išmūryti iš plytų). Mūras turi romantizmo stilistikai būdingų bruožų. Stogas dvišlaitis dengtas šiferiu (224-225). Kai kurios angos užmūrytos, kitos išdidintos. Pastatas puoštas rustika, sandrikais, plačiu tinkuotu karnizu.

Ūkinis pastatas Nr.5 buvo stačiakampio plano, vieno aukšto, akmenų mūro (226-227). Išlikęs sienų mūras su dalimi medinių lubų perdangos. Pastatas apleistas, nenaudojamas, viduje ir išorėje užžėlęs piktžolėmis bei krūmais.

*Ūkinis pastatas Nr.6*¹¹¹ buvo stačiakampio plano, vieno aukšto, akmenų ir plytų mūro. Iš raudonų plytų apmūryti angokraščiai. Išlikę tik sienų fragmentai (228-229). Sovietmečiu pristatyto baltų silikatinių plytų priestato nebėra. Taip pat užžėlęs.

Ūkinis pastatas Nr.7 stačiakampio plano, vieno aukšto, akmenų ir plytų mūro. Iš raudonų plytų sumūryti angokraščiai, galiniai frontonai, tinkuoti (230-231). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Pastato būklė avarinė: dalis stogo bei frontono nugriuvusi, medinės perdangos supuvę. Pastatas apleistas, nenaudojamas, užžėlęs krūmais.

3.18. Rementiškių buv. dvaro sodyba

Pono gyvenamasis namas – stačiakampio plano, vieno aukšto, su mansarda, raudonų plytų mūro, tinkuoti. Stogas dvišlaitis, valminis, dengtas skarda. Šiaurinėje ir pietinėje pastato dalyse sovietmečiu pristatyti baltų silikatinių plytų priestatai su prieangiu, išlaikant bendrą rūmų stogo siluetą (232-235). Langų angos išdėliotos ritmingai. Tinkas atšokęs, byrantis. Pastatas yra greta gamybinio centro, kuris pastatytas dar tarybinio ūkio laikotarpiu (fermos, sandėliai, bokštai ir t.t.) ir bjaurėjantis bendrą dvarvietės vaizdą.

Ūkinis pastatas yra kryžiaus plano, raudonų plytų mūro, tinkuotas. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu (236). Tvirtos angos ne kartą kirstos naujos ir vėl užmūrytos. Pastatas naudojamas kaip sandėlis.

Parkas išlikęs fragmentiškai, daugiausia pavieniai medžiai. Ryškiai matyti medžių masyvu apibrėžta buvusi parko teritorija. Centrinėje buvusio parko dalyje dabar ganyklos, pasėti javai. Šiaurės rytų kampe išlikęs tvenkinys neprižiūrimas pelkėja. (237)

¹¹⁰ Pastatas VAA, F1019, ap.11, B1412 dokumente įvardijamas kaip gyvenamasis namas, kuriame vėliau įrengtas sandėlis.

¹¹¹ Pastatas VAA, F1019, ap.11, B1412 dokumente įvardijamas kaip arklidė.

3.19. Rumokų buv. dvaro sodyba

Išlikę dvaro sodybos fragmentai 1995 m. sausio 31 d. įrašyti į kultūros vertybių registrą (svirnas, kumetynas, rūmai, tarnų namas)¹¹². Objekto unikalus kodas 873.¹¹³

Svirnas, statytas 1912 metais - stačiakampio plano, vieno aukšto su pastoge, raudonų plytų mūro (238-239). Stogas dvišlaitis dengtas šiferiu. Pastatas puoštas plytų stiliui būdingu dekoru (iš plytų suformuotom karnizų juostom, tinkuotais fragmentais). Galinių fasadų vainikuojantieji karnizai išskelti virš stogo. Pietryčių fasadas paremtas dviem masyviai tinkuotais kontraforsais. Senosios durų ir langų angos segmentinės. Dalis sovietmečiu iškirstų stačiakampių angų užmūrytos. Pastatas nenaudojamas.

Kumetynas - stačiakampio plano dviejų aukštų, raudonų plytų mūro, tinkuotas (240). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Antrasis aukštas pristatytas maždaug prieš 10 metų. Pastatas privatizuotas, įrengti butai.

Ūkinis pastatas ištęsto stačiakampio plano, vieno aukšto (241-242). Dengtas dvišlaičiu stogu. Sovietmečiu rekonstruotas. Autentiško raudonų plytų mūro sienos išlikę tik pietvakarių ir šiaurės rytų pusėje, trūkstamos sienų dalys išmūrytos baltomis silikatinėmis plytomis. Pietvakarių fasade vyravę segmentinės autentiškos angos užmūrytos, įrengti platūs stumdomi vartai. Šiaurės rytų pusėje matomi, dar išlikę, pusapskritimų sudvigubintų arkinių angų fragmentai.

Pastatas, tikriausia, dėl per menko autentiškumo išlikimo, niekuomet nebuvo įtrauktas į jokių saugojimo sąrašus. Pastatu, kaip sandėliu šiuo metu naudojasi Rumokų bandymų stotis. Statmenai jam statomas naujas pastatas; greta (iš pietryčių pusės užtvėrus tvorą) įrengta konfiskuotų automobilių saugojimo aikštelė. (kiti lankytini objektai dvaro sodyboje yra Partizanų žūties vieta ir bunkeris. (243-244)

3.20. Simanėliškių buv. dvaro sodyba

Šioje buv. dvaro sodyboje iki šių dienų išliko tik pora pastatų. *Kumetynas* (245-248) (priklauso Šeimenos seniūnijai kaip socialinis būstas) - stačiakampio plano, 1 aukšto. Pamatai akmens mūro. Sienos – raudonų plytų mūro. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu.¹¹⁴ Prie pastato iš vakarų pusės pristatytas žemas medinis priestatas. Sovietmečiu kumetyne kurį laiką buvusi

¹¹² VAA F1019, Ap.11, B.1412.

¹¹³ Kultūros vertybių registras. <http://kvr.kpd.lt>

¹¹⁴ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1412.

mokykla, vėliau gyveno žmonės. Pastatas iš dalies naudojamas (gyvenami du kambariai). Dalis pastato avarinės būklės: stogas prakiuręs, įgriuvę lubos.

Tvartą - karvides 1991 m.¹¹⁵ įsigijo fizinis asmuo (dabartinės savininkės Aldonos Matonytės tėtis). Savininkai verčiasi pienininkystės ūkiu, tvarte laiko galvijus. Tvartas stačiakampio plano, vieno aukšto. Pamatai akmenų mūro. Sienos raudonų plytų mūro (nugriuvus daliai pastato savininkai pastebėjo ant plytų įrašus „S“ ir ant kai kurių „Pojezory“). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. 1987 metais būklė įvertinta gerai.¹¹⁶ Dabartinė pastato būklė avarinė: viena pastato sienos dalis išgriuvusi, 2012 metais įlūžo stogas, kurį savininkai iki šv. Kalėdų suremontavo. (249-250) Abu pastatai – plytų stiliaus architektūriniai statiniai.

Taip pat išlikusi dalis buvusio parko, kuriame auga keli, dvaro įkūrimą menantys, ilgamečiai medžiai – baltosios tuopos. Sovietmečiu, vykdant melioraciją, buvo sunaikinti du tvenkiniai.¹¹⁷ Per juos nuvestas melioracijos griovys. Tarp buvusių tvenkinių išlikusi dalis suformuoto takelio, vedusio į dvarą. Tvenkinių buvimą liudija statūs šlaitai, ant jų augantys medžiai bei parko pakraštyje sumestos buvusio lieptelio (tiltelio) nuolaužos. (251-254)

3.21. Šapalų buv. dvaro sodyba

Buv. dvaro sodyboje 1983 m. vykdant kartografavimo darbus aprašyti šeši pastatai (gyvenamasis namas, du tarnų namai, kumetynas, bei tvartas). Tuomet buv. dvaro sodybą buvo nuspręsta įtraukti į kultūros vertybių sąrašus.¹¹⁸ Šiuo metu iš buvusių sodybos pastatų išlikęs tik vienas kumetynas. Kiti du kumetynai (stovėję greta) nugriauti visai neseniai – 2012 metų rudenį. (255)

Kumetynas stačiakampio plano, vieno aukšto, raudonų plytų mūro, tinkuotas. Stogas dvišlaitis, galuose lengvai užlaužtas, dengtas šiferiu. Šiaurinėje pusėje sovietmečiu pristatyti trys baltų silikatinių plytų priestatai (prieangiai). Vakarinėje ir pietinėje dalyse pastatas sutvirtintas metaliniais skersiniais, o vakarinėje pusėje pristatyti penki masyvūs kontraforsai. Kumetynas priklauso seniūnijai, jame įrengti socialiniai būstai. (256)

3.22. Šiaudiniškių buv. dvaro sodyba

Šiaudiniškių buv. dvaro sodybos fragmentai iš kultūros vertybių registro išbraukta 2008 metais. Nepaisant to, savininkas stengiasi (kiek tai leidžia jo supratimas) atkurti

¹¹⁵ Tuo metu jis dar buvo įtrauktas į kultūros vertybių sąrašus.

¹¹⁶ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1412.

¹¹⁷ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1309.

¹¹⁸ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1309. Ir jame jis buvo iki 2008 metų (unikalus kodas IP 873 At).

autentišką dvaro rūmų išplanavimą, neskuba keisti senųjų durų (pats jas restauruoja) ir pan. Išlikę buv. *dvaro rūmai* statyti XX a. antroje pusėje. Sovietmečiu nacionalizavus dvaro pastatus rūmuose buvo įkurta „Švyturio“ kolūkio kontora, kultūros namai.¹¹⁹ Pastatas stačiakampio plano, vieno aukšto su pastoge ir prieangiu (trikampis frontonas paremtas kolonomis), raudonų plytų mūro, tinkuotas. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Šiaurės vakarų fasade kampiniai rizalitai išryškinti juos iškišant. Prieangyje tarp kolonų sovietmečiu buvo sudėti „vitražai“ (mediena sujungti spalvoti stiklai, kurių autorius Lazauskas). Pietryčių fasadas puoštas sugrupuotais piliastrais. Po visu pastatu gerai išsilaikę skliautiniai rūšiai yra naudojami.¹²⁰ Vidaus išplanavimą savininkas stengiasi atkurti tokį, koks jis buvo prieš sovietmečio remontus (atrado buvusias autentiškas užmūrytas angas, sovietmečiu iškirstąsias užmūriję). Iš sovietmečio laikų pasiliko tik sceną¹²¹. Salę šeimininkas nusprendęs dekoruoti savaip (kaip pats sakė, čia kažko trūko), tad sienos nudažytos ryškia raudona spalva, palei lubų pakraštį formuoja bronzos spalvos dekoratyvinį karnizą. Salės dešiniajame krašte, prie scenos, yra išlikęs autentiško ornamentinio parketo fragmentas. (257-267)

Taip pat išlikęs dvaro laikais statytas plytų stiliaus *sandėlis*. Šis stačiakampio plano, dviejų aukštų, raudonų plytų mūro pastatas priklauso kitam šeimininkui. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Pietvakarių fasade įkomponuoti sugrupuoti pusapskritimiai langai. Iš plytų suformuotu dekoratyviu karnizu atskiriami aukštai. Pastogės kraštą puošia daili liaudiškų motyvų medinė vėjinė. Pastatas įspraustas tarp sovietinės statybos, architektūrine prasme menkaverčių, baltų silikatinių plytų pastatų, kurie menkina jo vertę. (268)

3.23. Šūklių buv. dvaro sodyba

Dvaro rūmai - stačiakampio plano, 2 aukštų, su rūsiu. Sienos plytų mūro, tinkuotos (269-272). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Fasada puošti apvadais, sandrikais, traukomis, karnizais. Pagrindinio fasado II aukšte buvo balkonas. Priestatas nugriautas. Rūmai apleisti, nenaudojami priklauso fiziniam asmeniui.

Svirnas ilgą laiką naudotas kaip sandėlis. dviejų aukštų, stačiakampio plano, su rūsiu (273-275). Sienos - raudonų plytų mūro. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu.

Arklidės - stačiakampio plano, vieno aukšto, raudonų plytų mūro, tinkuotas (276). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu.

¹¹⁹Pastatas rekonstruotas 1969 metais (ši data įamžinta pagrindiniame fasade). Tuomet perdengtas stogas, pakeistos lubos, pertinkuotas visas interjeras, pakeistas vidaus išplanavimas, rūsyje įrengtas drenažas.

¹²⁰Rūsiuose šeimininkas sandėliuoja savo užaugintus obuolius.

¹²¹Savaitgaliais susirinkę draugai bendraminčiai mėgsta groti.

Parkas 1990 m. buvo vietinės reikšmės gamtos paminklas esantis laikinoje apskaitoje. Saugojami objektai parke - baltosios tuopos (277-278). Vyrauja vietinės kilmės medžiai. Išsidėstęs Širvintos upės vingyje. Parkas išlikęs fragmentiškai. Išlikę keletas liepų alėjų, tvenkinys, atnaujinti takai, pastatyta suolelių. Parkas valomas nuo savaiminių menkaverčių medžių.

Šūklių kaimo Švč. Mergelės Marijos su Jėzumi skulptūra (279) (*greta dvaro sodybos*) buvo pastatyta sankryžoje prie svarbaus kelio į Prūsiją: Alvitai – Vladislovas (iki 1917 m., nuo 1934 m. – Kudirkos Naumiestis) – Širvintos (Prūsija). Šiuo metu šis kelias sunykęs, likę tik kelio fragmentai Šūkliuose. Skulptūrą pastatė Šūklių dvarininkas Stanislovas Gavronskis. Manoma, kad skulptūra statyta XIX a. pab., per pasaulinius karus skulptūra beveik nenukentėjo. Tačiau 1945 metais du „stribai“, eidami pro šalį, keliomis automatų serijomis apšaudė skulptūrą. Skulptūra buvo suniokota: sunaikintos abiejų skulptūrų galvos, motinos ranka, kūdikio kojos bei buvo prarastos kitos smulkios skulptūros detalės. Ilgą laiką skulptūra buvo užmiršta, teritorija apaugo krūmais. Prieš keletą metų tvarkant skulptūros aplinką buvo rastos 24 šovinių tūtelės, pagamintos 1944 metais. Tai patvirtino faktą apie skulptūros sušaudymą. Skulptūra 2011 metais buvo restauruota Šūklių kaimo bendruomenės iniciatyva.¹²²

3.24. Vembrių buv. dvaro sodyba

Vembrių (Lakštučių) buv. dvaro sodybos rūmai 1983 metais vykdant kartografavimo darbus Vilkaviškio rajone įvertinti kaip avarinės būklės.¹²³

Dvaro rūmai buvo mūriniai, tinkuoti. Pagrindiniame fasade - keturių kolonų portikas. Stogas buvo dvišlaitis, dengtas šiferiu ir skarda.¹²⁴ Rūmai stačiakampio plano, vieno aukšto su rūsiu. Buvusio dvaro teritorijoje pastatyti gamybinio centro pastatai.¹²⁵ Deja, dvaras buvo visiškai sunaikintas apie 2003 metus, „išnešiotas po plytą“. Dabar išlikę tik buv. dvaro pamatai iš akmens ir plytų mūro, teritorija neprižiūrima, užžėlusi piktžolėmis. Iš Vembrių dvaro rūmų beliko drožinėta pagrindinių durų staktos dalis, kurią išsaugojo Lakštučių gyventojas Jonas Tunkulas.¹²⁶ (280-283)

¹²² Kybartų bendruomenė. <http://kybartubendruomene.blogspot.com/2011/03/kybartu-seniunijos-sukliu-kaimo-svc.html> žiūrėta [2012 10 18]

¹²³ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1309.

¹²⁴ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1309.

¹²⁵ VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1362.

¹²⁶ Kaip pats pasakojo, - galvojo pritaikyti namuose, bet taip ir liko gulėti sandėlyje.) Šio darbo autorė pasirūpino, kad puošni stakta patektų į Vilkaviškio krašto muziejų.

3.25. Versnupių buv. dvaro sodyba

Versnupių (Dailučių) buv. dvaro sodybos fragmentai – plytų stiliaus ūkinis pastatas ir gyvenamasis namas.

Ūkinis pastatas stačiakampio plano, dviejų aukštų, kuriuos skiria iš plytų suformuotas, dalinai tinkuotas karnizas. Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Buvusių langų angos segmentinės arkos tipo. Pastatas sovietmečiu pritaikytas grūdų sandėliui, eksterjere įmontuoti vėdinimo įrenginiai. Tai menkina architektūrinę pastato vertę. Pastatas priklauso fiziniam asmeniui. Būklė gera. (284)

Gyvenamasis namas stačiakampio plano, vieno aukšto su mansarda. Stogas dvišlaitis. Pastatas priklauso seniūnijai kaip socialinis būstas. Būklė patenkinama. (285)

3.26. Vilkupių buv. dvaro sodyba

Vilkupių buv. dvaro sodybos fragmentai taip pat 2008 metais išbraukti iš kultūros vertybių registro (unikalus kodas 881).

Išlikę tik buv. *dvaro rūmai* – stačiakampio plano, vieno aukšto, su išryškinta centrine dviaukšte dalimi, raudonų plytų mūro, tinkuoti. (286-292) Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Langų ir durų angos išdėstytos simetriškai, kai kurios užmūrytos arba išdidintos. Pastatas ne kartą rekonstruotas, pritaikant jį gyvenamiesiems butams, kultūros namams. Pietiniame fasade penkiakampis priestatas (prieangis). Centrinio fasado dviaukštė dalis, nesudėtingų karnizų skaidoma į du tarpsnius užbaigiama trikampių frontonu, kuriame įrašyta pastato statybos data – 1838. Antrojo aukšto langai puošti sandrikais, kuriuos remia grakščios konsolės. Pastato fasadai puošti rustika. Stogo ir aukštų medinės perdangos sutręšę, įgriuvę, vietomis apdegę. Sienų mūras dūlija, kai kur ardomas. Nors pastato būklė avarinė jo antrajame aukšte gyvena du asmenys.

3.27. Vinkšnupių buv. dvaro sodybos elementai

Buv. Vinkšnupių dvaro sodyba (unikalus objekto kodas 882) 1995 m. sausio 31 d. buvo įrašyta į laikiną apskaitą. 2008 m. gruodžio 16 d. įregistruota kaip nekilnojamoji kultūros vertybė.¹²⁷ Vakarinėje buv. dvaro sodybos dalyje išlikusi medžių juosta žyminti buvusią teritorijos ribą.

¹²⁷ Kultūros vertybių registras. [žiūrėta 2012 11 28] <http://kvr.kpd.lt/heritage/>

Rūmai stačiakampio plano, vieno aukšto su mansarda bei arkadiniu portiku, remiančiu balkoną, raudonų plytų mūro (293-299). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Centinė pastato dalis išryškinta ištraukiant portiką, suformuotą iš masyvių piliastų, smailėjančių arkų. Mansardos dalyje esantis įėjimas į balkoną užbaigiamas trikampių frontonu. Langų ir durų angos išdėstytos simetriškai (kai kurios išdidintos ar užmūrytos). Aukštai atskiriami iš plytų suformuota juosta. Mansardos švieslangiai pusapskritinmiai. Viduje išlikę dviejų koklinių krosnių fragmentai, puošti augaliniais motyvais. Buv. dvaro rūmai priklauso savivaldybei, čia gyvena dvi šeimos (kaip socialiniai būstai). Patalpos apleistos, nėra vandentiekio, tualetų, veikiančių krosnių (gyventojai vandenį vežasi iš gretimo kaimo, šildosi „buržuike“).

Sandėlis stačiakampio plano, vieno aukšto, raudonų plytų mūro, tinkuotas (300). Stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Pastatas puoštas rustika, sandrikais. Rytinėje pusėje sovietmečiu pristatytas baltų silikatinių plytų priestatas (neišlaikanti bendro pastato aukščio). Pastatas priklauso fiziniam asmeniui, naudojamas kaip grūdų sandėlis.

4. TURIZMO PLĖTROS PRIELAIDOS VILKAVIŠKIO RAJONE

4.1. Vilkaviškio rajono gamtiniai ir kultūriniai turizmo ištekliai

Marijampolės apskritis priskiriama Nemuno vidurupio turistinės zonos regionui, tačiau ši zona eina pačiu apskrities pakraščiu ir turi didesnės įtakos tik Šakių rajonui. Marijampolės apskrities gamtiniai ištekliai sudaro palankias sąlygas kurti patrauklius turistinius produktus.¹²⁸

Nors Vilkaviškio rajonas nėra priskiriamas prioritetiniams Lietuvos turizmo plėtros regionams, tačiau dėl daugelio priežasčių jis turi neabejotinas galimybes plėtoti turizmą. Pirmiausia, Vilkaviškio rajonas turizmo plėtros atžvilgiu yra palankioje geografinėje padėtyje, nes ribojasi su dviem užsienio šalimis – Lenkija ir Rusija (Kaliningrado sritimi)¹²⁹, taigi, turi potencialą plėtoti tarptautinį turizmą.¹³⁰

Taip pat didelę įtaką turizmo situacijai rajone turi magistraliniai ir žymesni vietos keliai. Marijampolės apskritimi eina tarptautinės magistralės E67 – „Via Baltica“ (dalis nuo Kauno iki Lietuvos ir Lenkijos sienos (Kaunas-Marijampolė-Kalvarija-Suvalkai (Lenkija)¹³¹. Vilkaviškio rajoną kerta ir kita tarptautinė magistralė E28 Vilnius – Kaunas – Marijampolė – Karaliaučius, kuria vyksta intensyvus judėjimas. Taip pat geležinkelių transporto magistralė Vilnius-Karaliaučius. Tačiau intensyvaus magistralinio judėjimo įtaka Vilkaviškio rajono turizmo plėtrai yra nevienareikšmė. Iš vienos pusės, toks judėjimas skatina plėtoti infrastruktūrą ir teikti turizmo paslaugas tranzitiniais keleiviams, tačiau, kita vertus, apsunkina individualaus transporto judėjimą ir gali neigiamai įtakoti individualių keliautojų srautų augimą.

Kitas veiksnys, turintis didelės reikšmės turizmo plėtrai, tai gamtinių, kultūrinių bei socialinių išteklių gausa ir būklė rajone. Vilkaviškio rajonas pasižymi dideliu dirbamų žemių plotu bei aukštu žemės derlingumu (žemės ūkio naudmenos užima didžiąją dalį (77,3 %) jų teritorijos)¹³². Atitinkamai šiame rajone negausu miškų - 10,6 % (miškingumas mažiausias Lietuvoje)¹³³, tačiau daugiausia, iš visos Marijampolės apskrities, vandens telkinių - 62 ežerai.

¹²⁸ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m. Marijampolė, 2003, p. 4.

¹²⁹ Kybartuose veikia Lietuvos ir Karaliaučiaus srities sienos perėjimo punktas. Apie 2009 metus atidarytas Lietuvos ir Lenkijos sienos perėjimo punktas Varteliai-Vižainiai.

¹³⁰ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m. Marijampolė, 2003, p. 5.

¹³¹ Nuo Vilkaviškio iki šios magistralės yra apie 20 kilometrų.

¹³² Rajone žemdirbiai daugiausia augina cukrinius runkelius, rapsus. Čia geriausias šalyje grūdinių kultūrų derlingumas.

¹³³ Vilkaviškio rajono savivaldybė. In: *Lietuvos regionų portretas* [žiūrėta 2013 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/lt/marijampoles_apskritis/vilkaviskio_rajono_savivaldybe.html

Žemės naudojimas ūkinei veiklai diktuoja ūkinius, ekonominius ir kt. ypatumus, kurie atsispindi ir turizmo sektoriaus plėtroje. Užsiėmimų struktūra tradiciškai buvo plėtojama žemės ūkio ir gamybine linkme, paslaugų sektorius nebuvo dominuojantis. Ši situacija rajone suformavo turizmo plėtos specifiką:¹³⁴

- Nėra paslaugų teikimo tradicijų teritorijoje;
- Turizmo generuojamos pajamos vertinamos kaip neadekvačios įdėtoms pastangoms, turizmo plėtos reikšmės suvokimas formuojasi tik pastaraisiais metais;
- Turizmo paslaugų teikimas ir jų plėtojimas stokoja profesionalumo ir novatoriškumo;
- Kaimo turizmo potencialas turi specifinius, su dvarų kultūra, o ne su etnografinė lietuviška buitimi susijusius bruožus.

Turistiniai ištekliai suformuoja tam tikros teritorijos patrauklumą ir konkurencinį pranašumą, pritraukiant turistų srautus ir siekiant išgauti kiek įmanoma didesnę ekonominę naudą.

Nors Suvalkija yra lygumų kraštas, tačiau Vilkaviškio rajonui būdinga reljefo įvairovė: šiaurinėje dalyje lygumos, pietvakarinėje dalyje aukštumos. Aukščių skirtumas siekia 250 m. Vilkaviškio rajone yra gamtinių išteklių aspektu turizmo plėtrai palankios atskiros zonos bei jose susiformavę landšaftiniai kompleksai – miškai, parkai, upės, ežerai, vaizdingos vietovės. Susiformavus palankiems kraštovaizdžio komponentams (vandens, miško, reljefo), sudaromos sąlygos rasti ne tik rekreacinio potencialu vietinių gyventojų laisvalaikiui, bet ir gali būti traukos objektais atvykstantiems turistams. Gamtiniai ištekliai ir jų būklė yra esminė prielaida plėtojant ekoturizmą.¹³⁵ Vilkaviškio rajonas turi ir kitų ekotinklo elementų. Ypatingai saugomos teritorijos tinkančios rekreacijai ir gamtiniai kraštovaizdžio objektai sudaro vadinamą ekotinklą. Vištyčio regioninis parkas, Virbalgirio botaninis zoologinis draustinis, Širvintos hidrografinis, Kylininkų kraštovaizdžio draustiniai.

Ypatingas dėmesys vertinant gamtinius išteklius tenka vandens telkiniams. Lietuvoje atliktų daugkartinių tyrimų duomenimis (prof. E. Riepas), vandens telkiniai yra pagrindinis traukos elementas rekreacinei veiklai.¹³⁶

Rajone, kaip jau minėta, yra daug įvairaus dydžio ežerų ir tvenkinių - 62¹³⁷ (Paežerių, Dotamų, Vygrelių, Alvito, Podvarko bei vienas giliausių ir didžiausių Lietuvoje –

¹³⁴ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m. Marijampolė, 2003, p. 5.

¹³⁵ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m. Marijampolė, 2003, p. 7.

¹³⁶ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m. Marijampolė, 2003, p. 7.

¹³⁷ Vilkaviškio savivaldybė. In: *Šešupės Euroregiono turizmo informacijos centras* [žiūrėta 2013 kovo 25 d.]. prieiga per internetą: <http://tic.sesupe.lt/?id=77®ion=7>

Vištyčio ežeras)¹³⁸. Per rajono teritoriją teka Šešupė ir du jos intakai Rausvė bei Širvinta, Lieponos bei kiti upeliai¹³⁹ (šiomis upėmis yra parengti turistiniai maršrutai baidarėmis). Vištyčio ežeras ir Vistytio regioninis parkas yra geriausiai pritaikyta rekreacinė teritorija Vilkaviškio rajone.¹⁴⁰

Vilkaviškio rajone yra palankios galimybės savaitgalio rekreaciniam poilsiui. Čia yra daug poilsiaviečių, kurios daugiausia naudojamos vietos gyventojų rekreaciniams poreikiams tenkinti.

Vilkaviškio rajonas turi respublikinės, vietinės reikšmės istorijos, dailės ir architektūros paminklų, daug rezistencinių kovų atminimo įamžinimo vietų ir t.t. Vilkiaviškio rajone yra gimę daug žinomų, žymių, iškilių Lietuvos istorijos veikėjų – Vincas Kudirka, Jonas Basanavičius, Salomėja Nėris, P. Rimša, P. Tysliava, K. Bradūnas ir t.t. Be to - daug piliakalnių, buv. dvarų sodybų bei kitų objektų.¹⁴¹ Vilkiaviškio rajono kultūrinių objektų gausa ir įvairumas turi didelį patrauklumą turistiniame sektoriuje.

Muziejai:

- Vilkiaviškio krašto muziejus
- Dr. J. Basanavičiaus sodyba – muziejus
- V. Kudirkos klėtelė – muziejus¹⁴²
- P. Rimšos gimtinė
- S. Nėries gimtinė ir t.t.

Dabartinė pramogų paslaugų teikimo apimtis Vilkiaviškio rajone yra gana skurdi. Organizuotas pramogų paslaugas teikia labai nedaug apskrities įmonių. Kiek daugiau Marijampolės apskrityje yra objektų, siestinių su neorganizuoto pramogavimo formomis savaitgalio ir švenčių metu. Pastarieji susiformavę gamtinių išteklių ir rekreacinių paslaugų teikimo pagrindu.¹⁴³

Vilkiaviškio rajono poilsiavietės:

- Vištyčio poilsiavietės – poilsinio turizmo centras.

¹³⁸Turizmui tinkamų vandens išteklių charakteristika: Vištyčio ežeras 1787 ha, didžiausias gylis 48 metrai. Paežerių ežeras 411 ha, gylis-14 m. Ežere leidžiama plaukioti motorinėmis valtimis. Podvarko ežeras 15 ha, gylis-6 m. Vygrio ežeras-17 ha, gylis-14 m. Balsupių ežeras- 36 ha, gylis-6 m.

¹³⁹Žvejoti galima Šešupės upėje bei ežeruose ir tvenkiniuose. Dažniausiai tvenkiniuose pagaunamos žuvys: karšiai, karpiai, karosai, lydekos, kuojos, lynai, raudės. Upėse – lašišos, menkės, storkiai, lydekos, karšiai, šamai, sapalai, unguriai, žiobriai

¹⁴⁰ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m. Marijampolė, 2003, p. 9

¹⁴¹ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m., op. cit., p. 10.

¹⁴² Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m., op. cit., p. 15.

¹⁴³ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m., op. cit., p. 20.

- Vilkaviškio poilsiavietė¹⁴⁴
- Podvarko poilsiavietė
- Kempingas „Kapčius“

Pramogų paslaugos Vilkaviškio rajone yra tradicinės – šokiai, sportinė veikla, kinofilmai. Šios pramogos labiau sietinos su vietinių gyventojų rekreacinių poreikių tenkinimu, nei atrakcijomis turistams. Pramogų spektrą papildo įvairūs tradiciniai renginiai.¹⁴⁵

Vilkaviškio rajone galime išskirti šias potencialias, gerai neišnaudojamas turizmo plėtros kryptys:

1. kultūrinio – istorinio turizmo
2. rekreacinio turizmo
3. kaimo turizmo
4. turizmo plėtra vidaus vandenyse
5. ekologinio turizmo

Kaimo turizmo plėtra Vilkaviškio rajone turi potencialias galimybes plėtoti ne vien tradicine kryptimi. XX a. pr. rajone buvo priskaičiuojama kelios dešimtys dvarų, dabar jų daug sunykę ir tik labai maža dalis panaudojama. Šis rajonas iš kitų išsiskiria dvarų gausa, kurių nemaža dalis yra gražiose gamtinėse vietovėse ir gali būti naudojami vieno iš kaimo ir kultūrinio turizmo porūšių – kaimo dvarų turizmo plėtotei. Toks dvarų panaudojimas, įrengiant juose viešbučius ar net pramogų ir rekreacinius centrus, leistų rasti rajone, kitų atžvilgiu, išskirtinę teikiamų paslaugų nišą.¹⁴⁶

Vilkaviškio rajono turizmo plėtrai būdingos tos pačios problemos, kurios sutinkamos beveik visoje Lietuvos teritorijoje, nepriklausomai nuo turizmo rūšies: objektų neparengtumas lankymui, informacijos stoka, silpna marketingo veikla, nepakankama turizmo paslaugų infrastruktūros plėtra.¹⁴⁷ Nors šios problemos buvo įvardintos jau prieš dešimtmetį, tačiau didelių pokyčių Vilkaviškio rajono turizmo srityje iki šių dienų neįvykdyta. Įrengta daugiau tikslingų nuorodų link lankytinų objektų, VTVIC (Vilkaviškio turizmo ir verslo informacijos centras) kuria bei plėtoja turistinius maršrutus, pristatydami Vilkaviškio rajoną, dalyvauja įvairiuose turizmą skatinančiuose renginiuose tiek Lietuvoje, tiek kaimyninėse šalyse. Tačiau pagrindine problema išlieka tai, kad tik nedidelė dalis patrauklių (skirtingų rūšių) objektų yra pritaikyti turizmo reikmėms. Sudėtingas privažiavimas su didelių gabaritų

¹⁴⁴ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m., Marijampolė, 2003, p. 22.

¹⁴⁵ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m., op. cit., p. 24

¹⁴⁶ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m., op. cit., p. 27

¹⁴⁷ Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m., op. cit., p. 6.

turistiniais autobusais, neįrengtos stovėjimo aikštelės, tualetai, dažnai bloga pačių objektų būklė neskatina noro jį lankyti ir t.t.

4.2. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų pritaikymo turizmui galimybės

Vilkaviškio rajone būta nemažai dvarų sodybų, priklausiusių tiek garsioms, tiek mažiau žinomoms giminėms. Kai kurie dvarai, specialistų laikomi vertingais, įtraukti į vertybių registrą, todėl jie turi didesnę potencialą būti lankomi turistų. O kiti, kurie neturi tokių ryškių vertingųjų savybių, turistinėje sferoje neišnaudojami ir toliau sparčiai nyksta.

Reikalinga reklama. Nuolat informuoti visuomenę apie Vilkaviškio rajone esančius dvarus ir juose organizuojamus renginius. Tuo turėtų užsiimti Vilkaviškio turizmo ir verslo informacijos centras, Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centras.

Paežerių dvaro sodyba yra vertingiausia Vilkaviškio rajone. Čia įsikūręs Vilkaviškio krašto muziejus, Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centras. Sodyboje išlikę šeši dvaro laikus menantys pastatai, kurie gali būti pritaikyti turizmo reikmėms.

Paežerių dvaro sodyba – unikaliausias Sūduvos krašto dvarų kultūros paveldo objektas. Dvaro ansamblis 1992 m. įtrauktas į saugojamų objektų sąrašą kaip nacionalinė šalies kultūros vertybė ir yra vertinamas kaip vienas raiškiausių perėjimo iš baroko į klasicizmą laikotarpio dvarų sodybinių ansamblių Lietuvoje. Greta dvarvietės eina tarptautinės magistralės kelias (E28 Vilnius – Kaunas – Marijampolė - Karaliaučius), palankios gamtinės sąlygos (ežeras, upė, miškas). Tad šis ansamblis turi visas svarias galimybes būti Vilkaviškio rajono turizmo maršrutų ašimi. Taip pat rajone gausu kitų lankytinų objektų. Pvz., Paežerių dvaro sodyba siūlyčiau pritaikyti aktyviam poilsiui.

Tam, kad į Paežerių dvaro sodybą būtų galima pritraukti kuo daugiau lankytojų, reikėtų plėsti ir kurti naujas turizmo paslaugas – apgyvendinimo, maitinimo, pramogų ir laisvalaikio. Turistiniu požiūriu dvaro sodyboje turėtų būti teikiamos paslaugos, kurios pritrauktų ne vien tik keliaujančius pro šalį vienadienius keliautojus, tačiau, kad turistai apsistotų ilgesniam laikotarpiui, o tam reikia sudominti ir suintriguoti lankytojus.

Šiuo metu yra įgyvendinamas vienas iš projektų „Paežerių dvaro rūmų restauravimas ir pritaikymas viešojo kultūrinio turizmo reikmėms“. Šiam projektui įgyvendinti 2010-02-23 yra pasirašyta sutartis ir iš Europos sąjungos fondų skirta 2 862 954,07 litų. Įgyvendinant projektą, restauruotos ir konservuotos reprezentatyviausios rūmų dalys: pagrindiniai laiptai iš pirmojo į antrąjį aukštą, II-ojo aukšto vestibulio dekoru elementai, interjeras, rotundinė salė bei joje esantis unikalus parketas, restauruotos terasos ir balkonas, vaikų ir ponų miegamieji, pakeistos rūmų vidaus ir lauko durys, langai, rekonstruoti

elektros inžineriniai tinklai, stogas, įrenginėjami kambariai mezoniniame aukšte. Pertinkuoti ir nudažyti vakarinis, šiaurinis ir rytinis rūmų fasadai.

Dvaro rūmų pirmajame aukšte po restauravimo galėtų būti įrengtos ekspozicinės salės, pristatančios dvarų kultūrą, Paežerių dvaro istoriją, šeimų, susijusių su dvaro kūrimu ir išsaugojimu, istorijom. Poroje didesnių salių būtų galima įrengti konferencijų sales, kuriomis galėtų naudotis įvairios organizacijos – susirinkimams, produkcijos pristatymams ir panašiai. Pirmajame aukšte greta pagrindinio įėjimo esančioje patalpoje galėtų būti kabinetas specialistui, kuris suteiktų tikslingą ir vertingą informaciją apie turizmą Vilkaviškio rajone – lankytinas vietas, paveldo objektus, apgyvendinimą, platinti įvairius lankstinukus, leidinius ir t.t. Kultūros centras galėtų rengti įvairius leidinius, pristatančius turizmą rajone, organizuoti grupines turistines ekskursijas. Tai yra tiesioginė Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro užduotis, suformuluota įstatuose, kurios jis, per devynerius savo egzistavimo metus, nevykdo. Taip pat šiam centrui reikalingas gidas. Šį teiginį noriu pagrįsti tuo, kad atvykusiems turistams ekskursiją dvaro rūmuose veda kultūros centro direktorė arba kiti darbuotojai, kurie nėra pakankamai susipažinę su dvaro istorija, negali apibūdinti architektūrinių laikotarpių skirtumų ir pan. Tad šiai įstaigai būtų vertinga turėti gidą, kuris galėtų išsamiai ir įdomiai pristatyti visą turistams rūpimą informaciją apie šią dvaro sodybą.

Antrajame aukšte esančioje salėje, buvusiamie valgomajame, galima rengti didesnes konferencijas, kilnojamąsias profesionalaus ir liaudies meno parodas, klasikinės muzikos ir poezijos vakarus, kamerinės muzikos koncertus. Panašaus pobūdžio renginius rengia Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centras Aido ir Eglės Strimaičių iniciatyva. Vienas didžiausių renginių, kuris rengiamas vasaros pradžioje yra „Paežerių dvaro festivalis“. Jame dalyvauja daug profesionalių klasikinės muzikos meistrų (festivalis paprastai vyksta keturiais etapais, atidarymas ir uždarymas vyksta prie Paežerių dvaro rūmų, o kiti renginiai – Vilkaviškio katedroje ir pan.). Tai tik vienas per metus tokio pobūdžio renginys (organizuojamas liepos mėnesį) Paežerių dvaro sodyboje. Reikėtų rengti daugiau tokio pobūdžio renginių, kurie sukviečia daug profesionalaus meno gerbėjų ne vien iš Vilkaviškio rajono. Antrojo aukšto rotundinėje salėje savivaldybė išdavė leidimą registruoti santuokas (tai planuojama daryti pabaigus restauruoti rūmus), - norinčių čia susituokti tikrai netrūksta.

Dalis mezoniniame aukšte esančių patalpų, pagal vykdomą projektą, pritaikoma svarbesnių asmenų, konferencijų pranešėjų, artistų apgyvendinimui. Bus

I. Kalėdaičių kepimo

forma

įrengti kambariai su patogumais ir atskiru įėjimu iš vakarų pusės.

Dvaro rūmų rūsyje būtų galima įrengti kulinarinio paveldo virtuvę. Ten būtų galima pristatyti tradicinius lietuviškus patiekalus arba prieš šv. Kūčias, šv. Kalėdas būtų galima demonstruoti, kaip yra kepami kalėdaičiai („plotkelės“), kuriuose įspausti vaizdai ar scenomis iš Šv. Rašto, būtų galima ir patiems pamėginti išsikepti ar įsigyti. Tuo pačiu galima pasakoti apie senąsias šv. Kūčių tradicijas gyvavusias etninėje kultūroje. Panašaus pobūdžio edukacinį užsiėmimą galima vykdyti prieš šv. Velykas. Dvaro sodybos lankytojus būtų galima supažindinti su kiaušinių marginimo ypatumais, stilistika, būdinga kiekvienam regionui, (galbūt, naujai sugalvotais būdais), daugiausia dėmesio skiriant marginimui vašku, raizymui bei su tuo susijusiais ritualais, tradicijomis. Pratešiant šias idėjas, būtų galima pristatyti ir daugiau papročių ir apeigų, susijusių su šv. Velykomis ir šv. Kalėdomis. Jau antri metai Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centras organizuoja Joninių (Rasų) šventę, kurioje persipina senosios tradicijos su šiuolaikine kultūra.

Greta dvaro esančioje oficinoje yra įsikūręs Vilkaviškio krašto muziejus. Oficina 2009 m. yra restauruota už privačias, muziejaus rėmėjos Magdalenos Stankūnaitės–Stankūnienės lėšas. Restauravimo metu įrengtas apžvalginis Belvederio bokštas, iš kurio galima apžvelgti visą dvaro teritoriją. Šiuo metu tai yra itin turistų mėgstamas dvaro ansamblio objektas. Bokšte būtų galima įrengti ekspozicijas, kaip pvz., gyvūnų iškamšų ekspozicija (vėsios bokšto patalpos yra tinkamos sąlygos tokiai ekspozicijai), šilkografijos darbų ar pan.

Vilkaviškio krašto muziejuje saugoma virš 200 000 eksponatų, tad rengiamos parodos įvairiomis tematikomis: gamtos, proistorės, krašto ir išeivijos istorijos, žymesnių visuomenės veikėjų, tremties, tautinių mažumų ekspozicijos. Čia saugomas V. Kudirkos smuikas. Jau tapusi tradicine birželio mėnesio pirmąjį šeštadienį dvaro kiemelyje rengiama Sūduvių amatų šventė, į kurią sukviečiami visi senųjų amatų žinovai, muziejus pristato edukacines pamokėles (kaip gyveno mūsų senoliai, lino kelias, nuo grūdo, žolininkystės paslaptys ir kt.).

Kadangi didžioji dalis turistų visuomet yra šeimos, vaikų ekskursijos, tai tam, kad pritraukti kuo daugiau tokių turistų,¹⁴⁸ reikia sukurti tinkamas sąlygas, kad jie ilgiau

II. Geometrinis gėlynas

užsiliktų vienoje vietoje ir galbūt pasinaudotų ir kitomis teikiamomis paslaugomis. Greta ofšinos ir bokšto yra nenaudojama nedidelė parko dalis, kurioje galima įrengti vaikų lauko

¹⁴⁸ Taip pat savaitgaliais, vasaros sezono metu į Paežerių parką pasivaikščioti iš Vilkaviškio ir kitų miestelių atvyksta šeimos.

žaidimų aikštelę ar suformuoti geometrinį gėlyną, kuris puikiai būtų matomas iš bokšto ir skatintų susidomėjimą į jį pažvelgti iš 17 metrų aukščio. Žaidimų aikštelę reikėtų formuoti iš natūralių, gamtai artimų medžiagų – medienos. Žaidimų aikštelę galima daryti tradicinę arba susieti su dvaro istorija, architektūra, suteikti jai išskirtinumo.

Paežerių dvaro ledainė restauruota pagal projektą „Vilkaviškio rajono Paežerių dvaro ledainės (sandėlio) pastato rekonstrukcija ir pritaikymas turizmui“, kuriam 2010 m. buvo skirtas 959 706, 00 Lt. finansavimas. Restauravimo darbai baigti 2012 metų rugpjūčio mėnesį. Projekto metu buvo įgyvendintos šios pastato renovacijos priemonės: restauruoti pamatai, apšiltintos ir renovuotos grindys, restauruotos sienos, įrengta autentiška perdanga, atstatytas ir rekonstruotas autentiškas stogas, įrengti šildymo ir kiti inžineriniai tinklai, pakeista elektros instaliacijos ir apšvietimo sistema. Pagrindinis pastato rekonstrukcijos tikslas buvo išsaugoti vieno iš unikaliausių Sūduvos krašto dvarų komplekso pastatą (buvusią ledainę) ir pritaikyti jį visuomenės reikmėms, muziejinei paskirčiai, švietimui ir edukacinėms programoms. Ledainėje galima vykdyti tokias edukacines programas, kaip supažindinimas su Vilkaviškio raj. žydų bendruomenės istorija, čia gimusiais žinomais žydais - Olandų baleto pradininke Sonia Gaskel, dailininkais Aharonu Aprilium, Isaaku Levitanu; Lietuvos kariuomenės istorija, savanoriais; Lietuvos numizmatika (lobių, monetų istorijos, jų kūrėjais); Vilkaviškio kraštas senuosiuose atvirukuose ir dar daug kitų. Restauruotoje ledainėje išsaugota dalis autentiško rūšio, kuris uždengtas organiniu stiklu, tačiau dėl 1,30 cm aukščio nėra funkcionalus, tad rūsyje būtų galima įrengti senosios buities ekspozicijas ar imituojant lobius.

Buv. dvaro kiaulidės lig šiol dar nerestauruotos, tačiau sutvarkius ir pritaikius dabartinėms reikmėms šį pastatą, jame būtų galima įkurti gyvasias edukacines klases, pvz., edukacinei pamokai „Duonos kelias“, - tokią idėją įtakoja vis populiarėjanti ekologiškos duonos vartoseną. Šios programos metu būtų pristatomi „padargai“, įrankiai, susiję su žemės išdirbimu, sėjimu, grūdų kūlimu, malimu, kad tais įrankiais patys lankytojai galėtų pamėginti dirbti. Taip pat pačios duonos minkymas, formavimas, kepimas bei ragavimas. Kituose rajonuose panašios edukacinės programos plėtojamos, o Vilkaviškio rajone tai būtų naujovė. Taip pat būtų galima pristatyti sviesto mušimą, sūrinių gaminimą (galima būtų prekiauti vietine produkcija, nes rajone yra patentuotų ekologiškų ūkių). Pristatant senuosius buitines darbus, reikėtų neužmiršti ir linų. Vilkaviškio krašto muziejuje yra sukurta edukacinė programa „Lino kelias“, kurios metu pristatomi visi naudojami darbo įrankiai, su šiuo darbu susiję liaudies žaidimai. Kadangi priešais parką dalis esančių sklypų yra apleisti, nenaudojami, tai juose būtų galima auginti linus, vykdyti agro-turizmą, sėjant linus, juos ravint, nuimant, išdirbant, vėliau audžiant.

Kitoje apvažiuojamosios vejos pusėje, priešais oficiną, išlikusius rūsius taip pat būtų galima pritaikyti turizmo poreikių tenkinimui.

Parkas pasižymi dideliu obelų sodu. Išnaudojant čia ekologiškai užaugintus obuolius, galima

spausti obuolių sultis, gaminti sidrą bei obuolių sūrį. *III. Buv. oficinios rūšiai; obuolių sūris.*

Rūsyje būtų galima įrengti nedidelį degustavimo kampelį su galimybe įsigyti produkcijos.

Pastaruosius šešerius metus parką prižiūri Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro parko prižiūrėtojas Arvydas Matusėvičius. Jo dėka parkas išvalytas nuo savaiminių užžėlusių krūmų, menkaverčių medžių. Prižiūrima veja, nedidelė pakrantės dalis išvalyta nuo meldų.

Tačiau parko būklė toli gražu nėra ideali. Parkui tvarkyti reikia daugiau

žmonių, nes vienam asmeniui 12 ha yra per didelė apimtis. Reiktų bent dar dviejų darbininkų bei dendrologijos specialisto, nes parką reikia labiau išplėtoti, pajvairinti augaliją. Būtina stabilizuoti ežero pakrančių abraziją (ardymą). Nors tvenkinių pakrantės išvalytos nuo švendrų ir krūmų, įrengti tilteliai (nors tilteliai praėjusiais metais buvo naujai uždengti mediena, tačiau toks konstruktyvus tiltelių atnaujinimas nepuošia parko aplinkos) reiktų išvalyti ir pačius tvenkinius, kadangi dėl daugybės lapų jie palaipsniui ims pelkėti.

Parke augusių vertingų medžių skroblų, bukų yra gerokai sumažėję, pamažu nyksta kaštonai, todėl reiktų juos naujai atsodinti. Reiktų atkurti buvusius pasivaikščiojimų takus, nes jų išlikę labai nedaug. Be to likviduoti 2011 – 2012 metų pavasariais praūžusių vėtrų padarinius. Po jų dar liko stovėti keli išlaužytų senųjų parko medžių kamieniai.

Išvalius tvenkinius, prie aukšutinio tvenkinio, buvusios daržovių oranžerijos vietoje būtų galima pastatyti lengvos konstrukcijos „Arbatinę – oranžeriją“. Dalyje pastato būtų auginami egzotiniai augalai, galėtų būti mini zoologijos sodas su driežais, drugeliais, papūgėlėmis, galbūt įkuriant žuvelių akvariumą ir pan. Kitoje dalyje, atskirtoje stiklo pertvara, būtų ekologiškų žolynų arbatinė (netoli esančiame

Karpiejų kaime, Vilkaviškio raj., yra Jūratės Rutkauskienės

sertifikuotas ekologiškas vaistažolių ūkis). Arbatinėje būtų galima ragauti įvairių vaistažolių arbatą, grožėtis supama gamta, įsigyti ekologiškų prieskonių, sužinoti jų rinkimo, gydomasias

IV. Obuolių sidras

V. Oranžerijos tipo pavyzdys

paslaptis, susijusias tradicijas, legendas. Kadangi parke auga ąžuolai, galima gaminti ir gilių kavą.

Rūmų aplinka yra mėgstama čia fotografuoti atvažiuojančių jaunavedžių. Žemutinio tvenkinio salelėje, nutiesus tiltelį, būtų galima pastatyti „Meilės medį“. Jau tradicija tapo ant tiltų kabinti meilės simbolius – spyneles, tad tam galima būtų skirti šį medį. Tokia idėja buvo įgyvendinta Rusijoje, Sankt Peterburge.

Rytinėje parko pusėje, buvusio obelių sodo dalyje (dabar ten atvira pieva), būtų galima sukurti labirintus. Panašūs labirintai, pavadinti „Energetiniais labirintais“, jau kuriami Likšų km., Jurgos ir Antano Jakimavičių – Plungės rajone. Labirintus būtų galima formuoti taip, kad išėjimą reiktų rasti išsprendžiant tam tikrą užduotį, susijusią su dvaro istorija, savininkais ir pan. Tai būtų tarsi istorinė – edukacinė pamoka.

Šalia ąžuolo yra lauko tinklinio aikštelė, kurioje žaidžia vietinės bendruomenės jaunimas. Įrengus stebėjimo vietas, suolelius, būtų galima rengti rungtynes tarp kaimo bendruomenių ar nuomoti inventorių žmonėms, atvykusiems aktyviai pailsėti Paežeriuose.

Ežere priešais šiaurinį dvaro rūmų fasadą galima įrengti šviesų ir muzikos fontaną, kuris vakarais džiugintų sodybos lankytojus.

Vakarinėje dvaro ansamblio dalyje galima vykdyti aktyvesnę turistinę veiklą. Čia, išlikusiame Spirito varyklos pastate, kuris yra 10 – 15 metrų nuo ežero, galima teikti apgyvendinimo paslaugas, įrengus ekonominės klasės viešbutį. Spirito varyklos pastato pirmajame aukšte galėtų veikti kavinė – restoranas su keliomis skirtingo dydžio salėmis, kuriose būtų galima švęsti įvairias šeimos šventes, rengti banketus, verslo susitikimus ir pan. Šalia spirito varyklos esančiame pastate galima įrengti „mini spa“ su masažo kabinetais, atpalaiduojančiomis žolelių voniomis, pirtimis.

Sutvarkius šalia dvaro teritorijos esančio ežero pakrantę, galima būtų įrengti prieplauką. Kadangi dvaras su parko teritorija yra įtrauktas į paveldo objektų sąrašą, geriausia įrengti aplinkos nežalojančią prieplauką. Netoli prieplaukos galima įrengti valčių, vandens motociklų, vandens slidžių nuomą. Žiemos metu ežeras užšąla, tad galima rengti poledinės žūklės turnyrus, įrengti čiuožinėjimo

VI. Prieplauka

pačiūžomis aikštelę. Jau tradicija yra tapęs sausio mėnesį rengiamas žiemos ralis ant ledo Vilkaviškio miesto plažėje, pritraukiantis ne tik Vilkaviškio rajono dalyvius ir žiūrovus. Mėgstantiems žiemos sportą galima pasiūlyti kelionę į Vištytį, kur regioninio parko teritorijoje yra įrengta greitojo nusileidimo trasa slidėmis ir snieglentėmis.

Netoli nuo Paežerių, važiuojant link Alvito, yra senas aerodromas, kuriame galima įrengti nedidelių sklandytuvų, Antonov An-2 (vadinamasis „kukurūznikas“), oro balionų pakilimo aikštelę. Aktyvesnio sporto mėgėjus galbūt sudomintų šuoliai su parašiotu.

Keletą panašių turistinių maršrutų yra pasiūlęs VTVIC, bet jie skelbiami tik oficialiame puslapyje, tačiau nėra vykdomi. Tad šiek tiek pakoregavusi jų mintis siūlau naujus turistinius maršrutus.

Turistams, apsistojuusiems ilgesniam laikui, galima pasiūlyti ekskursijas po rajoną:

- Vilkaviškio krašto padavimai ir legendos, apilankant legendomis apipintas vietas. Legendos pasakojamos ne vien apie piliakalnių ar kitas senąsias istorines vietas, tačiau nemažai legendų yra susijusių ir su Vilkaviškio rajono dvarais. Pvz., Kataučiznos buv. dvaro sodyboje legenda – pasakojimas susijęs su ten stovinčiu paminklu – obelisku, kurį, kaip pasakojama, pastatė dvarininkas, nekaltai jo paties nuplaktai tarnatei, stengdamasis išpirkti savo kaltę. Taip pat pasakojama, kad Paražnių buv. dvaro sodyboje vaidenasi buvusiųjų dvarininkų šmėklos. Praeitų metų rudenį į Vilkaviškio krašto muziejų lankytojas atnešė fotonuotrauką, kurioje, kaip jis mano, yra užfiksuoti Paežerių dvaro vaiduokliai. Juolab, kad yra pasakojama, jog šiame dvare buvo pasikorusi jauna mergaitė, kuri kartais pasirodydavo Paežerių parke. Tad susiejant šias legendas ir sutapimus galima vykdyti tamsųjį turizmą.
- Kalbos ir literatūros keliu. Vilkaviškio raj. yra gimę daug žinomų Lietuvos rašytojų : Salomėja Nėris, J. Tysliava, V. Pietaris, J. Basanavičius, P. Arminas–Trupinėlis, P. Mašiotas, A. Kriščiukaitis–Aišbė, A. Vaičiulaitis, K. Bradūnas ir kt. Ekskursijos metu galima aplankyti šių autorių gimtines, susipažinti su jų kūryba ir gyvenimu.
- Vilkaviškio krašto menininkai ir tautodailininkai. Susipažinti su krašto kryždirbystės puoselėtojais, kurių gausu Vilkaviškio rajone. Vilkaviškyje gyvenantis jaunas, gabus keramikas A. Janulaitis žavi savo darbų individualumu, išskirtinumu. Jo darbai prekyboje tiesiog išgraibstomi. Jaunasis kūrėjas yra labai bendraujantis, mėgsta pristatyti ir rodyti tai ką galima sukurti iš molio, tad būtų galima rengti vakarones, edukacinius užsiėmimus ar popietes pašnekesiams apie meną, kūrybą ar tiesiog pristatant keramikos amatą. Visa tai galėtų vykti paties dailininko kūrybinėje aplinkoje – jo sodyboje.
- Vilkaviškio raj., Klausučių kaime auginami elniai ir danieliai, juos galima būtų medžioti. Šiaudiniškių buv. dvaro sodyboje veisiami šernai. (medžioklės mėgėjams)

Arba vaikams pasigrožėti gyvūnais juos pamaitinti, išgirsti apie jų gyvenimo įpročius ir t.t.

- Kelionė po Vilkaviškio rajono apylinkes, aplankant Piliakalnių piliakalnį, regyklą Svirkalnį, pakeliui sustojant ties Budavonės miške esančiu paminklu, skirtu bolševikų nukankintiems kunigams, Vištyčio regioninį parką, kuriame yra legendomis apipintas šventasis šaltinėlis, Vištyčio akmenį – 6-ą pagal dydį Lietuvoje.
- Kybartų senieji požemiai. Apsilankyti Lietuvos – Rusijos pasienyje esančiuose, neseniai atrastuose, požemiuose, kur eksponuojamos senosios Kybartų nuotraukos, susipažinti su Kybartų miesto istorija pakeliui aplankant netoliese esančias buv. dvarų sodybas.
- Gražiškių miestelio Užgavėnės. Vienintelis, išsaugojęs „šyvio“ šokdinimo tradiciją, renginys, su kuriuo galima susipažinti gyvai.

Vilkaviškio rajone yra ir daugiau buv. dvarų sodybų, kurios turi potencialą būti pritaikytos kokiai nors kultūrinei veiklai (Rasių, Šūklių, Gižų, Bartninkų, Alvito Simanėliškių, Kataučiznos, Putinų.). Paežerių dvaro sodybos galimybes pritaikyti turizmui nagrinėjau labiau kaip aktyviam poilsiui skirtas erdves.

Pasyviam poilsiui labiau tiktų tos buv. dvarų sodybos, kurios nutolusios nuo miestų, miestelių ir yra apsuptos gamtos. Viena tokių galėtų būti **buv. Rasių dvaro sodyba** (šiuo metu ji neturi šeimininko). Šio dvaro teritorija yra ganėtinai didelė, išlikę dalis pastatų, medžių masyvas. Buv. Rasių dvaro sodyboje būtų galima plėtoti agroturizmą. Sodybą panaudoti kaimo turizmui, tačiau ne tam, kuris šiuo metu verčiasi tik banketų rengimu. Reikėtų stengtis miesto lankytoją priartinti prie kaimo, kaimiškų darbų, papročių suvokimo, leisti atsikvėpti ir atsiriboti nuo greito miesto tempo, o ne miestą (visi įmanomi patogumai ir pan.) perkelti į kaimą.

Viena labai mėgstama žygeivių, tačiau daugeliui nežinoma **Liubiškių buv. dvaro sodyba**, kurioje yra įsikūrusi Pajevonio girininkija bei gyvena buv. girininkas. Sodyba nors ir nedidelė (pastatai nėra architektūrine prasme vertingi), bet be galo jauki dėl supamos aplinkos – miško, ten gyvenančių žmonių svetingumo (bendrauja su kiekvienu užklydusiu, įrengti suoleliai iškyloms ir t.t.), netoliese yra pora piliakalnių, kuriuos būtų galima taip pat aplankyti praturtinat apsilankymą.

Dar vienas turizmo pritaikymui tinkamas objektas yra **Šūklių dvaro sodyba**. Čia išlikę klasicistiniai dvaro rūmai, keletas ūkinių pastatų, kuriems reikalingas restauravimas. Sodybą nuo Šūklių kaimo skiria visu parko pakraščiu tekanti upė. Tačiau bene didžiausią įspūdį šioje sodyboje palieka pats parkas, kuriame auga kelios, dvaro įkūrimo laikus

menančios, įspūdingo dydžio baltosios tuopos, gerai išlikę dvi liepų alėjos. Sutvarkius pastatus, parke atnaujinus pasivaikščiojimo takus, įrengus suolelius ir pan. šią dvaro sodybą būtų galima pritaikyti pasyviai poilsiui, kur žmonės galėtų atvykti atsikvėpti nuo miesto šurmulio.

Buv. Alvito dvaro sodybos spirito varykla, pagrindinio kelio atskirta nuo likusios dvaro sodybos dalies, stovi prie pat Alvito ežero. Šiame dideliame pastate prieš dvidešimtmetį veikė restoranas ir motelis (kadangi pro čia veda kelias į Kaliningrado sritį). Manau būtų tikslinga atnaujinti šias buvusias pastato funkcijas.

Nors **buv. Šiaudiniškių dvaro sodyba** priklauso privačiam asmeniui, šeimininkas mielai priima lankytojus ir su dideliu džiaugsmu pasakoja apie jo atkuriamus dvaro rūmus, jo galvoje knibždančias idėjas ir mintis. Dvaro savininkas verčiasi sodininkyste ir bitininkyste. Pats augina didžiulius obelų sodus, juos prižiūri ir parduoda derlių. Didelė jo aistra yra bites, kurias taip pat prižiūri su meile. Negana to, jis dar augina ir keletą šeimynų šernų, kurie labiausiai masina vaikus. Dėl tokios įvairios šeimininko veiklos, manau, šiame dvare jis galėtų priiminėti ir didesnes turistų grupes, sukurti keletą edukacinių – pažintinių programų apie sodininkystę, bitininkystę. Galbūt net pardavinėti savo produkciją turistams.

Buv. Kataučiznos dvaro sodyba vertinga ne vien ten išlikusiais statiniais, bet ir iki šių dienų išlikusiu parku, kuriame auga vertingų, retų medžių. Dvarininko gyvenamojo namo šeimininkas galėtų sutvarkyti vertingą medinį statinį ir dalį patalpų nuomoti kaip gyvenamąsias patalpas, nes kaip jis pats sakė, per brangu visą namą išlaikyti, šildyti. Kaimo bendruomenė, kreipusis į vietos veiklos grupę, galėtų rašyti projektą buv. dvaro parko sutvarkymo lėšoms gauti. Pati sodyba yra įsikūrusi palankioje vietoje – dvaro teritorija ribojasi su sraunia upe, kurioje būtų galima plaukioti baidarėmis. Taip pat galima sugalvoti ir kitų aktyvaus poilsio leidimo būdų. Pvz., būtų galima organizuoti menininkų plenerus. Pradžioje, pvz., medžio drožėjų plenerą. Siekiant gražinti parką, įrengti kuo įdomesnius suolelius, kitus parko įrenginius ir pan. Organizuoti mokyklinio amžiaus vaikų keleto dienų vasaros plenerą literatūrine, istorine ir pan. tematika.

Kitose buv. dvarų sodybose kurti, apgalvoti galimas pritaikymo turizmui galimybes trukdo tai, kad jų pastatai dažniausiai yra gamybinių centrų apsuptyje ir priklauso ne vienam asmeniui. Tad negalima vieninga nuomonė, nes pastatai naudojami ūkinėms reikmėms (kaip sandėliai, garažai ir pan.). Tai būtų Gižų, Karklinių, Kaukakalnio, Piliakalnių, Rementiškių, Rumokų, Versnupių, Vilkupių ir dvarai. Arba buv. dvarų sodybos yra įsikūrusios prie švietimo įstaigų, kurių veikla sunkiai suderinama su aktyviu turizmu (Didvyžių, Bartininkų, Klampučių).

Vilkaviškio rajone dėl buv. dvarų sodybų gausos ir įvairovės būtų galima rengti pažintines ekskursijas. Pasirinkti tematiką, pvz., „Pažintis su Gavronskių šeimos dvarais“, kadangi nemaža dalis dvarų sodybų priklausė šiai šeimai; „Klasicizmas Vilkaviškio raj. dvaruose“ – taip būtų apimami įspūdingiausi dvarai – Paežerių, Didvyžių, Klampučių, Šūklių ir t.t. Arba galima sulygtinti didžiausias ir mažiausias išlikusias dvarų sodybas, susieti svarbius istorinius įvykius, pvz. buv. Puniškos dvaro sodybos ūkiniame pastate, prieš sušaudymą netoli sodybos, buvo kalinami žmonės. Greta Rumokų dvaro sodybos – partizanų žuvimo vieta, taip pat buvo įrengtas bunkeris ir dar daug kitokių istorinių įvykių, kuriuos mena Vilkaviškio kraštas.

Manau, rajone būtina daugiau kalbėti apie buv. dvarų sodybų išsaugojimą, skelbti informacijos apie jų kultūrinę vertę ir indėlį į Lietuvos istoriją, nes ne visi šeimininkai įsigiję buv. dvarų sodybų pastatus, suvokia, kad jiems priklauso kultūros paveldo vertybė, saugoma valstybės (pvz. Kataučiznos buv. dvaro sodyba). Dažnai dėl nežinojimo ar nenoro žinoti nesaugomi ir nevertinami paveldo objektai. Galiausiai jie atsiduria tokioje padėtyje, kad nebelieka ką išsaugoti kitoms kartoms, perduoti gyvąjį artefaktą. Tad ateinančioms kartoms pamatyti tą kultūros paveldo dalį, kurią mes dar metėme, tampa vis sunkiau.

IŠVADOS

- Vilkaviškio rajono dvarų sodybos deformuotos - jų erdvinės ir planinės struktūros pakitusios, rekonstruoti architektūriniai statiniai, pakitusi pirminė funkcija. Daugeliu atvejų atskiri sodybos elementai turi ne vieną savininką (šeimininką).
- Gana didelė dalis dvarų sodybų ansamblių, jų fragmentų nuo 1980 iki 1998 m. buvo nuolat įtraukiami į kultūros vertybių registrą kaip naujai išaiškinti kultūros paminklai, turintys laikinąją teisinę apsaugą. Tačiau per šį laikotarpį tik menka dvarų kompleksų dalimi buvo iš tikro pasirūpinta. Nevykdyta nuolatinė vertingųjų objektų stebėseną.
- Vilkaviškio rajone į kultūros vertybių registrą buvo įrašytos 23 dvarų sodybos. Šiandien iš kultūros vertybių sąrašo jau išbrauktos aštuonios dvarų sodybos (Mierčių, Šapalų, Vilkupių, Versnupių (Dailučių), Šiaudiniškių, Simanėliškių, Vembrių (Lakštučių), Piliakalnių). Valstybės saugoma yra tik Alvito buv. dvaro sodybos spirito varykla ir Paežerių buv. dvaro sodyba. 13 dvarų sodybų vis dar yra kultūros vertybių registre, tačiau dalies jų būklė avarinė. O Puniškos dvaro sodybos savininkai siekia pastatus išbraukti iš kultūros vertybių registro.
- Iš darbo autorės atliktų Vilkaviškio rajono buvusių dvarų sodybų natūros tyrimų galima teigti, kad iš 55 tuomet (1983-1987m.) R. Stulpino įvardintų išlikusiomis, šiaudien išlikę jau tik 38 buv. dvarų sodybos ar jų fragmentai. Keturiuose buv. dvaruose tik griuvėsiai ar pamatų liekanos. Keturiolikoje buv. dvarų sodybų išlikę tik po vieną dvaro laikus menantį pastatą. Devyniose – išlikę ne daugiau kaip du buv. dvarų sodybų statiniai. Trys, keturi pastatai yra išlikę šešiose buv. dvarų sodybose. Likusiose penkiose sodybose – penki ir daugiau dvaro laikų statinių. Tačiau tose sodybose, kur išlikusių pastatų skaičius didesnis, jų būklė dažniausiai yra blogesnė – mažiau autentiškų elementų ir panašiai. Buvusių dvarų sodybų pastatų būklė svyruoja nuo geros iki avarinės ar net griuvėsių liekanų.
- Palyginus darbo autorės tyrimų medžiagą su R. Stulpino atliktais kartografavimo duomenimis nustatyta, kad dvarų sunykimai Vilkaviškio rajone per dvidešimt šešerius metus padidėjo 24%. Dvigubai sumažėjo dvarų, kuriuose buvo išlikę trys, keturi bei daugiau nei penki dvaro laikus menantys statiniai. Todėl galima kalbėti apie dvarų kultūros nykimo tendenciją Vilkaviškio rajone.
- Tyrinėtų dvarų sodybų statinių ir jų liekanų kultūrinė ir architektūrinė reikšmė skirtinga. Vertingiausi XIX a. I p. romantizmo laikotarpio statiniai yra Rasių, Karklinių, Gižų, Piliakalnių dvarų sodybose. Jų būklė skirtinga. Pvz., Gižų magazino savininkas jį

prižiūri (perdengtas stogas, sumontuoti lietvamzdžiai), o Rasių ūkiniai pastatai neturi nei fizinio nei juridinio savininko, tad nepaliamajai nyksta.

- Klasicistinio stiliaus bruožai ryškiausi gyvenamojo tipo dvarų statinių architektūroje. Raiškiausi pavyzdžiai yra Paežerių, Didvyžių, Klampučių, Šūklių dvarų rūmai, bei dar sovietmečiu nugriauti, Patilčių dvaro rūmai.
- Kitas architektūros stilius raiškiai ir gana plačiai pasireiškęs Vilkaviškio rajono dvarų ūkiniuose pastatuose yra plytų stilius. Šis stilius geriausiai atsispindi Rumokų, Alvito, Simanėliškių, Paežerių dvarų sodybų ūkinių statinių architektūroje. Dėmesio taip pat vertas Kaukakalnio tiltas, kaip raiškų landšaftą formuojantis elementas. Iki šiol nebuvo niekur minimas. Vertingas medinis ponų gyvenamasis namas išlikęs tik Kataučiznos buv. dvaro sodyboje, tačiau jo būklė vis blogėja.
- Didžioji dalis Paežerių dvaro architektūrinio ansamblio elementų yra išlikę. Dalis jų įvairiais laikotarpiais restauruoti. Ūkinio sektoriaus pastatai labiau rekonstruoti, pritaikant patalpas tuometinėms reikmėms, neatsižvelgiant į jų meninės ir istorinės vėrcių išsaugojimą. Rūmai restauruoti atsakingiau, nors ir čia neišvengta klaidų.
- Nors Vilkaviškio rajonas nėra priskiriamas prioritetiniams Lietuvos turizmo plėtros regionams, tačiau dėl daugelio priežasčių jis turi neabejotinas galimybes plėtoti turizmą. Pirmiausia, Vilkaviškio rajonas turizmo plėtros atžvilgiu yra palankioje geografinėje padėtyje, nes ribojasi su dviem užsienio šalimis – Lenkija ir Rusija (Kaliningrado sritimi)¹⁴⁹, taigi turi potencialą plėtoti tarptautinį turizmą. Kitas veiksnys, turintis didelės reikšmės turizmo plėtrai, tai gamtinių, kultūrinių bei socialinių išteklių gausa ir būklė rajone. Nors Suvalkija yra lygumų kraštas, tačiau Vilkaviškio rajonui būdinga reljefo įvairovė: šiaurinėje dalyje lygumos, pietvakarinėje dalyje aukštumos. Aukščių skirtumas siekia 250 m. Vilkaviškio rajone yra gamtinių išteklių aspektu turizmo plėtrai palankios atskiros zonos bei jose susiformavę landšaftiniai kompleksai: miškai, parkai, upės, ežerai, vaizdingos vietovės. Susiformavus palankiems kraštovaizdžio komponentams (vandens, miško, reljefo), sudaromos sąlygos rasti ne tik rekreacinio potencialu vietinių gyventojų laisvalaikiui, bet ir gali būti traukos objektais atvykstantiems turistams.
- Paežerių dvaro sodyba – unikaliausias Sūduvos krašto dvarų kultūros paveldo objektas. Tam, kad į Paežerių dvaro sodybą būtų galima pritraukti kuo daugiau lankytojų, reikėtų plėsti ir kurti naujas turizmo paslaugas – apgyvendinimo, maitinimo, pramogų ir laisvalaikio. Turistiniu požiūriu dvaro sodyboje turėtų būti teikiamos paslaugos, kurios

¹⁴⁹ Kybartuose veikia Lietuvos ir Karaliaučiaus srities sienos perėjimo punktas. Apie 2009 metus atidarytas Lietuvos ir Lenkijos sienos perėjimo punktas Varteliai-Vižainiai.

pritrauktų ne vien tik keliaujančius pro šalį vienadienius keliautojus, tačiau, kad turistai apsistotų ilgesniam laikotarpiui, o tam reikia sudominti ir suintriguoti lankytojus.

- Vilkaviškio rajone yra ir daugiau buv. dvarų sodybų (Gižų, Bartninkų, Alvito, Rasių, Simanėliškių, Kataučiznos, Putinų, Šūklių), kurios turi potencialą būti pritaikytos kokiai nors kultūrinei veiklai. Pasyviam poilsiui labiau tiktų tos buv. dvarų sodybos, kurios yra nutolusios nuo miestų, miestelių ir yra apsuptos gamtos.
- Nemažą buv. dvarų sodybų dalį pritaikyti turizmo reikmėms trukdo tai, kad jų pastatai dažniausiai yra gamybinių centrų apsuptyje ir priklauso ne vienam asmeniui. Tad negalima vieninga nuomonė, nes pastatai naudojami ūkinėms reikmėms (kaip sandėliai, garažai ir pan.).
- Vilkaviškio rajone būtina daugiau, skelbti informacijos apie buv. dvarų sodybų išsaugojimą, jų kultūrinę vertę ir indėlį į Lietuvos istoriją. Nes dažnai dėl nežinojimo ar nenoro žinoti, nesaugomi ir nevertinami paveldo objektai. Galiausiai jie atsiduria tokioje padėtyje, kad nebelieka ką išsaugoti kitoms kartoms, perduoti gyvąjį artefaktą.
- Šiame darbe pirmą kartą nuosekliai nagrinėjamos Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybos ir jų fragmentai tiriant jų esamą būklę, nykimą bei galimybes pritaikyti turizmui.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Santrumpos:

VAA – Vilniaus apskrities archyvas

VDA – Vilniaus dailės akademija

LITERATŪRA

1. Aftanazy Roman. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*. T. III. 1992, p. 111.
2. Balkevičius, Jūras. *Sodų meno stilių raida*. VDA, 2010.
3. *Buvusių dvarų ir palivarkų sodybos bei jų fragmentai*. Žinynas. / Sud. R. Stulpinas. Lietuvos kultūros paveldo mokslinio centro leidykla „Savastis“, 1992.
4. Čerbulėnas Klemensas. Profesoriaus Martyno Knakfuso kūryba // *Lietuvos TSR architektūros klausimai*. T.7. Vilnius, 1981, p.50.
5. *Dailės žodynas*. Kultūros ir meno institutas, Vilniaus dailės akademija. Vilnius. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999.
6. Glemža, Jonas Rimantas. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas. Paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.
7. Januškevičius, Laimutis. *Geriausiai tvarkomi šalies dvarų parkai – dendrologinis ir kraštovaizdinis įvertinimas*. 2005.
8. Knizikevičius, Laurynas. *Antazavės dvaro parko būklės vertinimas ir priemonės jei pagerinti*: magistrantūros studijų baigiamasis darbas, Kaunas: LŽŪU, 2011.
9. Pipynyte, Vaida. *Kauno apskrities buvusių dvarų sodybų analizė*: magistrantūros studijų baigiamasis darbas, Kaunas: LŽŪU, 2008.
10. *Lietuvos dvarai*. Kaunas: Šviesa, 2007, p. 56.
11. *Lietuvos dvarai*. I T. / Sud. Ingrida Semeškaitė. Vilnius: Algimantas, 2009.
12. *Lietuvos TSR administracinio – teritorinio suskirstymo žinynas*. II dalis. Parengė Z. Noreika ir V. Stravinskas. Vilnius: Mintis, 1976.
13. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas, V., 1973, p. 357.

14. Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas. *Lietuvos TSR parkų inventorizacija*. 1989.
15. Tauras, A. *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 76.
16. *153 įdomiausi Lietuvos dvarai* / Sud. D. Kandrotienė, V. Kandrotas. Kaunas: VšĮ „Terra Publica“, 2011.

ŠALTINIAI

17. *Bartninkų dvaras. Parko inventorizacijos medžiaga*. VAA F.1019, ap.11, b.963.
18. Bartninkų dvaro sodyba. In: *Mūsų paveldas* [žiūrėta 2012 m. lapkričio 2d.]. Prieiga per internetą: <http://www.musupaveldas.lt/lt/misc/object?id=22231>
19. *Bartninkų kolūkio gamtos, istorijos ir kultūros paminklų planas su laikinojoje paminklų apskaitoje esančiomis buv. dvarų sodybomis*. VAA F.1019, ap.11, b.1258.
20. *Bartninkų Jono Basanavičiaus vidurinė mokykla strateginis planas 2011-2013m.*
21. Daug nusipelnęs, labiausiai apšmeižtas signataras J. Vailokaitis. In: *lrytas.lt* [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12072391151206641233-p10-daug-nusipeln%C4%99s-labiausiai-ap%C5%A1mei%C5%Betas-signataras-j-vailokaitis.htm>
22. Darbininkas. 1919-1940. In: *ePaveldas* [žiūrėta 2012 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=10052>
23. *Didvyžių socialinės globos namai*. [žiūrėta 2012 m. lapkričio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.dsgn.lt/?id=36>
24. *Efektyvaus dvarų panaudojimo modelis*. V. Gedvilaitė, G. Ambrasas. Mokslas – Lietuvos ateitis 14 konferencija. 2011 m.
25. Ežero savininko sąžinė užpelkėjo. In: *Lietuvos žinios* [žiūrėta 2012 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://verslas.delfi.lt/country/article.php?id=17466590>
26. Gavronskių giminės medis. Sudarė Sigita Gasparavicienė 2007 07 15. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
27. Įsakymas. Dėl medžių grupių ir pavienių medžių (augančių parkuose), priskirtų augalų nacionaliniams genetiniams ištekliams, sąrašo patvirtinimo. *Lietuvos respublikos aplinkos ministerija*. Vilnius, 2003 m.
28. Kačinskaitė, Indrė. Straipsnis „Sūduvos krašto dvarų sodybos Lietuvos dvarų paveldo kontekste“. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
29. *Kataučiznos dvaras. Parko inventorizacijos medžiaga*. VAA F.1019, ap.11, b.1031.

30. *Karklinių kaimo tinklaraštis* [žiūrėta 2012 m. spalio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://karkliniai.blogspot.com/2010/07/karkliniu-istorija.html>
31. *Kybartų bendruomenė*. [žiūrėta 2012 m. spalio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://kybartubendruomene.blogspot.com/2011/03/kybartu-seniunijos-sukliu-kaimo-svc.html>
32. Klampučių dvaro sodyba. In: *Mūsų paveldas* [žiūrėta 2012 m. lapkričio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.musupaveldas.lt/lt/misc/object?id=20673>
33. *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2012 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?MC=25711&lang=lt>
34. *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2012 m. gegužės 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=25714>
35. *Kultūros vertybių registras* [žiūrėta 2012 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/heritage/>
36. *Lietuvos architektūros paminklai. Alvito spirito varykla: istorinė apybraiža*. Medžiaga sąvadui. A. Baliulis. VAA F.1019, ap.11, b.265.
37. Lietuvos respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija. In: *Infolex* [žiūrėta 2012 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/lite/ta/24022>
38. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl buvusių dvarų ir palivarkų paminklinių sodybos apsaugos“*. 1993 m. gegužės 27 d. Nr. 369. Vilnius.
39. Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos. Pranešimas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2012 m. spalio 25 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1
40. Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos. 2008-09-26 pranešimas. In: *Lietuvos Respublikos Seimas* [žiūrėta 2012 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1
41. „Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos“ Pranešimas, 2008. [žiūrėta 2012 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1
42. *Lietuvos dvarų savitumai: kaip juos išsaugoti?* Prof., dr. Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė. [žiūrėta 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.dvarai.lt/content/view/14/50/>
43. *Lietuvos dvarų duomenų bazė*. [žiūrėta 2013 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.heritage.lt/dvarai/ppavadinimas.php>

44. Lietuvos paveldas – dvarai. Paežerių dvaras. [2012 m. gegužės 14d.]. Prieiga per internetą: <http://www.archyvai.lt/exhibitions/dvarai/paezeriai.htm>
45. Lietuvos dvarų ir pilių panaudojimas turizmui. Projekto ataskaita. Vilnius, 2005.
46. Lietuvos TSR parkų inventorizacija. Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas. 1989 m.
47. Marijampolės regiono plėtros planas 2006-2013 metams. Marijampolė, 2005.
48. Matuizienės A. 1983 m. projektas, pietinis fasadas. VAA. b.541-17/19. 681.
49. Mažoji Lietuva. Vasario 16 akto signatarai. In: *Mažoji Lietuva* [žiūrėta 2012 lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=1784>
50. *Medžiaga dvarams. Istoriniai tyrimai*. 1988. VAA F.1019, ap.11, b.1366.
51. Mickevičienė A. Apžvalga „Paežerių dvaro parkas“. 1999 08 03
52. *Mokyklinis istorijos terminų žodynas*. [žiūrėta 2012 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://istorijatau.lt/index.php/zodynas/%C5%BDodynas-49/M/margas-1580/>
53. *Oranžerija. Paruošiamieji darbai. Inž.-geologiniai tyrimai*. Aut. V. Vaitkienė. VAA F.2, b. 541-18.
54. *Oranžerija. PPD. Architektūriniai apmatavimai*. Atliko I. Lukša. – V., 1983. VAA F2, 541-14.
55. *Oranžerija. PPD. Konstruktyviniai tyrimai*. Atliko B. Kiela.- V., 1984. VAA F2, b.541-15.
56. *Oranžerija. PPD. Konstruktyviniai tyrimai*. Atliko B. Kiela.- V., 1984. VAA. F. 2, b. 541-15.
57. *Oranžerija. PPD. Architektūriniai apmatavimai*. Atliko I. Lukša. – V., 1983. VAA. F. 2, b. 541-14.
58. *Paežerių dvaro planai*. Sudaryti pagal 2005. 12. 08 kadastrų matavimo duomenis. Projekto vadovė D. Micienė. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro medžiaga.
59. Paežerių dvaro rūmų ir teritorijos rekonstrukcijos, sutvarkymo bei pritaikymo Sūduvos (Suvalkijos) regioninio kultūros centro veiklai galimybių studija. Vilnius: Socialinės ir ekonominės plėtros centras, 2005.
60. Paežerių dvaro ofisinio – būsimo Vilkaviškio MSV gyv. namo restauracijos rekonstrukcijos projektas, D.B.A.Kiaunė V1970 F2 115-9
61. *Paežerių parko rekonstrukcija* TDP AS R.Vasiliauskiene 1976. F2. b.541-6.
62. *Patilčių dvaras. Parko inventorizacijos medžiaga*. VAA F.1019, ap.11, b.1092.

63. Paveldo objektą išnešios po plytą . In: *Matininkas* [žiūrėta 2012 m. lapkričio 5 d.] Prieiga per internetą: <http://matininkas.blogas.lt/paveldo-objekta-isnesios-po-plyta-8335.html>
64. Pražuvę Šūklių dvaro lobiai. In: *Sūduvos gidas* [žiūrėta 2012 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://www.suduvosgidas.lt/lt/?cid=1046&new_id=1088
65. Santaka 1994 m. spalio 04 d. Nr. 117. Arūnas Serneckas,.
66. Santaka 1994 m. rugsėjo 13d. A. Serneckas, Karklinių dvaras.
67. Santaka 1996 m birželio 4 d. Putinų dvaras, A. Serneckas.
68. Santaka 1994 m. vasario 10 d. A. Serneckas.
69. Santaka 1994 m. rugsėjo 6d. Nr.105, A. Serneckas.
70. Santaka 1996 m. liepos 5 d. Nr.79 A. Serneckas.
71. Santaka 1994 m. kovo 31d. A. Serneckas.
72. *Sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema: I etapas Vilkaviškio r. sodybinių ansamblių šaltiniai. 1988. Parengė R. Stulpinas. VAA F.1019, ap.11, b.1309.*
73. *Sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema: I etapas Vilkaviškio r. sodybinių ansamblių vardynas. VAA F.1019 ap.11, b.1362.*
74. *Sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema: I etapas Vilkaviškio r. sodybinių ansamblių vardynas. VAA F.1019, ap.11, b.1412.*
75. *Sodybinių ansamblių perspektyvinė pritaikymo schema II etapas. VAA F.1019, ap.11, b.1430.*
76. Skelbimai. In: *Edomus* [žiūrėta 2012 m. lapkričio 2 d.]. Prieiga per internetą: http://www.edomus.lt/index.php?act=object.show&object_id=714642
77. *Šūklių dvaras. Parko inventorizacijos medžiaga. VAA F.1019, ap.11, b.1138.*
78. Turizmo vystymo Marijampolės apskrityje programa 2003-2006 m. Marijampolė, 2003, p. 4-7, 9-10, 15, 20, 22, 24,,27 p.
79. Užnemunės dvarai mena garsius politikus. In: *Vištytis* [žiūrėta 2012 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: http://vistytis.puslapiai.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=1146:-unemuns-dvarai-mena-garsius-politikus-&catid=1:latest-news
80. VAA. F. 1019, ap. 11, b. 1309,1.
81. VAA. F. 1019, ap.11, b. 3478, 1.
82. VAA. F. 2, b. 115-5, 1.
83. VAA. F.1019, ap.11, b. 3478, 1.

84. *Vilkaviškio raj. kultūros ir gamtos paminklų žemėlapis su laikinoje paminklų apskaitoje esančiomis buv. dvarų sodybomis*. VAA F.1019, ap.11, b.1257.
85. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.
86. Vilkaviškio rajono buvusio Paežerių dvaro parko istorijos apybraiža. VAA F. 1019, ap. 11, b. 3479.
87. *Vilkaviškio raj. Puniškos buvusio dvaro sodybos pertvarkymo galimybių įvertinimas*. Parengė: J. Bučas, N. Steponaitytė, A. Kubilius. 1994 05 20.
88. *Vilkaviškio rajono savivaldybės informacija apie siūlymą pripažinti statinius, kurie neturi savininkų (ar kurių savininkai nežinomi), bešeimininkiais*. 2012 m. rugpjūčio 13d.
89. *Vilkaviškio rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas*. Vilkaviškio rajono nekilnojamųjų kultūros vertybių sąrašas. 2008.
90. Vilkaviškio rajono savivaldybė. In: *Lietuvos regionų portretas* [žiūrėta 2013 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/lt/marijampoles_apskritis/vilkaviskio_rajono_savivaldybe.html
91. Vilkaviškio savivaldybė. In: *Šešupės Euroregiono turizmo informacijos centras* [žiūrėta 2013 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://tic.sesupe.lt/?id=77®ion=7>
92. Eidukaitienė, Elena (86 metų, mokėsi Karklinių mergaičių mokykloje). Apklausą atlikta Karklinių km. Vilkaviškio raj. Apklauskėjas L. Kupčiskienė.
93. Kupčinskienė, Dalė (62 metų, jos mama dirbo Kaukakalnio dvare) Čyčkų km. Vilkaviškio raj. Apklauskėjas L. Kupčiskienė.
94. Lengvinienė, Vitalija (64 metų, gyveno Putinų dvare). Apklausą atlikta Slabadų km. Vilkaviškio raj. Apklauskėjas L. Kupčiskienė.
95. Matusevičienė, Liudmila (57 metų). Apklausą atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklauskėjas L. Kupčinskienė.
96. Suvalkijos (Sūduvos) regioninio kultūros centro sukaupta informacija.
97. Šalaševičius, Algirdas (54 metų, Kataučiznos dvarininko mano savininkas). Apklausą atlikta Kataučiznos km. Vilkaviškio raj. Apklauskėjas L. Kupčiskienė.
98. Šneideris, Zenonas (79 metų). Apklausą atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklauskėjas L. Kupčinskienė.
99. Šneiderienė, Jenina (79 metų). Apklausą atlikta Paežerių km. Vilkaviškio raj. apklauskėjas L. Kupčinskienė.
100. Tekurienė (apie 65 metų, jos mama mokėsi Karklinių mergaičių mokykloje). Apklausą atlikta Karklinių km. Vilkaviškio raj. Apklauskėjas L. Kupčiskienė.

101. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
102. Vieraitis, Valentinas (apie 53 metų, Šiaudiniškių dvaro rūmų savininkas). Apklausa atlikta Bijotų km. Vilkaviškio raj. Apklausejas L. Kupčiskienė.
103. Žilinskas, Vladislovas (87 metų). Apklausa atlikta 2012 11 23 Gižų km. Vilkaviškio raj. Apklausejas L. Kupčiskienė.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

Santrumpos:

Aut. f. – Autorės (Lauros Kupčinskienės) fotofiksacija.

VAA – Vilniaus apskrities archyvas.

Fot. – fotofiksacija.

1. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų įtrauktų į vertybių registrą kiekybinio pasiskirstymo diagrama (iki 2008 metų).
2. Buv. dvarų sodybų kiekybinis pasiskirstymas po 1983-1987 m. R. Stulpino kartografavimo.
3. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų kiekybinis pasiskirstymas 2013 m.
4. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų statinių būklės, nykimo diagrama. 1983 – 1987 metų duomenimis.
5. Vilkaviškio rajono buv. dvarų sodybų statinių būklės, nykimo diagrama. 2012 – 2013 metų duomenimis.
6. Zabielių giminės medis. [žiūrėta 2012 05 11]. Prieiga per internetą: <http://www.sejm-wielki.pl/b/11.270.1089>
7. Gavronskių giminės medis. [žiūrėta 2012 05 11]. Prieiga per internetą: <http://www.sejm-wielki.pl/b/11.270.1089>
8. Gavronskių ir Oginskių giminystės ryšiai, atspindintys genealoginiuose medžiuose. *Sudarė Sigita Gasparavičienė 2007 07 15. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.*
9. Paežerių dvaras 1915 m. Iš Vilkaviškio krašto muziejaus fondų.
10. Jonas Vailokaitis. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarai. In: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5693&p_d=2737&p_k=1
11. Teodoras Adrianas von Rentelnas. Adrian von Renteln: Nazi politician.[žiūrėta 2012 05 20] In: http://www.universe-galaxies-stars.com/Adrian_von_Renteln_print.html
12. Paežerių dvaras apie 1960 m. čia įsikūrus Vilkaviškio melioracijos statybos ir montavimo valdybai. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
13. Paežerių dvaro oficina, bokštas apie 1976 m. (VAA. F.5, b.1436, l.61.).
14. Paežerių dvaro planas. Lietuvos dvarų duomenų bazė.[žiūrėta 2012 03 25] In: <http://www.heritage.lt/dvarai/teritorijos.php?id=762>
15. „Raginė“ (arklių pašto stotis). Balio Buračo fotonuotrauka. Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų medžiaga.
16. „Raginė“ (arklių pašto stotis). Aut. než. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
17. Paežerių dvaro rūmų pietinis fasadas. 2012 05 20. Autorės fotofiksacija.
18. Frontone įkomponuotas Gavronskių šeimos herbas. 2012 05 20. Aut. f.
19. Paežerių dvaro rūmų pirmo aukšto planas. 2005 m. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro medžiaga.
20. Paežerių dvaro rūmų antro aukšto planas. 2005 m. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro medžiaga.
21. Paežerių dvaro rūmų mezoninio aukšto planas. 2005 m. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro medžiaga.
22. Kairiajame rizalite esantis bareljefas. 2012 05 20. Aut. f.
23. Dešiniajame rizalite esantis bareljefas. 2012 05 20. Aut. f.

24. Paežerių dvaro rūmų šiaurinis fasadas XX a. pr. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
25. Šiaurinis fasadas su pusapskritime iškyša. 2012 05 21. Aut. f.
26. Vakarinis fasadas. 2012 05 21. Aut. f.
27. Rytinis fasadas. 2012 05 21. Aut. f.
28. Pirmojo aukšto vestibulis. Aplink šviestuvus suformuota apvali gipsinė rozetė. 2012 05 08. Aut. f.
29. Pirmojo aukšto vestibulio grindų apmatavimai 1976 m. VAA. F.2, b.541-3, 1.
30. Biliardinė salė. Lubos, durų ir langų angos puoštos medžio buazerijomis. 2012 05 08 Aut. f.
31. Biliardinė salė. Lubos dekoruotos pasikartojančiu, tarpusavyje persipinančiu palmetės ir akanto lapų motyvu. 2012 05 08 Aut. f.
32. Sraigtiniai ažuoliniai laiptai, kuriais patenkama į antro aukšto beletažinį vestibulį. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
33. Antrojo aukšto vestibulis dekoruotas muzikos ir architektūros simbolių groteskais. 2012 05 08 Aut. f.
34. Aukštai atskiriami dekoratyviu karnizu. 2012 05 08. Aut. f.
35. Virš durų esančiuose frontonėliuose įkomponuotas Gavronskių herbas.
36. Rotondinė šokių salė. Kupolinis skliautas su liunetėmis. 2012 05 08. Aut. f.
37. Rotondinė salė. Orkestro balkonėlis. 2012 05 08. Aut. f.
38. Rotondinė salė. Bareljefai virš durų, kuriuose vaizduojamos šokančių jaunuolių grupės, muzikos elementų groteskai. 2012 05 08 Aut. f.
39. Rotondinė salė. Bareljefai virš durų. 2012 05 08 Aut. f.
40. Rotondinės salės grindys, dekoruotos ornamentiniais raštais keletu rūšių medienos Intarsijomis, prieš restauravimą. 2010 metai. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro fotonuotrauka.
41. Rotondinės salės grindys po restauravimo. 2010 metai. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro fotonuotrauka.
42. Salės sienos buvo puoštos melsvu dirbtiniu marmuru. Restauruojant paliktas zondas. 2012 05 08 Aut. f.
43. Vaikų kambario durų ir langų angos puoštos medinėmis buazerijomis. Karnize vaizduojamos avinėlių galvos. 2012 05 08. Aut. f.
- 44- 46. Virš vaikų kambario įėjimų - reljefinės lentos, vaizduojančios vaikus – angeliukus, apsuptus gamtos. 2012 05 08. Aut. f.
47. Vaikų kambarys. 2012 05 08. Aut. f.
48. Ponų miegamasis. 2012 05 08. Aut. f.
49. Ponų miegamasis. Virš durų - bareljefas, vaizduojantis gamtos apsuptyje žaidžiančius vaikus. 2012 05 08. Aut. f.
50. Vakarinė oficina 1914m. Roman Aftanazy. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T. III. 1992 m. p. 115.
51. Vakarinė oficina. 2012 05 20. Aut. f.
52. Rytinis oficinios fasadas. VAA. F. 2, b. 115-5.
53. Šiaurinis oficinios fasadas. VAA. F. 2, b. 115-5.
54. Vakarinis oficinios fasadas. VAA. F. 2, b. 115-5.
55. Pietinis oficinios fasadas. VAA. F. 2, b. 115-5.

56. 2009 m. ofcinos pirmojo aukšto planas. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.
57. 1975 m. ofcinos pirmojo aukšto planas. VAA. F. 2, b. 115-5.
58. 2009 m. ofcinos antro aukšto planas. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.
59. 1975 m. ofcinos antro aukšto planas. VAA. F. 2, b. 115-5.
60. Belvederio bokštas. 2011. Aut. f.
61. 2009 m. bokštui sugrąžinta pirminė jo paskirtis. Atlikus restauravimo darbus, bokšte įrengti sraigtiniai laiptai su aikštelėmis. 2011. Aut. f.
62. Į vakarus nuo dvaro rūmų, atskirtas aukštais želdiniais, išsidėstęs ūkinis – gamybinis sektorius. Antano Žilinsko fotonuotrauka.
63. Magazinas – arklidės, tarybinio ūkio laikotarpiu. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.
64. Magazinas – arklidės. MSMV laikotarpiu buvo įrengtos mechanizatorių dirbtuvės. 2012 05 21. Aut. f.
65. Gana geros būklės medinis sijų karkasas išlikęs magazino rytinėje dalyje, kurioje yra detalių sandėlis. 2012 05 08. Aut. f.
66. Po rytine magazino dalimi yra rūsys. Jis dalinai užverstas įvairiomis statybinėmis atliekomis, čia nuolat kaupiasi lietaus vanduo. 2012 05 08. Aut. f.
67. Centrinė fasado dalis išryškinama iškyša, kurios viršuje įkomponuotas vainikuojamasis karnizas su dantyto silueto atiku. 2012 05 08. Aut. f.
68. Magazino rytinis fasadas. 2012 05 08. Aut. f.
69. Paežerių dvaro ansamblio karvidė. 2012 05 08. Aut. f.
70. Karvidės fragmentas. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
71. Sandėlis. Sovietmečiu čia įrengtas betono mazgas. 2012 05 08. Aut. f.
72. Sandėlio vakarinis fasadas puoštas frontonu. 2012 05 08. Aut. f.
73. XIX a. pab. statyta spirito varykla. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
74. Spirito varyklos pietinis fasadas. 2012 05 08. Aut. f.
75. Rytinis fasadas. 2011 . Aut. f.
76. Šiaurinis spirito varyklos fasadas. 2012 05 08. Aut. f.
77. Mansardinio aukšto perdanga. 2012 05 08. Aut. f.
- 78 - 79. Sijos paremtos špižinėmis toskaniškojo orderio kolonomis. 2012 05 08. Aut. f.
80. Ledainė apie 1972 m. Vilkaviškio karšto muziejus fondų medžiaga.
81. Ledainė. Šiaurės vakarų fasadas. 2011 m. Aut. f.
82. Ledainė. Šiaurės vakarų fasadas. 2013 04 15. Aut. f.
83. Ledainė. Interjero fragmentas. 2013 04 15. Aut. f.
84. Ledainė. Rūsio fragmentas. 2013 04 15. Aut. f.
85. Kiaulidė. 2011 m. Aut. f.
86. Kiaulidės fragmentas. 2012 05 17. Aut. f.
87. Sovietinio laikotarpio priestatai greta kiaulidės. 2012 05 17. Aut. f.
88. 1976 metų parko tvarkymo projektas (arch. Rasa Vasiliauskienė, Ž. Mačionienė).
89. Parko tvenkinių kaskada. 2011. Aut. f.

90. Parke prie medžio stovi Z. Šneideris. 1967m. Iš asmeninio Šneiderio archyvo.
91. Paežerių dvaro parkas. 1967 03 08. Šneiderio f.
92. Upė ties „Aukso rago“ pusiasaliu. 1967 m. Šneiderio f.
93. Dvaro oranžerija aukštutinio tvenkinio krante apie 1983 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondai.
94. Oranžerijos pamatų liekanos. 2012 05 21. Aut. f.
95. Oranžerijos pietinis fasadas. 1984 m. B Kielos apmatavimai. VAA. F. 2, b. 541-15.
96. 1984 m. B Kielos parengtas oranžerijos planas. VAA. F. 2, b. 541-15.
97. 1983 m. A. Matuizienės projektas, pietinis fasadas. VAA. F. 2, b. 541-15.
98. Alvito buv. dvaro spirito varyklos pietvakarių fasadas. 1991 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
99. Alvito buv. dvaro spirito varyklos pietvakarinis fasadas. 2012 11 12. Aut. f.
100. Alvito buv. dvaro spirito varyklos šiaurinis fasadas. 1991 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
101. Alvito buv. dvaro spirito varyklos šiaurinis fasadas. 2012 11 12. Autorės fotofiksacija.
102. Alvito buv. dvaro spirito varyklos rytinis fasadas. 2012 11 12. Autorės fotofiksacija.
103. Skliautus laikančioji, iš ketaus pagaminta kolona. 2012 11 12. Aut. f.
104. Keliose spirito varyklos patalpose įrengti Akermano skliautai, būdingi XX a. pr. statyboms. 2012 11 12. Aut. f.
105. Ūkinis pastatas. Pietinis fasadas. 2012 11 12. Aut. f.
106. Šiaurinis fasadas. 2012 11 12. Aut. f.
107. Buv. Alvito dvaro rūmai 1947 m. Pietryčių fasadas. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
108. Buv. Alvito dvaro rūmai. Šiaurinis fasadas. 2012 11 12. Aut. f.
109. Ūkinis pastatas Nr.1 šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 12. Aut. f.
110. Ūkinis pastatas Nr.1 vakarų fasadas, naudojama pastato dalis. 2012 11 12. Aut. f.
111. Ūkinis pastatas Nr.2 pietryčių fasadas. 2012 11 12. Aut. f.
112. Buv. Bartninkų dvaro rūmai 2009 m. Suvalkijos dvarai: nuo didingų rūmų iki griuvėsių, „Suvalkietis“. [žiūrėta 2012 10 25] http://www.suduvosgidas.lt/lt/?cid=1046&new_id=65363
113. Buv. Bartninkų dvaro rūmai. Rytinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.
114. Pietinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.
115. Vakarinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.
116. Šiaurinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.
117. Buv. Bartninkų dvaro rūmų vidaus fragmentai. . 2012 11 03. Aut. f.
118. Buv. Bartninkų dvaro rūmų vidaus fragmentai. 2012 11 03. Aut. f.
119. Parko fragmentas. 2012 11 03. Aut. f.
120. Buv. Didvyžių dvaro rūmai. Pietinis fasadas 1927 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
121. Buv. Didvyžių dvaro rūmai. Pietinis fasadas 1987 m. VAA F.1019, Ap.11, F1012.

- Fot. R. Čėpla.
122. Buv. Didvyžių dvaro rūmai, pietinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
123. Buv. dvaro rūmų šiaurinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
124. Oficina I. Vakarinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
125. Gyvenamasis namas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
126. Oficina II. Šiaurės rytų fasadas 1987 m. VAA F.1019, Ap.11, F1012.
Fot. R. Čėpla.
127. Oficina II. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
128. Svirnas – spirito varykla – sandėlis. Šiaurinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
129. Svirnas – spirito varykla – sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
130. Ledainė. 2012 11 19. Aut. f.
131. Karvidė. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
132. Karvidė. Rytų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
133. Kumetynas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.
134. Parko fragmentas. 2012 11 19. Aut. f.
135. Buv. Dirvonų (Švitro) dvaro sodybos ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 10 20.
Aut. f.
136. Ūkinis pastatas. Vidaus fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.
137. Ūkinis pastatas. Vidaus fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.
138. Buv. Gižų dvaro pastatų eksplikacijos planas. (2 – svirnas; 3 – buv. oficina – skalbykla;
5 – buv. kumetynas)
139. Buv. kumetynas, dabar gyvenamasis namas. 2012 11 23. Aut. f.
140. Buv. Gižų dvaro oficina – skalbykla 2004 m. Lietuvos dvarų duomenų bazė.
[žiūrėta 2012 11 15] <http://www.heritage.lt/dvarai/foto.php?id=758>
141. Buv. oficina – skalbykla. 2012 11 23. Aut. f.
142. Nugriautų buv. dvaro rūmų vietoje pastatytas paminklinis akmuo. 2012 11 23. Aut. f.
143. Sandėlis – magazinas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 23. Aut. f.
144. Sandėlis – magazinas. Pietryčių fasadas. 2012 11 23. Aut. f.
145. Pietinis fasadas. 2012 11 23. Aut. f.
146. Sandėlio – magazino rūšių fragmentas. 2012 11 23. Aut. f.
147. Molinių kiaulidžių fragmentai. 2012 11 23. Aut. f.
148. Tvenkinys, per kurį veda akmens ir plytų mūro tiltelis. 2012 11 23. Aut. f.
149. Buv. Karklinių dvaro sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 14. Aut. f.
150. Pietvakarių fasado fragmentas. 2012 11 14. Aut. f.
151. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 14. Aut. f.
152. Buv. Karklinių dvaro rūmai. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
153. Buv. Karklinių dvaro rūmai. 1987 m. VAA. F.1019, Ap.11, F.1012. Fot. R. Čėpla.

154. Buv. dvaro rūmų laiptai, pamatų likučiai. 2012 11 14. Aut. f.
155. Buv. Kataučiznos dvaro parko schema 1981 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
156. Kataučiznos dvarininko namas 1987 m. Pietvakarių fasadas. VAA. F.1019, Ap.11, F.1012. Fot. R. Čėpla.
157. Kataučiznos dvarininko namas. Pietryčių fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
158. Kataučiznos dvarininko namo pietryčių fasado fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.
159. Kataučiznos dvarininko namo pietvakarių fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
160. Kataučiznos dvarininko namas. Šiaurės vakarų fasado fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.
161. Kataučiznos dvarininko namas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
162. Pastatas statytas 1912 metais., manoma, kad tai buvusi dvaro plytinė. Pietryčių fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
163. Ūkinis pastatas. 2011 04 12. Agnės Gendrėnienės f.
164. Ūkinio pastato liekanos. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
165. Buv. Kaukakalnio dvaro arklidės. Šiaurinis fasadas. 2012 11 04. Aut. f.
166. Buv. Kaukakalnio dvaro arklidės. Šiaurinio fasado fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.
167. Ūkinis pastatas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 04. Aut. f.
168. Ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 04. Aut. f.
169. Tiltas per Brideikio upelį. 2012 11 04. Aut. f.
170. Buv. Klampučių dvaras. Pietinis fasadas. 2012 11 04. Aut. f.
171. Buv. Klampučių dvaras. Šiaurinis fasadas. 2012 11 04. Aut. f.
172. Šiaurinio fasado fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.
173. Interjero fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.
174. – 175. Interjero fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.
176. Sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 04. Aut. f.
177. Buv. Liubiškių dvarininko gyvenamasis namas. Rytinis fasadas. 2012 11 17. Aut. f.
178. Dvarininko gyvenamasis namas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 17. Aut. f.
179. Tvartas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 17. Aut. f.
180. Tvartas. Pietų fasadas. 2012 11 17. Aut. f.
181. Tvenkinys. 2012 11 17. Aut. f.
182. Buv. Mierčių dvaro arklidės. Pietinis fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
183. Buv. Mierčių dvaro arklidės. Šiaurinis fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
184. Buv. Pagernevės dvarininko gyvenamojo namo griuvėsiai. 2012 10 20. Aut. f.
185. Buv. Pagernevės dvarininko gyvenamojo namo griuvėsiai. 2012 10 20. Aut. f.
186. Buv. Patilčių dvaro arklidžių fragmentas. 2012 11 03. Aut. f.
187. Tvartas (karvidės). Pietinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.
188. Tvaro (karvidžių) fragmentas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

189. Tvarto (karvidžių) šiaurinė siena. 2012 11 03. Aut. f.
190. Spirito varykla. Pietvakarių fasadas. 2012 11 03. Aut. f.
191. Buv. dvaro pieninė. Pietvakarių fasadas. 2012 11 03. Aut. f.
192. Rūsio pamatų liekanos. 2012 11 03. Aut. f.
193. Alėjos fragmentas. 2012 11 03. Aut. f.
194. Buv. Patilčių dvaro rūmai. 1987 m. VAA F.1019, ap.11, F.1012. R. Čėplos f.
195. Buv. Piliakalnių dvaro rūmai 1987 m. VAA F.1019, ap. 11, B.1012. R. Čėplos f.
196. Ūkinis pastatas I. Pietryčių fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
197. Ūkinis pastatas I. Šiaurinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
198. Ūkinis pastatas II. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
199. Ūkinis pastatas III. Šiaurės rytų fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
200. Ūkinis pastatas III. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
201. 1938 m. Virbalio miesto plano schema. Vilkaviškio raj. Puniškos buvusio dvaro sodybos pertvarkymo galimybių įvertinimas. Parengė: J. Bučas, N. Steponaitytė, A. Kubilius. 1994 05 20.
202. 1561 m. Virbalio miesto planas. Vilkaviškio raj. Puniškos buvusio dvaro sodybos pertvarkymo galimybių įvertinimas. Parengė: J. Bučas, N. Steponaitytė, A. Kubilius. 1994 05 20.
203. 1994 m. buv. Puniškos dvaro sodybos pertvarkymo siūlymų planas. Vilkaviškio raj. Puniškos buvusio dvaro sodybos pertvarkymo galimybių įvertinimas. Parengė: J. Bučas, N. Steponaitytė, A. Kubilius. 1994 05 20.
204. Dvarininko gyvenamasis namas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 12 01. Aut. f.
205. Dvarininko gyvenamasis namas. Pietvakarių fasadas. 2012 12 01. Aut. f.
206. Rūsys. 2012 12 01. Aut. f.
207. Parko fragmentas. 2012 12 01. Aut. f.
208. Putinų dvaro rūmai apie 1950 metus. Šiaurės rytų fasadas. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.
209. Putinų dvaro rūmai. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
210. Šiaurės rytų fasado fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.
211. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
212. Svirnas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
213. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
214. Svirno rūsio fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.
215. Kumetynas. Pietų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
216. Švč. Mergelės Marijos skulptūra. 2012 11 18. Aut. f.
217. Putinų dvaro rūmų kiemas 1961 metais. Fotonuotrauka iš V. Lengvinienės (gyvenusios Putinų dvare) asmeninio albumo.
218. Buv. Rasių dvaro sodybos planas.
219. Ūkinis pastatas Nr.1 1987 m. VAA F.1019, Ap.11, B.1012. R. Čėplos f.

220. Ūkinis pastatas Nr.1 apie 2004 metus. Lietuvos dvarų duomenų bazė.
[žiūrėta 2012 11 22] In: http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_rasi_063.jpg
221. Svirnas. Šiaurės rytų fasadas apie 2004 metus. Lietuvos dvarų duomenų bazė.
[žiūrėta 2012 11 22] In: http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_rasi_063.jpg
222. Svirnas. Šiaurės vakarų fasadas apie 2004 metus. Lietuvos dvarų duomenų bazė.
[žiūrėta 2012 11 22]] In: http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_rasi_063.jpg
223. Ūkinis pastatas Nr.3. Vakarinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
224. Ūkinis pastatas Nr. 4. Rytinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
225. Ūkinio pastato Nr. 4 fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.
226. Ūkinis pastatas Nr. 5. Pietinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
227. Ūkinio pastato Nr. 5 rytinio fasado fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.
228. Ūkinio pastato Nr. 6 fragmentas. 2012 10 20. Aut. f
229. Ūkinio pastato Nr. 6 fragmentas. 2012 10 20. Aut. f
230. Ūkinis pastatas Nr. 6. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 10 20. Aut. f
231. Ūkinis pastatas Nr. 6. 2012 10 20. Aut. f
232. Buv. Rementiškių dvaro pono gyvenamasis namas. Pietryčių fasadas. 2012 12 01. Aut. f.
233. Pono gyvenamasis namas. Pietvakarių fasadas. 2012 12 01. Aut. f.
234. Pono gyvenamasis namas. Šiaurinis fasadas. 2012 12 01. Aut. f
235. Pono gyvenamasis namas. Šiaurės rytų fasado fragmentas. 2012 12 01. Aut. f
236. Ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 12 01. Aut. f
237. Buv. Rementiškių dvaro sodybos fragmentas. 2012 12 01. Aut. f.
238. Buv. Rumokų dvaro svirnas. Pietinis fasadas. 2012 11 14. Aut. f.
239. Buv. Rumokų dvaro svirnas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 14. Aut. f.
240. Kumetynas. Rytinis fasadas. 2012 11 14. Aut. f.
241. Ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 14. Aut. f.
242. Ūkinis pastatas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 14. Aut. f.
243. Partizanų žūties vieta Rumokų kaime. 2012 11 14. Aut. f.
244. Bunkeris. 2012 11 14. Aut. f.
245. Buv. Simanėliškių dvaro kumetynas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
246. Kumetynas. Vakarinis fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
- 247-248. Interjero fragmentai. 2012 11 15. Aut. f.
249. Tvartas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
250. Tvartas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
251. Buvusio lieptelio (tiltelio) nuolaužos. 2012 11 15. Aut. f.
252. Buvusio tvenkinio vieta. 2012 11 15. Aut. f.
253. Parko fragmentas.
254. Baltosios tuopos. 2012 11 15. Aut. f.

255. Buv. Šapalų dvaro kumetynas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.
256. Buv. Šapalų dvaro kumetynų vieta. 2012 11 18. Aut. f.
257. Buv. Šiaudiniškių dvaro rūmai. Pietryčių fasadas. 2008 m. Miestai net.
[žiūrėta 2012 11 20] In: <http://www.miestai.net/forumas/showthread.php?t=7912>
- 258 - 259. Buv. Šiaudiniškių dvaro rūmų pietryčių fasado fragmentas. 2012 11 15. Aut. f.
260. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
261. Pietvakarių fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
262. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
263. - 264. Rūmų interjero fragmentai (buvusi kultūros namų salė). 2012 11 15. Aut. f.
265. Parketo fragmentas. Buv. kultūros namų salėje. 2012 11 15. Aut. f.
266. Rūsių fragmentas. 2012 11 15. Aut. f.
267. Rūsių fragmentas. 2012 11 15. Aut. f.
268. Sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
269. Šūklių dvaro planas. Lietuvos dvarų duomenų bazė [žiūrėta 2012 11 20]
In: <http://www.heritage.lt/dvarai/teritorijos.php?id=772>
270. Šūklių dvaro rūmai (1) 1965 m. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.
271. Šūklių dvaro rūmai. Pietryčių fasadas. 2012 10 04. Aut. f.
272. Šūklių dvaro rūmai. Nugriautas sovietmečiu statytas priestatas. Šiaurės rytų fasadas.
2012 10 04. Aut. f.
273. Svirnas (3). Šiaurinis fasadas. 2012 10 04. Aut. f.
274. Svirnas. Pietvakarių fasadas. 2012 10 04. Aut. f.
275. Svirno vidaus fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.
276. Arklidės. Lietuvos dvarų duomenų bazė [žiūrėta 2012 11 20]
In: http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_sukl_086.jpg
277. Baltoji tuopa. 2012 10 04. Aut. f.
278. Liepų alėja. 2012 10 04. Aut. f.
279. Švč. Mergelės Marijos su Jėzumi skulptūra.
280. Vembrių dvaras 2003 metais. [Žiūrėta 2012 10 20] In: [Virginijus Dadurkevičius
http://www.viewphotos.org/lithuania/images-city-Vilkaviskis-94.html](http://www.viewphotos.org/lithuania/images-city-Vilkaviskis-94.html)
281. – 282. Dvaro rūmų griuvėsių fragmentai. 2012 11 03. Aut. f.
283. Drožinėta pagrindinių durų staktos dalis iš Vembrių dvaro rūmų. Išsaugojo Lakštučių gyventojas Jonas Tunkulas. Autorė pasirūpino, kad šis eksponatas patektų į Vilkaviškio krašto muziejų. 2012 11 03. Aut. f.
284. Buv. Versnupių (Dailučių) dvaro sodybos ūkinis pastatas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
285. Gyvenamasis namas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 15. Aut. f.
286. Buv. Vilkupių dvaro rūmai. Pietų fasadas. 2012 10 04. Aut. f.
287. Pietryčių fasado fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.
288. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 10 04. Aut. f.
- 289-290. Pirmojo aukšto patalpų fragmentai. 2012 10 04. Aut. f.

291. Antrojo aukšto patalpų fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.
292. Antrojo aukšto patalpų fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.
293. Buv. Vinkšnupių dvaro sodybos planas. Lietuvos dvarų duomenų bazė [žiūrėta 2012 11 28] In: <http://www.heritage.lt/dvarai/teritorijos.php?id=772>
294. Buv. Vinkšnupių dvaro rūmai. Rytinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
295. Vakarinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
296. Vakarinio fasado fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.
297. Pietinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.
298. Viena iš išlikusių koklinių krosnių. 2012 10 20. Aut. f.
299. Viena iš išlikusių koklinių krosnių. Fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.
300. Sandėlis. Šiaurės vakarų fasadas. 2005m. F. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centras.
- I. Kalėdaičių kepimo forma.
- II. Geometrinis gėlynas.
- III. Buv. oficinios rūšiai; obuolių sūris.
- IV. Obuolių sidras.
- V. Oranžerijos tipo pavyzdys.
- VI. Prieplauka.

Paežerių buv. dvaro sodyba

9. Paežerių dvaras 1915 m. Iš Vilkaviškio krašto muziejaus fondų.

10. Jonas Vailokaitis. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarai.
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5693&p_d=2737&p_k=1

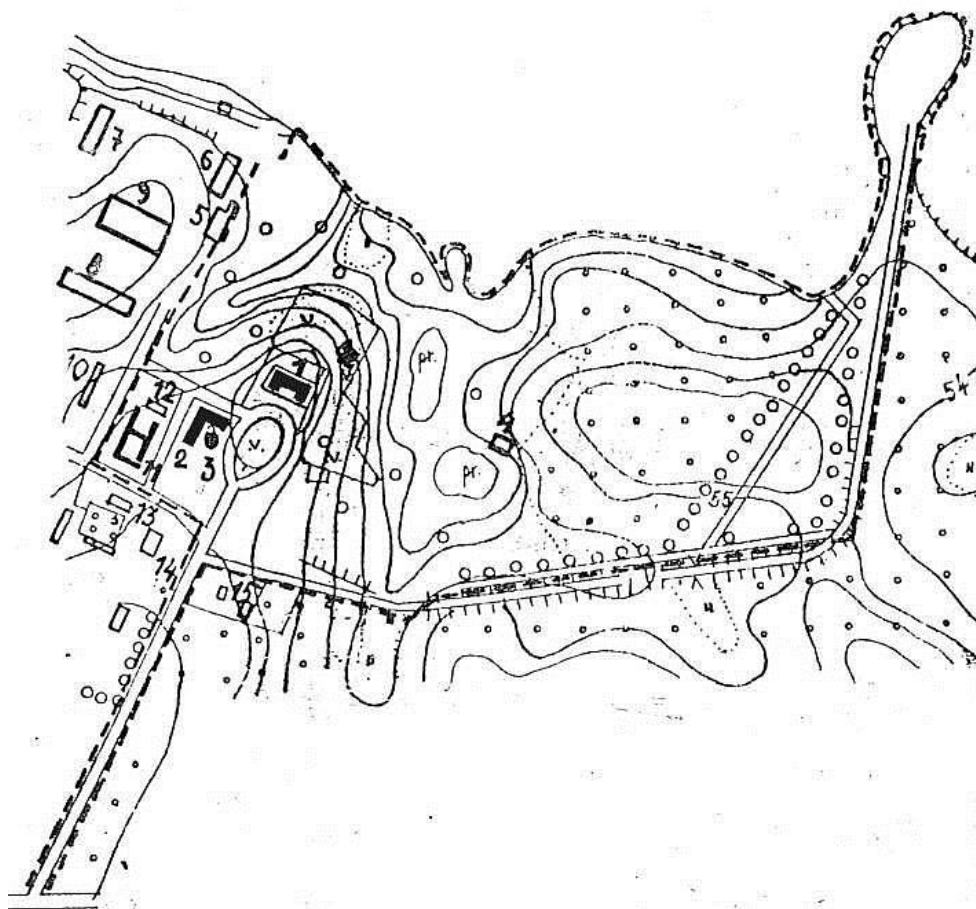
11. Teodoras Adrianas von Rentelnas. Adrian von Renteln: Nazi politician.[žiūrėta 2012 05 20] http://www.universe-galaxies-stars.com/Adrian_von_Renteln_print.html

12. Paežerių dvaras apie 1960 m. čia įsikūrus Vilkaviškio melioracijos statybos ir montavimo valdybai. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

13. Paežerių dvaro oficina, bokštas apie 1976 m. (VAA. F.5, b.1436, l.61.).

14. Paežerių dvaro planas. Lietuvos dvarų duomenų bazė.[žiūrėta 2012 03 25]
<http://www.heritage.lt/dvarai/teritorijos.php?id=762>

15. „Raginė“ (arklių pašto stotis). Balio Buračo fotonuotrauka. Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų medžiaga.

16. „Raginė“ (arklių pašto stotis). Aut. než. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

17. Paežerių dvaro rūmų pietinis fasadas. 2012 05 20. Aut. f.

18. Frontone įkomponuotas Gavronskių šeimos herbas. 2012 05 20. Aut. f.

22. Kairiajame rizalite esantis bareljefas. 2012 05 20. Aut. f.

23. Dešiniajame rizalite esantis bareljefas. 2012 05 20. Aut. f.

24. Paežerių dvaro rūmų šiaurinis fasadas XX a. pr. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

25. Šiaurinis fasadas su pusapskritime iškyša. 2012 05 21. Aut. f.

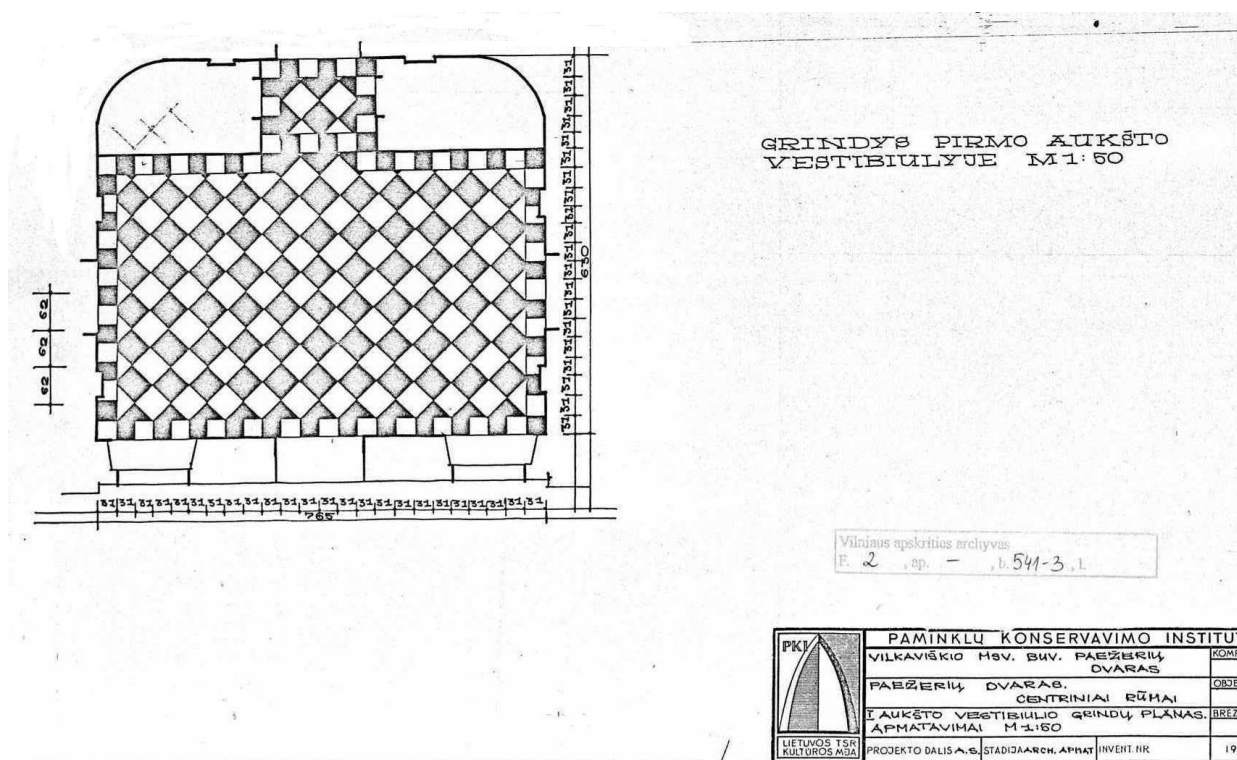
26. Vakarinis fasadas. 2012 05 21. Aut. f.

27. Rytinis fasadas. 2012 05 21. Aut. f.

28. Pirmojo aukšto vestibulio. Aplink šviestuvus suformuota apvali gipsinė rozetė. 2012 05
08. Aut. f.

29. Pirmojo aukšto vestibulio grindų apmatavimai 1976 m. VAA. F.2, b.541-3, 1.

30. Biliardinė salė. Lubos, durų ir langų angos puoštos medžio buazerijomis. 2012 05 08 Aut. f.

31. Biliardinė salė. Lubos dekoruotos pasikartojančiu, tarpusavyje persipinančiu palmetės ir akanto lapų motyvu. 2012 05 08 Aut. f.

32. Sraigtiniai ąžuoliniai laiptai, kuriais patenkama į antro aukšto beletažinį vestibulį.
Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

33. Antrojo aukšto vestibulis dekoruotas muzikos ir architektūros simbolių groteskais. 2012
05 08 Aut. f.

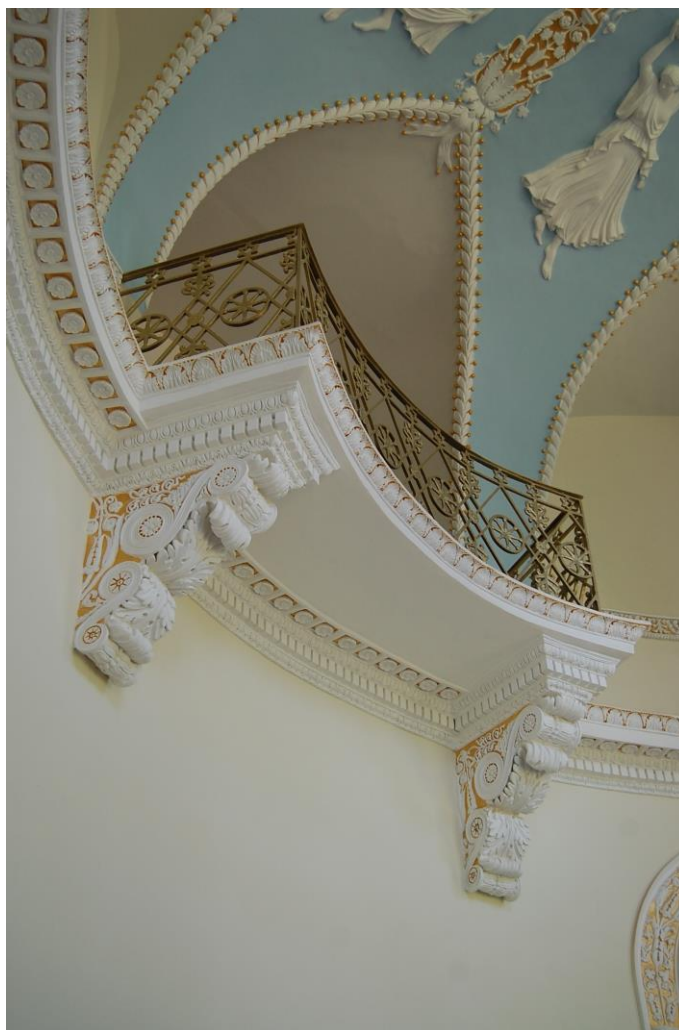
34. Aukštai atskiriami dekoratyviu karnizu. 2012 05 08. Aut. f.

35. Virš durų esančiuose frontonėliuose įkomponuotas Gavronskių herbas.

36. Rotondinė šokių salė. Kupolinis skliautas su liunetėmis. 2012 05 08. Aut. f.

37. Rotondinė salė. Orkestro balkonėlis. 2012 05 08. Aut. f.

38. Rotondinė salė. Bareljefai virš durų, kuriuose vaizduojamos šokančių jaunuolių grupės, muzikos elementų groteskai. 2012 05 08 Aut. f.

39. Rotondinė salė. Bareljefai virš durų. 2012 05 08 Aut. f.

40. Rotondinės salės grindys, dekoruotos ornamentiniais raštais keleto rūšių medienos intarsijomis, prieš restauravimą. 2010 metai. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro fotonuotrauka.

41. Rotondinės salės grindys po restauravimo. 2010 metai. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centro fotonuotrauka.

42. Salės sienos buvo puoštos melsvu dirbtiniu marmuru. Restauruojant paliktas zondas. 2012 05 08 Aut. f.

43. Vaikų kambario durų ir langų angos puoštos medinėmis buazerijomis. Karnize vaizduojamos avinėlių galvos. 2012 05 08. Aut. f.

44.

45.

46.

44- 46. Virš vaikų kambario įėjimų - reljefinės lentos, vaizduojančios vaikus – angeliukus, apsuptus gamtos. 2012 05 08. Aut. f.

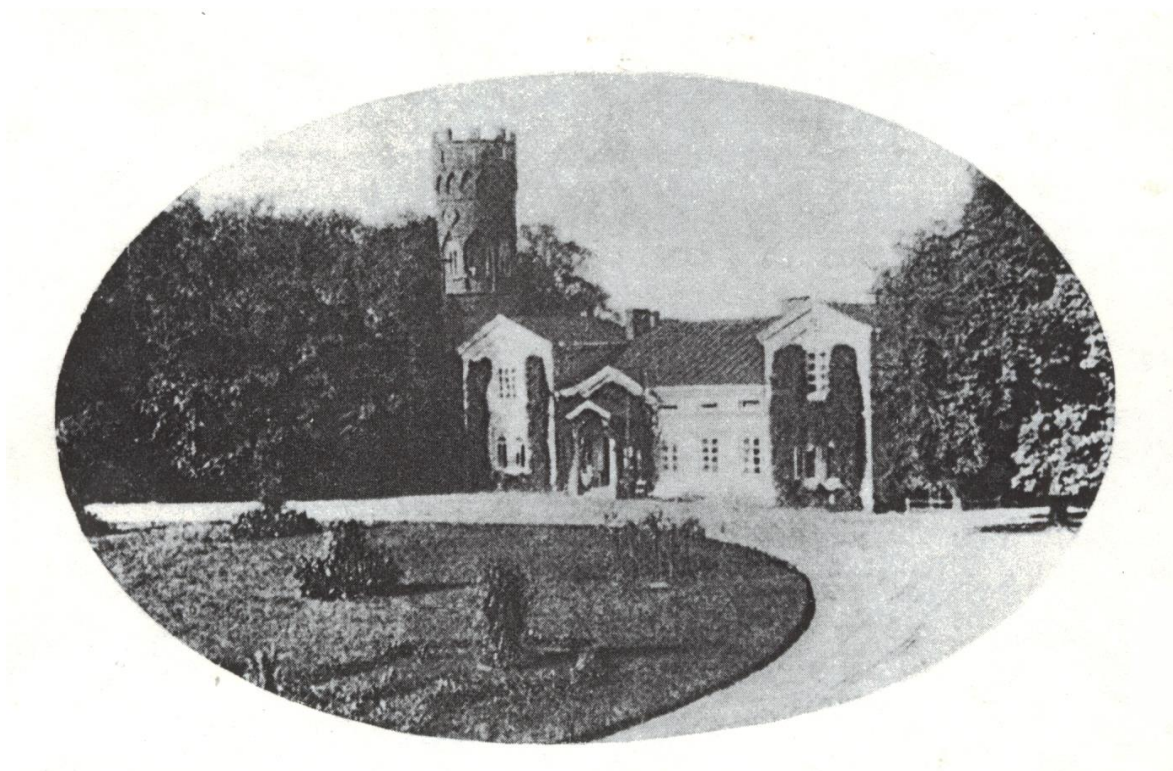
47. Vaikų kambarys. 2012 05 08. Aut. f.

48. Ponų miegamasis. 2012 05 08. Aut. f.

49. Ponų miegamasis. Virš durų - bareljefas, vaizduojantis gamtos apsuptyje žaidžiančius vaikus. 2012 05 08. Aut. f

50. Vakarinė oficina 1914m. Roman Aftanazy. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T. III. 1992 m. p. 115.

51. Vakarinė oficina. 2012 05 20. Aut. f.

60. Belvederio bokštas. 2011. Aut. f.

61. 2009 m. bokštui sugrąžinta pirminė jo paskirtis. Atlikus restauravimo darbus, bokšte įrengti sraigtiniai laiptai su aikštelėmis. 2011. Aut. f.

62. Į vakarus nuo dvaro rūmų, atskirtas aukštais želdiniais, išsidėstęs ūkinis – gamybinis sektorius.
Antano Žilinsko fotonuotrauka.

63. Magazinas – arklidės tarybinio ūkio laikotarpiu. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.

64. Magazinas – arklidės. MSMV laikotarpiu buvo įrengtos mechanizatorių dirbtuvės. 2012 05 21. Aut. f.

65. Gana geros būklės medinis sijų karkasas išlikęs magazino rytinėje pastato dalyje, kurioje yra detalių sandėlis. 2012 05 08. Aut. f.

66. Po rytine magazino dalimi yra rūsys. Jis dalinai užverstas įvairiomis statybinėmis atliekomis, čia nuolat kaupiasi lietaus vanduo. 2012 05 08. Aut. f.

67. Centrinė fasado dalis išryškinama iškyša, kurios viršuje įkomponuotas vainikuojamasis karnizas su dantyto silueto atiku. 2012 05 08. Aut. f.

68. Magazino rytinis fasadas. 2012 05 08. Aut. f.

69. Paežerių dvaro ansamblio karvidė. 2012 05 08. Aut. f.

70. Karvidės fragmentas. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

71. Sandėlis. Sovietmečiu čia įrengtas betono mazgas. 2012 05 08. Aut. f.

72. Sandėlio vakarinis fasadas puoštas frontonu. 2012 05 08. Aut. f.

73. XIX a. pab. statyta spirito varykla. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

74. Spirito varyklos pietinis fasadas. 2012 05 08. Aut. f.

75. Rytinis fasadas. 2011 . Aut. f.

76. Šiaurinis spirito varyklos fasadas. 2012 05 08. Aut. f.

77. Mansardinio aukšto perdanga. 2012 05 08. Aut. f.

78 - 79. Sijos, paremtos špižinėmis toskaniškojo orderio kolonomis. 2012 05 08. Aut. f.

80. Ledainė apie 1972 m. Vilkaviškio karšto muziejus fondų medžiaga.

81. Ledainė. Šiaurės vakarų fasadas. 2011 m. Aut. f.

82. Ledainė. Šiaurės vakarų fasadas. 2013 04 15. Aut. f.

83. Ledainė. Interjero fragmentas. 2013 04 15. Aut. f.

84. Ledainė. Rūsio fragmentas. 2013 04 15. Aut. f.

85. Kiaulidė. 2011 m. Aut. f.

86. Kiaulidės fragmentas. 2012 05 17. Aut. f.

87. Sovietinio laikotarpio priestatai greta kiaulidės. 2012 05 17. Aut. f.

88. 1976 metų parko tvarkymo projektas (arch. Rasa Vasiliauskienė, Ž. Mačionienė).

89. Parko tvenkinių kaskada. 2011. Aut. f.

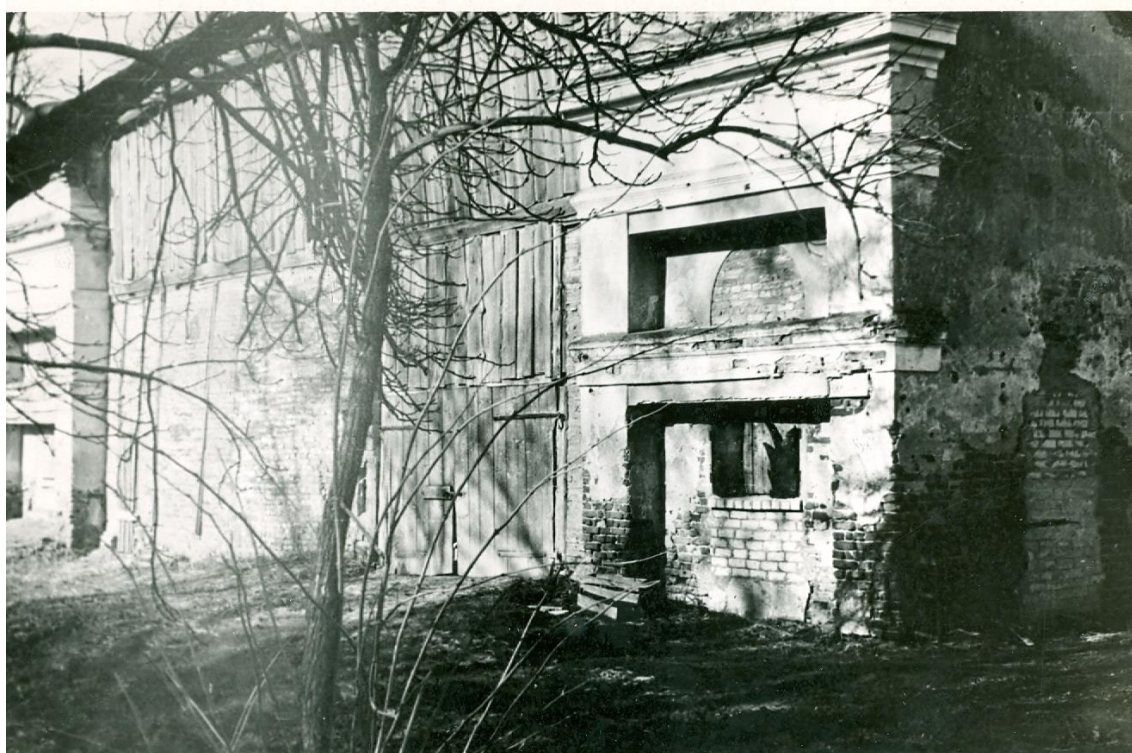
90. Parke prie medžio stovi Šneideris. 1967m. Iš asmeninio Šneiderio archyvo.

91. Paežerių dvaro parkas. 1967 03 08. Šneiderio f.

92. Upė ties „Aukso rago“ pusiasaliu. 1967 m. Šneiderio f.

93. Dvaro oranžerija aukštutinio tvenkinio krante apie 1983 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondai.

94. Oranžerijos pamatų liekanos. 2012 05 21. Aut. f.

Alvito buv. dvaro sodyba

98. Alvito buv. dvaro spirito varyklos pietvakarių fasadas. 1991 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

99. Alvito buv. dvaro spirito varyklos pietvakarinis fasadas. 2012 11 12. Autorės fotofiksacija.

100. Alvito buv. dvaro spirito varyklos šiaurinis fasadas. 1991 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

101. Alvito buv. dvaro spirito varyklos šiaurinis fasadas. 2012 11 12. Autorės fotofiksacija.

102. Alvito buv. dvaro spirito varyklos rytinis fasadas. 2012 11 12. Autorės fotofiksacija.

103. Skliautus laikančioji iš ketaus pagaminta kolona. 2012 11 12. Aut. f.

104. Keliose spirito varyklos patalpose įrengti Akermano skliautai, būdingi XX a. pr. statyboms. 2012 11 12. Aut. f.

105. Ūkinis pastatas. Pietinis fasadas. 2012 11 12. Aut. f.

106. Šiaurinis fasadas. 2012 11 12. Aut. f

107. Buv. Alvito dvaro rūmai 1947 m. Pietryčių fasadas. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

108. Buv. Alvito dvaro rūmai. Šiaurinis fasadas. 2012 11 12. Aut. f

109. Ūkinis pastatas Nr.1 šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 12. Aut. f.

110. Ūkinis pastatas Nr.1 vakarų fasadas, naudojama pastato dalis. 2012 11 12. Aut. f.

111. Ūkinis pastatas Nr.2 pietryčių fasadas. 2012 11 12. Aut. f.

Buv. Bartninkų dvaro sodyba

112. Buv. Bartninkų dvaro rūmai 2009 m. Suvalkijos dvarai: nuo didingų rūmų iki griuvėsių, „Suvalkietis“. [žiūrėta 2012 10 25] http://www.suduvosgidas.lt/lt/?cid=1046&new_id=65363

113. Buv. Bartninkų dvaro rūmai. Rytinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

114. Pietinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

115. Vakarinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

116. Šiaurinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

117. Buv. Bartninkų dvaro rūmų vidaus fragmentai. . 2012 11 03. Aut. f.

118. Buv. Bartninkų dvaro rūmų vidaus fragmentai. 2012 11 03. Aut. f.

119. Parko fragmentas. 2012 11 03. Aut. f

Didvyžių buv. dvaro sodyba

120. Buv. Didvyžių dvaro rūmai. Pietinis fasadas 1927 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

121. Buv. Didvyžių dvaro rūmai. Pietinis fasadas 1987 m. VAA F.1019, Ap.11, F1012.
Fot. R. Čėpla.

122. Buv. Didvyžių dvaro rūmai, pietinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

123. Buv. dvaro rūmų šiaurinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

124. Oficina I. Vakarinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

125. Gyvenamasis namas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

126. Oficina II. Šiaurės rytų fasadas 1987 m. VAA F.1019, Ap.11, F1012.
Fot. R. Čėpla.

127. Oficina II. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

128. Svirnas – spirito varykla – sandėlis. Šiaurinis fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

129. Svirnas – spirito varykla – sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

130. Ledainė. 2012 11 19. Aut. f.

131. Karvidė. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

132. Karvidė. Rytų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

133. Kumetynas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 19. Aut. f.

134. Parko fragmentas. 2012 11 19. Aut. f.

Buv. Dirvonų (Švitro) dvaro sodyba

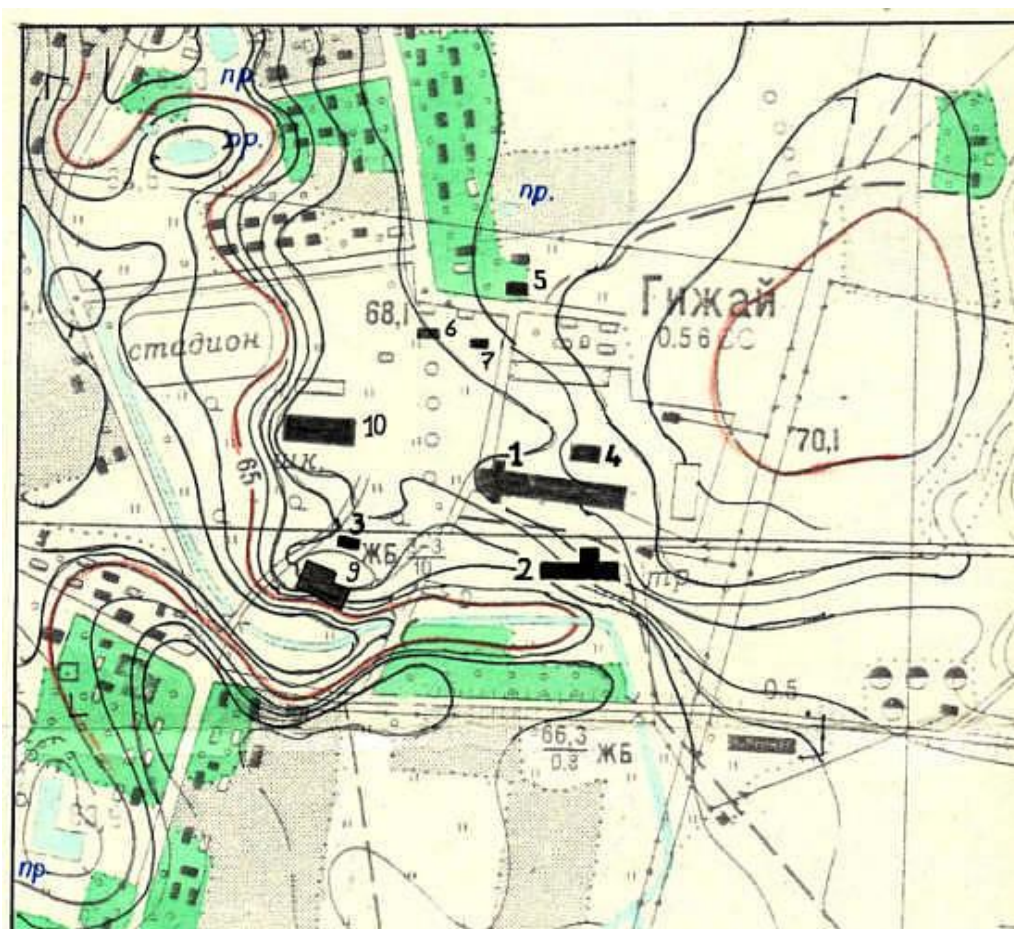
135. Buv. Dirvonų (Švitro) dvaro sodybos ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 10 20.
Aut. f.

136. Ūkinis pastatas. Vidaus fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.

137. Ūkinis pastats. Vidaus fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.
Gižų buv. dvaro sodyba

138. Buv. Gižų dvaro pastatų eksplikacijos planas. (2 – svirnas; 3 – buv. oficina – skalbykla; 5 – buv. kumetynas)

139. Buv. kumetynas, dabar gyvenamasis namas. 2012 11 23. Aut. f.

140. Buv. Gižų dvaro oficina – skalbykla 2004 m. Lietuvos dvarų duomenų bazė. [žiūrėta 2012 11 15] <http://www.heritage.lt/dvarai/foto.php?id=758>

141. Buv. oficina – skalbykla. 2012 11 23. Aut. f.

142. Nugriautų buv. dvaro rūmų vietoje pastatytas paminklinis akmuo. 2012 11 23. Aut. f.

143. Sandėlis – magazinas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 23. Aut. f.

144. Sandėlis – magazinas. Pietryčių fasadas. 2012 11 23. Aut. f.

145. Pietinis fasadas. 2012 11 23. Aut. f.

146. Sandėlio – magazino rūšių fragmentas. 2012 11 23. Aut. f

147. Molinių kiaulidžių fragmentai. 2012 11 23. Aut. f

148. Tvenkinys, per kurį veda akmens ir plytų mūro tiltelis. 2012 11 23. Aut. f.

Karklinių buv. dvaro sodyba

149. Buv. Karklinių dvaro sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 14. Aut. f.

150. Pietvakarių fasado fragmentas. 2012 11 14. Aut. f.

151. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 14. Aut. f.

152. Buv. Karklinių dvaro rūmai. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

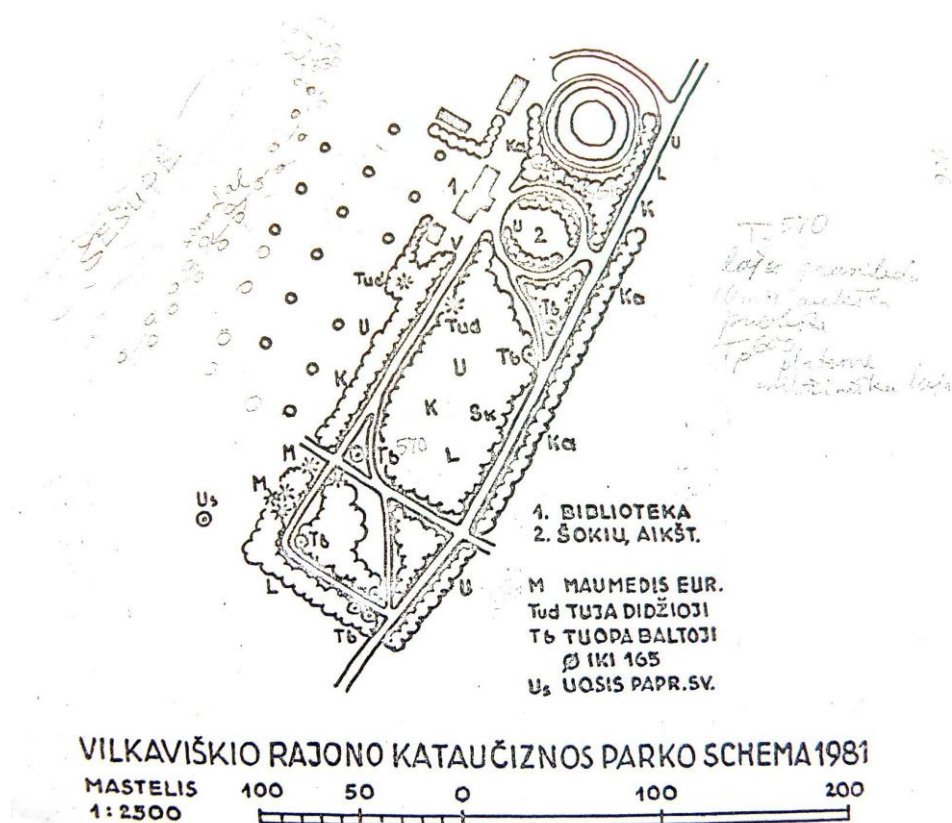

153. Buv. Karklinių dvaro rūmai. 1987 m. VAA. F.1019, Ap.11, F.1012. Fot. R. Čepla.

154. Buv. dvaro rūmų laiptai, pamatų likučiai. 2012 11 14. Aut. f.

Kataučiznos buv. dvaro sodyba

155. Buv. Kataučiznos dvaro parko schema 1981 m. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

156. Kataučiznos dvarininko namas 1987 m. Pietvakarių fasadas. VAA. F.1019, Ap.11, F.1012. Fot. R. Čėpla.

157. Kataučiznos dvarininko namas. Pietryčių fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

158. Kataučiznos dvarininko namo pietryčių fasado fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.

159. Kataučiznos dvarininko namo pietvakarių fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

160. Kataučiznos dvarininko namas. Šiaurės vakarų fasado fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.

161. Kataučiznos dvarininko namas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

162. Pastatas statytas 1912 metais., manoma, kad tai buvusi dvaro plytinė. Pietryčių fasadas.
2012 11 18. Aut. f

163. Ūkinis pastatas. 2011 04 12. Agnės Gendrėnienės f.

164. Ūkinio pastato liekanos. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

Kaukakalnio buv. dvaro sodyba

165. Buv. Kaukakalnio dvaro arklidės. Šiaurinis fasadas. 2012 11 04. Aut. f.

166. Buv. Kaukakalnio dvaro arklidės. Šiaurinio fasado fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.

167. Ūkinis pastatas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 04. Aut. f.

168. Ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 04. Aut. f.

169. Tiltas per Brideikio upelį. 2012 11 04. Aut. f.

Klampusčių buv. dvaro sodyba

170. Buv. Klampusčių dvaras. Pietinis fasadas. 2012 11 04. Aut. f.

171. Buv. Klampusčių dvaras. Šiaurinis fasadas. 2012 11 04. Aut. f.

172. Šiaurinio fasado fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.

173. Interjero fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.

174. – 175. Interjero fragmentas. 2012 11 04. Aut. f.

176. Sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 04. Aut. f.

Liubiškių buv. dvaro sodyba

177. Buv. Liubiškių dvarininko gyvenamasis namas. Rytinis fasadas. 2012 11 17. Aut. f.

178. Dvarininko gyvenamasis namas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 17. Aut. f.

179. Tvertas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 17. Aut. f.

180. Tvertas. Pietų fasadas. 2012 11 17. Aut. f.

181. Tvenkinys. 2012 11 17. Aut. f.

Mierčių buv. dvaro sodyba

182. Buv. Mierčių dvaro arklidės. Pietinis fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

183. Buv. Mierčių dvaro arklidės. Šiaurinis fasadas. 2012 11 18. Aut. F

Pagernavės buv. dvaro sodyba

184. Buv. Pagernevės dvarininko gyvenamojo namo griuvėsiai. 2012 10 20. Aut. f.

185. Buv. Pagernevės dvarininko gyvenamojo namo griuvėsiai. 2012 10 20. Aut. f.

Patilčių buv. dvaro sodyba

186. Buv. Patilčių dvaro arklidžių fragmentas. 2012 11 03. Aut. f.

187. Tvartas (karvidės). Pietinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

188. Tvarto (karvidžių) fragmentas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

189. Tvaro (karvidžių) šiaurinė siena. 2012 11 03. Aut. f.

190. Spirito varykla. Pietvakarių fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

191. Buv. dvaro pieninė. Pietvakarių fasadas. 2012 11 03. Aut. f.

192. Rūsio pamatų liekanos. 2012 11 03. Aut. f.

193. Alėjos fragmentas. 2012 11 03. Aut. f.

194. Buv. Patilčių dvaro rūmai. 1987 m. VAA F.1019, Ap.11, F.1012. R. Čėplos f.

Buv. Piliakalnių dvaro sodyba

195. Buv. Piliakalnių dvaro rūmai 1987 m. VAA F.1019, Ap. 11, B.1012. R. Čėplos f.

196. Ūkinis pastatas I. Pietryčių fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

197. Ūkinis pastatas I. Šiaurinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

198. Ūkinis pastatas II. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

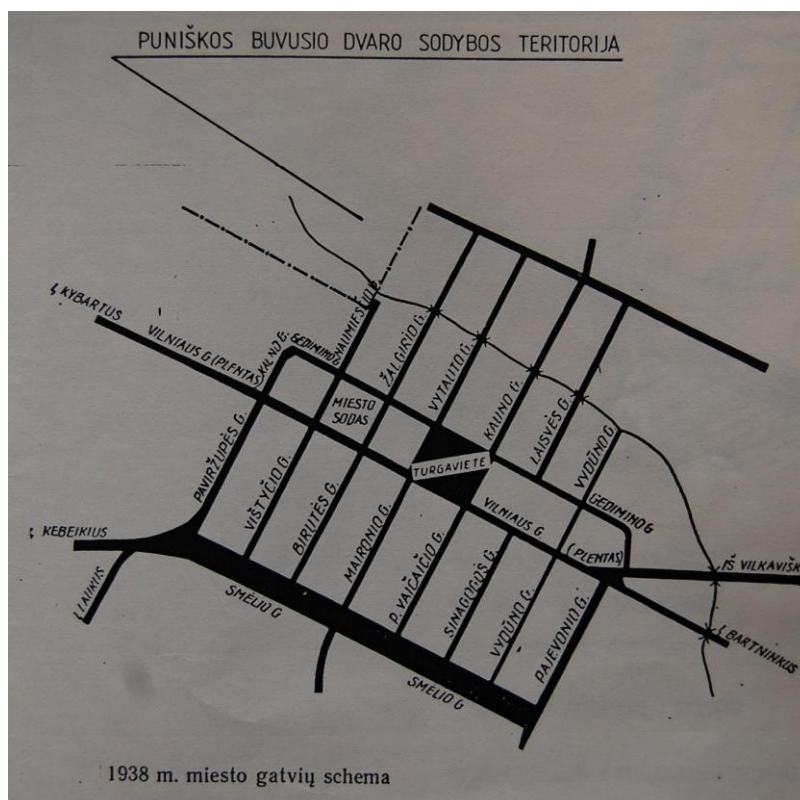

199. Ūkinis pastatas III. Šiurės rytų fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

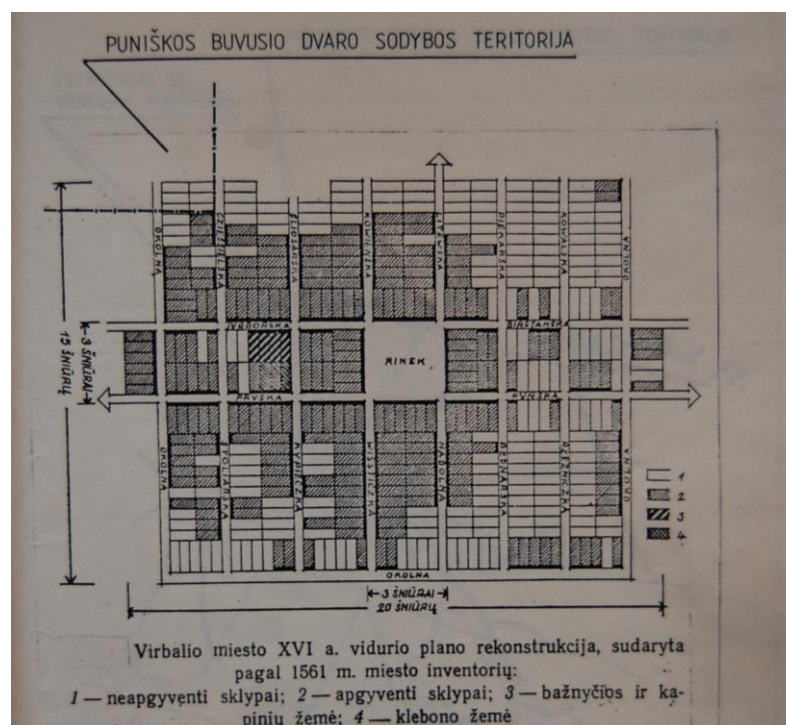

200. Ūkinis pastatas III. Šiurės vakarų fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

Buv. Puniškos dvaro sodyba

201. 1938 m. Virbalio miesto plano schema. Vilkaviškio raj. Puniškos buvusio dvaro sodybos pertvarkymo galimybių įvertinimas. Parengė: J. Bučas, N. Steponaitytė, A. Kubilius.
1994 05 20.

202. 1561 m. Virbalio miesto planas. Vilkaviškio raj. Puniškos buvusio dvaro sodybos pertvarkymo galimybių įvertinimas. Parengė: J. Bučas, N. Steponaitytė, A. Kubilius.
1994 05 20.

203. 1994 m. buv. Puniškio dvaro sodybos pertvarkymo siūlymų planas. Vilkaviškio raj. Puniškio buvusio dvaro sodybos pertvarkymo galimybių įvertinimas. Parengė: J. Bučas, N. Steponaitytė, A. Kubilius. 1994 05 20.

204. Dvarininko gyvenamasis namas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 12 01. Aut. f.

205. Dvarininko gyvenamasis namas. Pietvakarių fasadas. 2012 12 01. Aut. f.

206. Rūsys. 2012 12 01. Aut. f.

207. Parko fragmentas. 2012 12 01. Aut. f.

Putinų buv. dvaro sodyba

208. Putinų dvaro rūmai apie 1950 metus. Šiaurės rytų fasadas. Vilkaviškio krašto muziejaus fondų medžiaga.

209. Putinų dvaro rūmai. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

210. Šiaurės rytų fasado fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.

211. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

212. Svirnas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

213. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

214. Svirno rūsio fragmentas. 2012 11 18. Aut. f.

215. Kumetynas. Pietų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

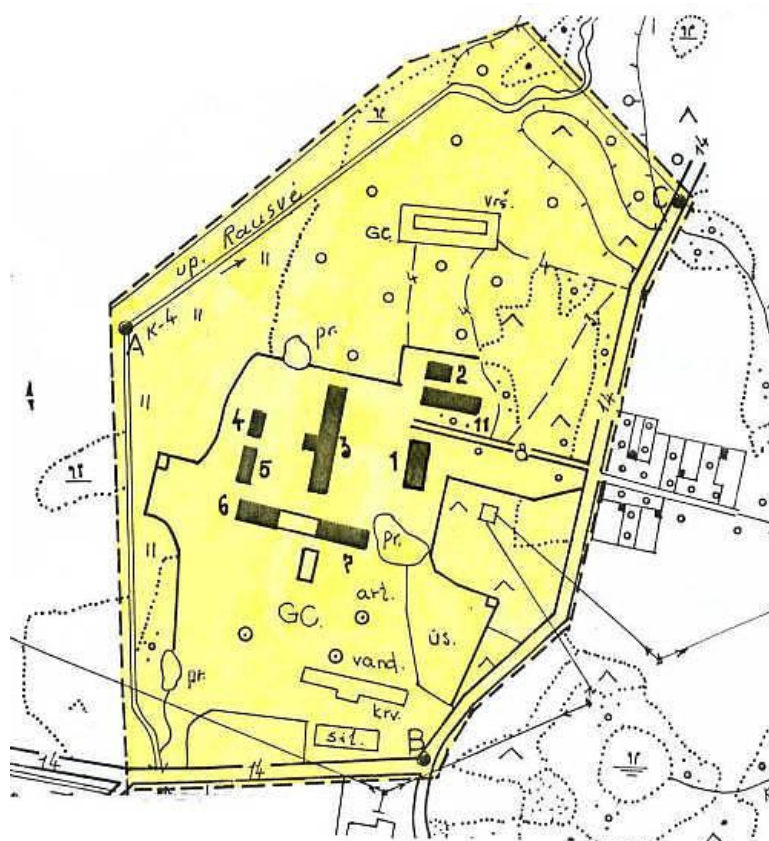

216. Švč. Mergelės Marijos skulptūra. 2012 11 18. Aut. f.

217. Putinų dvaro rūmų kiemas 1961 metais. Fotonuotrauka iš V. Lengvinienės (gyvenusios Putinų dvare) asmeninio albumo.

Rasių buv. dvaro sodyba

218. Buv. Rasių dvaro sodybos planas.

219. Ūkinis pastatas Nr.1 1987 m. VAA F.1019, Ap.11, B.1012. R. Čėplos f.

220. Ūkinis pastatas Nr.1 apie 2004 metus. Lietuvos dvarų duomenų bazė. [žiūrėta 2012 11 22] http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_rasi_063.jpg

221. Svirnas. Šiaurės rytų fasadas apie 2004 metus. Lietuvos dvarų duomenų bazė. [žiūrėta 2012 11 22] http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_rasi_063.jpg

222. Svirnas. Šiaurės vakarų fasadas apie 2004 metus. Lietuvos dvarų duomenų bazė. [žiūrėta 2012 11 22] http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_rasi_063.jpg

223. Īķinis pastatas Nr.3. Vakarinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

224. Īķinis pastatas Nr. 4. Rytinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

225. Īķinio pastato Nr. 4. fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.

226. Ūkinis pastats Nr. 5. Pietinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

227. Ūkinio pastato Nr. 5. rytinio fasado fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.

228. Ūkinio pastato Nr. 6. fragmentas. 2012 10 20. Aut. f

229. Ūkinio pastato Nr. 6. fragmentas. 2012 10 20. Aut. f

230. Ūkinis pastatas Nr. 6. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 10 20. Aut. f

231. Ūkinis pastatas Nr. 6. 2012 10 20. Aut. f

Rementiškių buv. dvaro sodyba

232. Buv. Rementiškių dvaro pono gyvenamasis namas. Pietryčių fasadas. 2012 12 01. Aut. f.

233. Pono gyvenamasis namas. Pietvakarių fasadas. 2012 12 01. Aut. f.

234. Pono gyvenamasis namas. Šiaurinis fasadas. 2012 12 01. Aut. f

235. Pono gyvenamasis namas. Šiaurės rytų fasado fragmentas. 2012 12 01. Aut. f

236. Ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 12 01. Aut. f

237. Buv. Rementiškių dvaro sodybos fragmentas. 2012 12 01. Aut. f.

Rumokų buv. dvaro sodyba

238. Buv. Rumokų dvaro svirnas. Pietinis fasadas. 2012 11 14. Aut. f.

239. Buv. Rumokų dvaro svirnas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 14. Aut. f.

240. Kumetynas. Rytinis fasadas. 2012 11 14. Aut. f.

241. Ūkinis pastatas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 14. Aut. f.

242. Ūkinis pastatas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 14. Aut. f.

243. Partizanų žuvimo vieta Rumokų kaime. 2012 11 14. Aut. f.

244. Bunkeris. 2012 11 14. Aut. f.

Simanėliškių buv. dvaro sodyba

245. Buv. Simanėliškių dvaro kumetynas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

246. Kumetynas. Vakarinis fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

247-248. Interjero fragmentai. 2012 11 15. Aut. f.

249. Tvartas. Pietvakarių fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

250. Tvartas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

251. Buvusio lieptelio (tiltelio) nuolaužos. 2012 11 15. Aut. f.

252. Buvusio tvenkinio vieta. 2012 11 15. Aut. f.

253. Parko fragmentas.

254. Baltosios tuopos. 2012 11 15. Aut. f.

Šapalų buv. dvaro sodyba

255. Buv. Šapalų dvaro kumetynas. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 18. Aut. f.

256. Buv. Šapalų dvaro kumetynų vieta. 2012 11 18. Aut. f.

Šiaudiniškių buv. dvaro sodyba

257. Buv. Šiaudiniškių dvaro rūmai. Pietryčių fasadas. 2008 m. Miestai net.
[žiūrėta 2012 11 20] <http://www.miestai.net/forumas/showthread.php?t=7912>

258 - 259. Buv. Šiaudiniškių dvaro rūmų pietryčių fasado fragmentas. 2012 11 15. Aut. f.

260. Šiaurės rytų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

261. Pietvakarių fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

262. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

263. – 264. Rūmų interjero fragmentai (buvusi kultūros namų salė). 2012 11 15. Aut. f.

265. Parketo fragmentas. Buv. kultūros namų salėje. 2012 11 15. Aut. f.

266. Rūšių fragmentas. 2012 11 15. Aut. f.

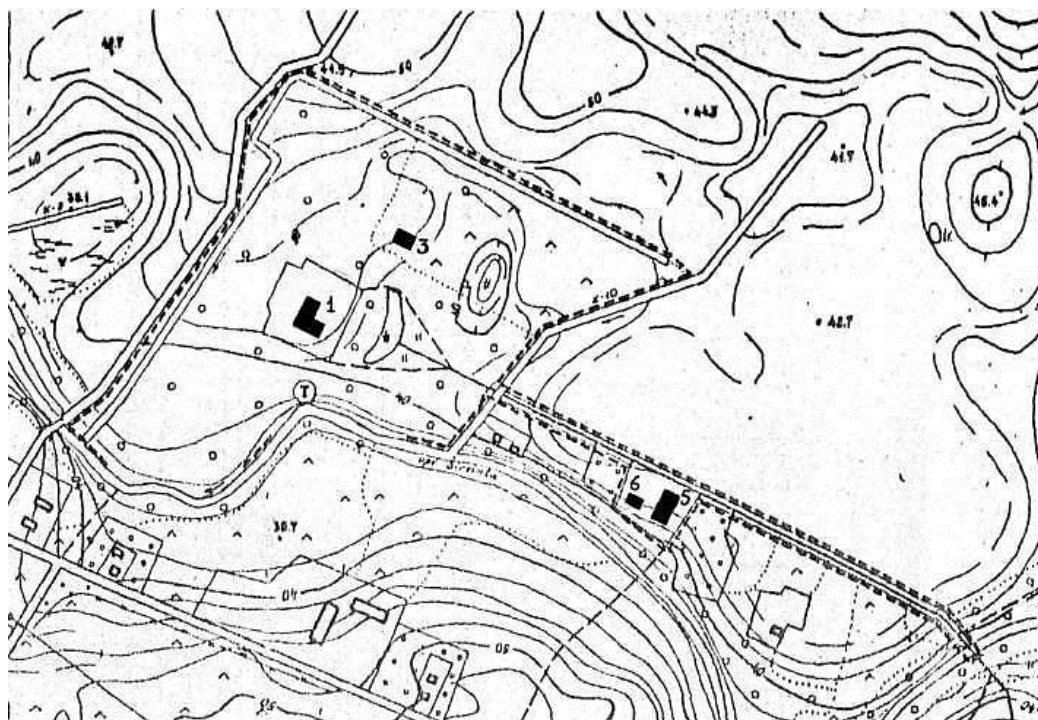

267. Rūšių fragmentas. 2012 11 15. Aut. f.

268. Sandėlis. Pietvakarių fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

Šūklių buv. dvaro sodyba

269. Šūklių dvaro planas. Lietuvos dvarų duomenų bazė [žiūrėta 2012 11 20]
<http://www.heritage.lt/dvarai/teritorijos.php?id=772>

270. Šūklių dvaro rūmai (1) 1965 m. Vilkaviškio krašto muziejaus medžiaga.

271. Šūklių dvaro rūmai. Pietryčių fasadas. 2012 10 04. Aut. f.

272. Šūklių dvaro rūmai. Nugriautas sovietmečiu statytas priestatas. Šiaurės rytų fasadas. 2012 10 04. Aut. f.

273. Svirnas (3). Šiaurinis fasadas. 2012 10 04. Aut. f.

274. Svirnas. Pietvakarių fasadas. 2012 10 04. Aut. f.

275. Svirno vidaus fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.

276. Arklidės. Lietuvos dvarų duomenų bazė [žiūrėta 2012 11 20]
http://www.heritage.lt/dvarai/images/b_vilk_sukl_086.jpg

277. Baltoji tuopa

278. Liepų alėja. 2012 10 04. Aut. f.

279. Švč. Mergelės Marijos su Jėzumi skulptūra.

Vembrių buv. dvaro sodyba

280. Vembrių dvaras 2003 metais. [Žiūrėta 2012 10 20] [Virginijus Dadurkevičius](http://www.viewphotos.org/lithuania/images-city-Vilkaviskis-94.html)
<http://www.viewphotos.org/lithuania/images-city-Vilkaviskis-94.html>

281. – 282. Dvaro rūmų griuvėsių fragmentai. 2012 11 03. Aut. f.

283. Drožinėta pagrindinių durų staktos dalis iš Vembrių dvaro rūmų. Išsaugojo Lakštučių gyventojas Jonas Tunkulas. Autorė pasirūpino, kad šis eksponatas patektų į Vilkaviškio krašto muziejų. 2012 11 03. Aut. f.

Buv. Versnupių (Dailučių) dvaro sodyba

284. Buv. *Versnupių (Dailučių)* dvaro sodybos ūkinis pastatas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 15.
Aut. f.

285. Gyvenamasis namas. Šiaurinis fasadas. 2012 11 15. Aut. f.

Vilkupių buv. dvaro sodyba

286. Buv. Vilkupių dvaro rūmai. Pietų fasadas. 2012 10 04. Aut. f.

287. Pietryčių fasado fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.

288. Šiaurės vakarų fasadas. 2012 10 04. Aut. f.

289-290. Pirmojo aukšto patalpų fragmentai. 2012 10 04. Aut. f.

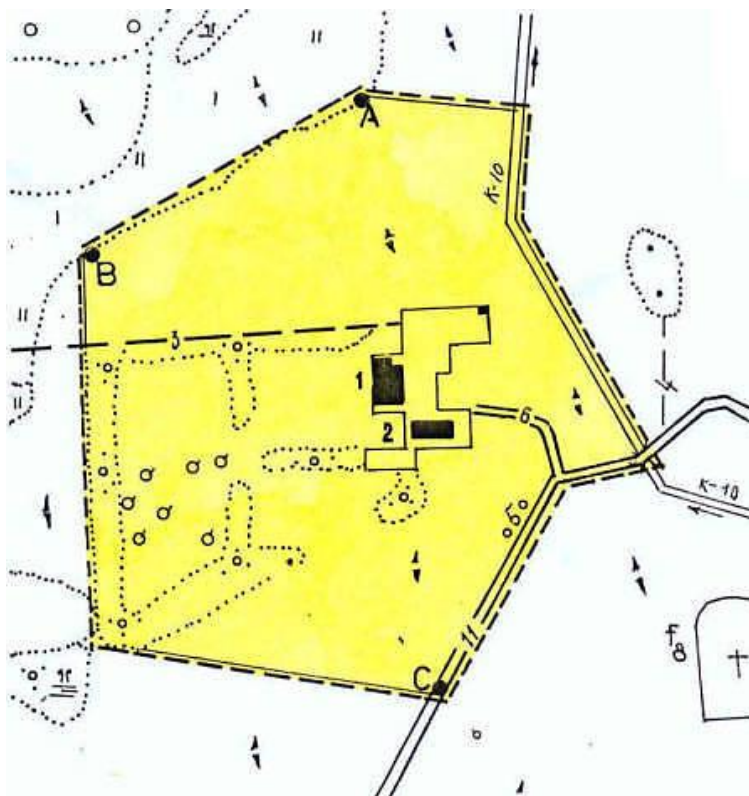

291. Antrojo aukšto patalpų fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.

292. Antrojo aukšto patalpų fragmentas. 2012 10 04. Aut. f.

Vinkšnupių buv. dvaro sodyba

293. Buv. Vinkšnupių dvaro sodybos planas. Lietuvos dvarų duomenų bazė [žiūrėta 2012 11 28] <http://www.heritage.lt/dvarai/teritorijos.php?id=772>

294. Buv. Vinkšnupių dvaro rūmai. Rytinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

295. Vakarinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f.

296. Vakarinio fasado fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.

297. Pietinis fasadas. 2012 10 20. Aut. f

298. Viena iš išlikusių koklinių krosnių. 2012 10 20. Aut. f.

299. Viena iš išlikusių koklinių krosnių. Fragmentas. 2012 10 20. Aut. f.

300. Sandėlis. Šiaurės vakarų fasadas. 2005m. F. Suvalkijos (Sūduvos) kultūros centras.